

OPEN SOCIETY INSTITUTE
EU MONITORING AND ADVOCACY PROGRAM
EDUCATION SUPPORT PROGRAM
ROMA PARTICIPATION PROGRAM

Acces egal la educație de calitate pentru romi

Raport de Monitorizare

2007

ROMANIA

OPEN SOCIETY INSTITUTE
EU MONITORING AND ADVOCACY PROGRAM

Acces egal la educație de calitate pentru romi

ROMÂNIA

2007

Published by

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Október 6. u. 12.
H-1051 Budapest
Hungary

400 West 59th Street
New York, NY 10019
USA

© OSI/EU Monitoring and Advocacy Program, 2005
All rights reserved.

TM and Copyright © 2005 Open Society Institute

EU MONITORING AND ADVOCACY PROGRAM

Október 6. u. 12.
H-1051 Budapest
Hungary

Website

<www.eumap.org>

Copies of the book can be ordered from the EU Monitoring and Advocacy Program
<eumap@osi.hu>

*Printed in Cluj-Napoca, Romania, Mai 2007
By Editura AMM srl*

Design & Layout by Q.E.D. Publishing

Traducerea în limba română Marian Kovács

Acces egal la educație de calitate
pentru romi

România

Cuprins

Indexul tabelelor	6
Lista abrevierilor	7
Mulțumiri	9
Prefață	11
1. Rezumat și recomandări	15
1.1 Rezumat	15
1.2 Recomandări	18
1.2.1 Recomandări referitoare la monitorizare și evaluare	18
1.2.2 Recomandări pentru îmbunătățirea accesului la educație	19
1.2.3 Recomandări referitoare la îmbunătățirea calității educației	22
2. Indicatori de bază în educație	27
2.1 Colectarea de date	27
2.2 Date referitoare la școlarizare și tendințe în domeniul școlarizării	30
2.3 Rata de retenție și de finalizare a studiilor	36
2.4 Tipuri de segregare și extinderea fenomenului de segregare	41
3. Politici și Programe Educaționale Guvernamentale	47
3.1 Politici guvernamentale	48
3.1.1 Descentralizarea	48
3.1.2 Politici generale pentru romi	49
3.2 Programe educaționale guvernamentale	52
3.2.1 Programe și proiecte generale	52
3.2.2 Proiecte cu finanțare Phare	53
3.2.3 Învățământul în limbile minorităților	60
3.3 Desegregarea	61
3.4 Asistenții de educatoare/învățători și mediatori școlari	67
3.5 Profesorii de limba romani	70
3.6 Materiale educaționale și politici curriculare	71
3.7 Formare și sprijin pentru cadrele didactice	73
3.8 Mecanisme de monitorizare a discriminării	79
4. Limitări ale accesului la educație	81
4.1 Constrângeri structurale	81
4.2 Cerințe legale și administrative	85

4.3 Costuri	87
4.4 Segregare rezidențială / izolare geografică	90
4.5 Procedurile de înscriere în școli și clase	92
4.6 Limba	97
5. Obstacole în calea educației de calitate	100
5.1 Infrastructura școlilor și resursele umane	100
5.2 Rezultate școlare	105
5.3 Standarde curriculare	108
5.4 Practicile de la clasă și pedagogia	110
5.5 Relații școală-comunitate	115
5.6 Atitudini discriminatorii	118
5.7 Inspecția școlară	122
ANEXA 1. Structura administrativă	124
A1.1 Structură și organizare	124
A1.2 Roluri legale și luarea deciziilor	126
A1.3 Finanțarea școlilor	127
ANEXA 2. Studii de caz	130
A2.1 Studiu de caz: satul Bobești	130
A2.1.1 Unitatea administrativă	130
A2.1.2 Comunitatea romilor din Bobești	130
A2.1.3 Educația	132
A2.2 Studiu de caz: orașul Șimleu Silvaniei	139
A2.2.1 Unitatea administrativă	139
A2.2.2 Romii și comunitatea	139
A2.2.3 Educația	143
A2.3 Studiu de caz: Municipiul Roman	148
A2.3.1 Unitatea administrativă	148
A2.3.2 Romii și comunitatea	148
A2.3.3 Educația	151
ANEXA 3. Legislație citată în raport	154
Constituția	154
Legi	154
Decizii	155
Altele	155
ANEXA 4. Bibliografie	157
Documente oficiale	157
Alte documente	157

Indexul tabelelor

Tabelul 1:	Structura demografică a romilor (2004)	30
Tabelul 2:	Procentul populației de vârstă preșcolară și școlară, populația romă și populația totală a României, defalcat pe grupe de vârstă (2002)	31
Tabelul 3:	Procentul romilor care abandonează școala sau nu s-au înscris niciodată la școală.....	32
Tabelul 4:	Numărul elevilor romi (1989-2007)	34
Tabelul 5:	Rata înscrierii romilor și a populației majoritare în proximitatea romilor (2005)	34
Tabelul 6:	Vârsta medie a elevilor romi și ne-romi la nivel primar și secundar - defalcat pe clase (2006)	35
Tabelul 7:	Evoluția ratei abandonului în învățământul obligatoriu în timpul anului școlar - defalcat pe tip de reședință (1990-2005).....	37
Tabelul 8:	Situația școlară a elevilor romi (1998)	38
Tabelul 9:	Înscrierea timpurie în ciclul primar - defalcat pe vârstă (2002)	39
Tabelul 10:	Procentul copiilor care încep clasa I și care ajung în clasa a V-a și termină clasa a V-a, romi și ne-romi (2002)	39
Tabelul 11:	Nivelul de școlarizare - la populația romă și populația națională totală (2002)	40
Tabelul 12:	Relația dintre nivelul de școlarizare și vârstă - la romi și ne-romi (2007).....	41
Tabelul 13:	Numărul grădinițelor și școlilor segregate (2006)	46
Tabelul 14:	Date referitoare la învățământul preșcolar la nivel național (2005-2007) ..	82
Tabelul 15:	Capacitatea sistemului de învățământ preșcolar (2000-2004)	82
Tabelul 16:	Ratele de înscriere în învățământul preșcolar (1999-2004)	83
Tabelul 17:	Situația documentelor de identitate	86
Tabelul 18:	Copiii transferați din școlile speciale în școlile de masă (1999-2006)	95
Tabelul 19:	Participarea la programele de învățare a limbii romani (2004-2005)	98
Tabelul 20:	Rezultatele sondajului referitor la clădirile școlilor - realizat în 70 școli (2006).....	103
Tabelul 21:	Rata de analfabetism la populația romă, pe grupe de vârstă (2002).....	107
Tabelul 22:	Ratele generale de literație / alfabetizare - pentru romi și ne-romi (2005)	108

Tabelul 23:	Atitudini comune față de romi (2004)	121
Tabelul 24:	Distanța socială (2004)	121
Tabelul A1:	Cheltuieli publice cu învățământul, ca procent din PIB (2005)	127
Tabelul A2:	Costuri pe elev - defalcare pe surse de venit (2001-2005)	128
Tabelul A3:	Cheltuieli estimate cu personalul din învățământ ca procent din totalul cheltuielilor școlilor, pe nivele de învățământ (2001-2005)	129
Tabelul A4:	Cheltuieli totale pe învățământ - defalcare pe nivele de învățământ	129
Table A5:	Studiul de caz Șimleu Silvaniei: elevii din școala primară Pustă Vale	143
Tabelul A6:	Studiul de caz Municipiul Roman: numărul elevilor la Liceul cu program sportiv Roman (anul școlar 2006-2007)	152

Lista abrevierilor

ALSDGC	Asociația Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice România
ARACIP	Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar
CCD	Casa Corpului Didactic
CEDU	Centrul Educația 2000+
CNAM	Consiliul Național de Aprobare a Manualelor
CNCD	Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
CNFP	Centrul Național de Formare a Personalului din Învățământul Preuniversitar
CREDIS	Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță, Universitatea din București, dezvoltat din Centrul de Resurse, Documentare, Informare și Servicii pentru Învățământ Deschis la Distanță
DPPD	Departamentul de Pregătire a Personalului Didactic
ICCV	Institutul de cercetare a Calității Vieții
INS	Institutul Național de Statistică
ISJ	Inspectorat Școlar Județean

MARODIS	Metodologia de Aplicare a Regulamentului de Organizare și Desfășurare a Inspecției Școlare
MEdC	Ministerul Educației și Cercetării
PIP	Planul Individual de Pregătire
PNMFCDN	Programul național multianual de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu elevi și copii romi
REF	Roma Education Fund
RODIS	Regulamentul de Organizare și Desfășurare a Inspecției Școlare
RWCT	Reading and Writing for Critical Thinking (Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice)
UNICEF	United Nations Children's Fund

Mulțumiri

Programul de Monitorizare și Advocacy UE al Open Society Institute (Institutul pentru o Societate Deschisă) dorește să scoată în evidență rolul major al următoarelor persoane în cercetarea și redactarea acestor rapoarte de monitorizare. Responsabilitatea finală pentru conținutul rapoartelor revine Programului.

Raportul EUMAP: „Acces egal la educație de calitate pentru romi” - Volumul 1 (Bulgaria, Ungaria, România, Serbia)

ECHIPE NAȚIONALE DE RAPORTORI

Bulgaria	Krassimir Kanev, raportor	<i>Comitetul Helsinki din Bulgaria</i>
	Iossif Nounev, consultant	<i>Expert național al Ministerului Educației și Științei</i>
	Evgeni Evgeniev, cercetător	
	Teodora Krumova, cercetător	<i>Centrul Amalipe pentru Dialog Interetnic și Toleranță</i>
Ungaria	Lilla Farkas, raportor	<i>Fundația „Chance for Children”</i>
	Szilvia Németh specialist	<i>Institutului Ungar pentru Învățământ, Cercetare și Dezvoltare în Educație</i>
	Artila Papp, cercetător	<i>Academia Ungară de Științe / Institutul de Cercetare a Minorităților Etnice și Naționale</i>
	Julianna Boros, cercetător	<i>sociolog politic</i>
	Zsófia Kardos, cercetător	<i>Kopint-Datorg Zrt.</i>
România	Florin Moisă, raportor	<i>Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi</i>
	Cătălina Ulrich, specialist în educație	<i>Universitatea București, Facultatea de Psihologie și Științele Educației</i>
	Mihaela Gheorghe, cercetător	<i>activist rom consultant independent</i>
	Mădălin Morteau, cercetător	<i>Romani CRISS</i>
Serbia	Jadranka Stojanović, raportor	<i>Fund for an Open Society, Serbia</i>
	Aleksandar Baucal, specialist în educație	<i>Universitatea Belgrad, Catedra de Educație</i>

Ljiljana Iliæ, cercetător	<i>Society for improvement of local Roma communities / Minority Right Center</i>
Slavica Vasié, cercetător	<i>Children center Little Prince</i>
Nataša Koëié Rakoëvië, cercetător	<i>Activist rom, în prezent colaborator al REF</i>

EUMAP

Echipa de proiect

Katy Negrin	<i>Manager proiect</i>
Mihai Surdu	<i>Consultant educațional</i>
Christina McDonald	<i>Expert educațional</i>
Alphia Abdikeeva	<i>Redactor</i>

Management program

Penelope Farrar	<i>Director de program</i>
Miriam Anati	<i>Director adjunct de program</i>
Andrea Gurubi Watterson	<i>Coordonator program</i>
Joost Van Beek	<i>Manager website</i>
Csilla Toth	<i>Asistent program</i>
Matt Suff	<i>Redactorul publicației</i>

Dorim să mulțumim Organizației „Drom” (Vidin, Bulgaria) pentru contribuția deosebit de valoroasă la realizarea raportului prin parteneriatul de-a lungul întregului proces de elaborare a rapoartelor.

Prefață

Programul EUMAP de Monitorizare și Advocacy EU al Institutului pentru o Societate Deschisă [Open Society Institute (OSI)] monitorizează drepturile omului și aspectele legate de statul de drept în întreaga Europă, împreună cu ONG-uri și organizații ale societății civile locale. Rapoartele EUMAP subliniază importanța monitorizării de către societatea civilă și încurajează dialogul direct între actorii guvernamentali și neguvernamentali în problemele legate de drepturile omului și statul de drept. Rapoartele sunt realizate de experți independenți din țările monitorizate.

Prezenta serie de rapoarte EUMAP despre „Accesul egal la educație de calitate pentru romi” se bazează pe rapoarte EUMAP precedente referitoare la protecția minorităților, care au abordat și situația romilor în Europa. Seria a fost realizată în colaborare cu Programul de Sprijin pentru Educație [Education Support Program (ESP)] și Programul pentru Participarea Romilor [Roma Participation Program (RPP)] ale OSI. În fiecare țară, echipele de raportori au beneficiat de sprijinul și experiența ONG-urilor rome care au fost implicate în colectarea și procesarea datelor din etapa de cercetare de teren.

Romii, care totalizează un număr estimat de 812 milioane persoane, răspândite pe întregul continent, sunt una dintre cele mai mari și mai vulnerabile minorități din Europa. În toată Europa, romii sunt în continuare excluși din multe domenii ale vieții societății, lipsiți de drepturi și adânciți într-o stare de sărăcie. Problemele cu care se confruntă romii în accesarea educației de calitate sunt larg recunoscute.

„Deceniul de Incluziune a Romilor 2005-2015” reprezintă un efort internațional fără precedent de combatere a discriminării și de eliminare a diferențelor dintre nivelul de bunăstare și condițiile de trai ale romilor și ne-romilor, cu scopul de a rupe cercul vicios al sărăciei și excluderii. Inițiativa se bucură de sprijinul OSI și al Băncii Mondiale și de recunoașterea guvernelor din nouă țări central și est-europene. Obiectivul declarat este accelerarea progresului înregistrat în îmbunătățirea incluziunii sociale și a statutului economic al romilor.

Deceniul țintește cu precădere patru domenii principale: educația, locuirea, ocuparea și îngrijirea sănătății. Rapoartele EUMAP despre „Accesul egal la educația de calitate pentru romi” își propun să sprijine scopurile Deceniului în domeniul cheie al educației și să stabilească un cadru de monitorizare periodică de-a lungul Deceniului. Rapoartele își propun, de asemenea, să evalueze stadiul de implementare a politicilor educaționale pentru romi ale Guvernelor, să promoveze consultarea cu comunitățile rome pe teme ce țin de educație și să furnizeze date referitoare la indicatorii cheie din domeniul educației, precum și să prezinte studii de caz din comunități selectate. Studiile de caz sunt menite să suplimenteze și să coroboreze datele adunate din alte surse. Ele furnizează exemple

locale relevante, care sunt deosebit de importante deoarece la nivel național informațiile despre statutul educațional al romilor pot fi incomplete. Studiile de caz oferă, de asemenea, date de pornire pentru monitorizare continuă, pentru a documenta schimbările în rezultatele educaționale la nivel local, pe toată durata Deceniului.

Acest prim volum de rapoarte acoperă patru țări: *Bulgaria, Ungaria, România și Serbia*. Volumele următoare din serie vor fi publicate mai târziu, în 2007; acestea vor include rapoarte despre celelalte țări beneficiare ale Deceniului: *Croația, Cehia, Republica Macedonia, Muntenegru și Slovacia* - plus un raport de ansamblu care va relua concluziile principale din toate țările. Toate rapoartele de țară vor fi traduse în limbile naționale și publicate ca raport de sine stătător.

Monitorizarea „Accesului egal la educație de calitate pentru romi” s-a bazat pe o metodologie detaliată, menită să asigure o abordare comparativă a țărilor monitorizate, în timp ce studiile de caz au fost realizate după o structură comună (ambele sunt disponibile la www.eumap.org). Fiecare raport de țară inclus în acest volum a fost discutat în cadrul unor întâlniri de tip masă rotundă. Aceste întâlniri au fost organizate pentru a solicita comentarii referitoare la prima versiune a raportului din partea oficialităților guvernelor, a organizațiilor societății civile și a organizațiilor internaționale. Rapoartele finale prezentate în acest volum au fost revizuite semnificativ pe baza comentariilor și criticilor obținute în decursul acestui proces. EUMAP își asumă responsabilitatea deplină pentru conținutul final al rapoartelor.

În fiecare raport de țară există recomandări detaliate referitoare la îmbunătățirea accesului la educație de calitate pentru romi. Acestea vizează nivelul național, guvernele țărilor, ministerele și agențiile educaționale la nivel național și vor forma baza activităților de advocacy ale OSI. Recomandările la nivel internațional, inclusiv către Uniunea Europeană (UE) și către organizațiile internaționale, cele referitoare la toate țările acoperite de exercițiul de monitorizare, vor fi incluse în raportul de ansamblu.

Fiecare raport de țară include șapte părți principale. Secțiunea 1 include rezumatul și recomandările. Secțiunea a 2-a abordează datele disponibile referitoare la rata de școlarizare și de retenție a elevilor romi în comparație cu tendințele generale din țara respectivă. Secțiunea a 3-a trece în revistă politicile guvernamentale și programele pentru romi, precum și politicile educaționale generale care vizează învățământul pentru romi și prezintă stadiul lor de implementare, mai ales în cadrul „Deceniului de Incluziune a Romilor”. Secțiunea a 4-a abordează principalele bariere care limitează accesul total și neîngrădit al romilor la educație; de asemenea, aici se discută impactul segregării - fie în școli care deserveșc exclusiv cartiere sau sate locuite de romi, clase separate în școli de masă sau în școli speciale pentru persoane cu dizabilități mintale - asupra accesului la educație. Secțiunea a 5-a analizează calitatea educației de care beneficiază romii.

În Anexa 1, secțiunea referitoare la structurile administrative detaliază pe scurt organizarea și funcționarea sistemului de învățământ în fiecare țară. Această secțiune va fi relevantă pentru cititorii din străinătate care sunt mai puțin familiarizați cu structura

specifică a învățământului în țările respective. În final, în Anexa 2 am inclus detalii în plus referitoare la studiile de caz. Informațiile din studiile de caz sunt însă integrate în secțiunile principale ale raportului.

DESPRE EUMAP

Raportul de față, „Accesul egal la educație de calitate pentru romi” pornește de la rapoarte precedente realizate de EUMAP referitor la Protecția Minorităților. În 2001 și 2002, EUMAP a lansat două serii de rapoarte care s-au referit la situația romilor și a vorbitorilor de limba rusă din țările central și est-europene. În 2002 și 2005, EUMAP a publicat rapoartele referitoare la situația romilor și a musulmanilor în câteva țări din Europa occidentală. În 2007, EUMAP va iniția un nou proiect de monitorizare care va aborda situația musulmanilor în unsprezece orașe din Europa Occidentală.

În plus față de rapoartele referitoare la Protecția Minorităților, EUMAP a elaborat rapoarte de monitorizare care se centreză pe Drepturile Persoanelor cu Dizabilități Mintale, Reglementarea și Independența Mass Mediei Audiovizuale, Independența și Capacitatea Judiciară, Corupția și Politici de Combatere a Corupției, precum și Șanse Egale pentru Femei și Bărbați. În prezent, EUMAP inițiază o monitorizare care să continue precedentul raport referitor la Reglementarea și Independența Mass Mediei Audiovizuale, care se va referi în special la digitalizare; publicarea acestui raport se preconizează la sfârșitul anului 2007. Toate rapoartele publicate de EUMAP sunt disponibile online, atât în engleză, cât și în traducere în limbile naționale (www.eumap.org).

DESPRE ESP

Programul de Sprijin pentru Educație al OSI [Education Support Program (ESP)] și partenerii săi de rețea sprijină reforma învățământului în țările aflate în curs de tranziție, combinând demonstrarea celor mai bune practici cu promovarea unor politici pentru a consolida valorile societății deschise și pentru a promova dreptatea în educație, în trei domenii strâns legate:

- Combaterea excluziunii sociale: acces egal la educație de calitate pentru familiile cu venit mic; desegregarea copiilor aparținând grupurilor minoritare; incluziunea și îngrijirea adecvată a copiilor cu nevoi speciale.
- Deschiderea și răspunderea asumată în sistemele de învățământ și în reforma învățământului: alocări bugetare de stat echitabile și eficiente pentru educație; combaterea corupției și transparența; guvernare și management responsabile.
- Valorile societății deschise în educație: dreptate socială și acțiune socială; diversitate și pluralism; gândire critică și creativă.

Sprijinul este ținut către Asia Centrală, Regiunea Caucazului, Europa, Orientul Mijlociu, Rusia, Asia de Sud și Africa de Sud. ESP are birouri în Budapesta, Londra și New York și în trecut a avut un birou la Ljubljana, Slovenia, unde era cunoscut sub denumirea de Open Society Education Programs-South East Europe (OSEP-SEE). Biroul din Budapesta coordonează acum activitatea în Europa de Sud-est. Prezentarea activităților desfășurate de OSEP-SEE în trecut poate fi accesată la www.osepsee.net.

DESPRE RPP

Programul de Participare a Romilor [Roma Participation Program (RPP)] al OSI este dedicat sprijinirii integrării romilor în societate și împuternicirii romilor pentru a fi capabili să confrunte discriminarea rasială directă și indirectă care continuă să împiedice această integrare. RPP privește integrarea nu ca un proces de asimilare, ci ca acordarea șanselor egale, cu respectarea diversității culturale, într-o atmosferă de toleranță reciprocă. Această dedicație își găsește exprimarea în patru obiective fundamentale ale RPP:

- Asigurarea sprijinului instituțional și formării pentru ONG-uri rome capabile să susțină advocacy eficient; implicarea acestor ONG-uri în activități și campanii regionale și naționale mai largi și întărirea rețelelor transfrontaliere pentru a asigura impactul asupra proceselor de dezvoltare a politicilor la nivel național și al UE.
- Crearea unor oportunități de formare, dezvoltare, internship și finanțare pentru a consolida noua generație de femei și bărbați rome care vor deveni viitorii lideri ai mișcărilor rome la nivel național și internațional.
- Lărgirea conștientizării priorităților „Deceniului de Incluziune a Romilor” și crearea de oportunități pentru participarea sporită a romilor în procesele derulate sub egida Deceniului.
- Promovarea accesului femeilor rome la instituțiile publice, participarea lor la procesele de luare a deciziilor și dezvoltarea unei mase critice de femei rome cu rol de lider.

Deborah A. Harding

Vice-Președinte

Institutul pentru o Societate Deschisă (OSI)

1. REZUMAT ȘI RECOMANDĂRI

1.1 Rezumat

Guvernul României a adoptat prompt politicile și programele care vizau, în general, îmbunătățirea situației romilor și a privit educația romilor ca pe o prioritate în utilizarea fondurilor Uniunii Europene (UE). Cu toate acestea, implementarea acestor politici a fost mult mai slabă decât ne-ar sugera scopurile ambițioase și, ca urmare, continuă să existe o gamă largă de obstacole serioase în calea accesului la educație de calitate pentru copiii romi. Sectorul civil a fost activ în parteneriat cu instituțiile guvernamentale, realizând un număr de proiecte de succes menite să crească accesul romilor la educație, iar rezultatele extinderii treptate a acestor proiecte ar trebui monitorizată. Acum că România este membru UE, este esențial ca încurajarea internațională care a jucat un rol atât de important în eforturile trecute de a aborda mai adecvat nevoile romilor să nu slăbească. „Deceniul pentru Incluziunea Romilor 2005-2015” ar putea servi mai bine ca și cadru în care România să consolideze și să lărgească îmbunătățirile în educația pentru romi decât un alt program care să promită mai mult decât poate realiza.

România are un procent mare de tineri romi, ceea ce face ca accesul la educație de calitate să fie o nevoie și mai urgentă. Deși nu există date oficiale complete, într-un număr de studii independente s-au colectat informații relevante despre populația de romi și aspecte referitoare la nivelul său de educație. Numărul romilor - și mai ales al romilor care se identifică astfel - care se înscriu la școală a crescut continuu. Însă în ciuda contribuției importante pe care grădinița o are la succesul școlar al copilului, există încă un număr mare de copii romi care nu frecventează grădinița, datorită costurilor implicate, lipsei de spațiu, sau izolării geografice. De asemenea, în rândul romilor se manifestă o probabilitate mai mare de abandon școlar decât în cel al ne-romilor și un procent mult mai mare de romi decât de ne-romi de peste zece ani nu au finalizat nici o formă de învățământ.

Segregarea este o problemă persistentă în România; separarea așezărilor rome de cele ale comunităților majoritare a condus la apariția unor școli doar pentru elevi romi, care deservește aceste așezări sau cartiere. Însă există și cazuri de repartizare intenționată a copiilor în clase separate, sau de îndrumare a acestora spre școli speciale pentru persoane cu dizabilități mintale. Deoarece diferite studii au folosit metode diferite în stabilirea a ceea ce constituie o școală segregată, un studiu complex care să folosească o metodologie și definiții unitare ar trebuie să devină o prioritate pentru Guvern.

Documentul major al Guvernului care abordează situația romilor, în general, este *Strategia pentru Îmbunătățirea Situației Romilor*, adoptată în 2001 și revizuită în 2006. Cercetările arată că implementarea *strategiei* nu a fost uniformă în toate domeniile vizate, printre care și educația. Proiectul „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi”, care s-a dezvoltat și implementat începând cu

2003 cu sprijinul programului Phare al UE, include sprijin pentru strategiile județene și a reușit să piloteze o varietate de abordări care vizează îmbunătățirea accesului la educație pentru romi. În 2004, Guvernul a elaborat proiectul unui Plan de Acțiune ca parte a Deceniului de Incluziune a Romilor (*proiectul Planului de Acțiune al Deceniului*), dar acest proiect nu a fost adoptat încă.

Procesul continuu de descentralizare afectează educația în mod special, deoarece oferă autorităților locale mai multă autonomie, dar deseori fără responsabilități clare, iar Guvernul central continuă să mențină din ce în ce mai puține mecanisme care să combată tendințele negative cum ar fi segregarea. Pe măsură ce acest proces continuă, Guvernul ar trebui să se asigure că există organe accesibile și competente care să abordeze problemele care ar putea să apară într-un sistem mai descentralizat, că autoritățile locale vor avea un mandat și sprijin clare pentru a implementa noile niveluri de autonomie și că nevoile comunităților rome vor fi abordate corespunzător în politicile locale.

O notificare emisă de Ministerul Educației și Cercetării în 2004 prezintă pașii pe care școlile și inspectorii școlari trebuie să-i parcurgă pentru a identifica și elimina segregarea; cu toate acestea, deoarece notificarea nu are putere de lege, implementarea ei este limitată.

Mediatorii romi lucrează în școlile din România din 2000 și cu toate că în programul Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi” s-au selectat și pregătit 200 mediatori, resursele limitate și lipsa de reglementări clare pentru angajarea unor noi mediatori au limitat extinderea acestei inițiative și amenință posturile mediatorilor romi existenți. Eforturile Guvernului de a crește numărul de profesori romi și de profesori care vorbesc romani, precum și numărul orelor de limba romani, au avut mai mult succes. Însă curriculumul ar trebui să includă mai multe materiale care să reflecte minoritatea romă și aceste conținuturi ar trebui să devină parte integrantă a ofertei educaționale pentru toți copiii din România, nu doar pentru minoritatea romă.

ONG-urile și Guvernul finanțează formarea cadrelor didactice pe teme relevante pentru educația romilor. Guvernul ar trebui însă să înființeze un sistem de monitorizare și evaluare a tuturor cursurilor pentru a le consolida și a clădi mai departe pe bunele practici existente.

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) funcționează din 2002, dar până la această oră a primit doar o plângere legată de accesul la educație, caz în care Consiliul a emis un avertisment la adresa unei școli care practica segregarea elevilor romi. Capacitatea școlilor de a gestiona discriminarea este scăzută și ar trebui să existe soluții locale pentru a aborda diferitele situații.

Deși nu există date precise referitor la numărul de romi fără documente de identitate, cercetările arată că această problemă este de anvergură; Guvernul ar trebui să ia măsuri pentru a aduna mai multe informații despre această situație și mai ales pentru a evalua semnificația acestui aspect ca obstacol al înscrierii la școală. Costurile menținerii unui

copil la școală sunt prea mari pentru majoritatea familiilor rome: există o relație clară între statutul economic al romilor și performanța școlară a copiilor lor.

Autoritățile publice încă ignoră în mare parte problema segregării rezidențiale a comunităților rome; o schimbare reală va avea loc doar cu intervenția sistematică a Statului. Segregarea geografică larg răspândită în România a condus la procente ridicate de copii romi care trăiesc în așezări și cartiere majoritar rome, deseori la distanță mare de comunitățile majoritare și de infrastructuri, inclusiv de școli.

Deși suprareprezentarea romilor în școlile speciale pentru copii cu dizabilități mintale nu este o problemă la fel de gravă în România ca în alte țări din regiune, unii copii romi încă sunt plasați în aceste școli pentru a beneficia de hrană și cazare. Aceste avantaje ar trebui oferite elevilor din medii dezavantajate care frecventează orice școală, pentru a elimina orice încurajare de a frecventa școlile speciale. Programul „A Doua Șansă” al Guvernului, deși este frecventat în general de elevi romi, rămâne o opțiune mai bună decât eforturile precedente de a integra elevii mai în vârstă decât media, în care astfel de copii erau plasați în clase cu elevi mai mici.

România are un sistem de învățământ în limba romani, cu un număr crescând atât de elevi, cât și de profesori, sprijinit în cadrul unei bune colaborări între societatea civilă și Guvern în acest domeniu.

România a făcut progrese serioase în privința calității educației pentru romi. Cu toate acestea, persistă inegalități semnificative, iar Guvernul ar trebui să se asigure că reforma educației ia în calcul nevoile specifice ale elevilor romi.

În ciuda unui număr mare de rapoarte care evidențiază condițiile modeste din școlile cu un procent mare de elevi romi, s-au făcut puține eforturi pentru a asigura condițiile de bază în astfel de școli, lipsa cărora se manifestă în încălzire neadecvată, dotări sanitare neadecvate și suprapopulare. Cum școlile primesc o mare parte a fondurilor de la bugetul local, este nevoie de acțiune ținută la nivelul Guvernului central pentru a suplimenta fondurile în zonele dezavantajate.

Rezultatele școlare ale elevilor romi sunt în creștere, deși acest aspect se măsoară încă în termeni de rate de eșec în scădere. Descentralizarea a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării curriculare, școlile fiind încurajate să elaboreze module care să reflecte cultura și tradițiile locale. Însă Ministerul Educației ar trebuie să se asigure că materialele despre cultura și contribuția romilor devin parte a educației fiecărui copil din România.

Există o gamă de oportunități de formare în domeniul educației romilor accesibile cadrelor didactice, multe oferite de ONG-uri cu experiență specifică în acest domeniu. Acesta este un pas pozitiv spre tehnici active de învățare; cu toate acestea, după finalizarea formării, există puțin sprijin acordat profesorilor pentru ca aceștia să transpună abordările inovative în sala de clasă. În plus, este nevoie de eforturi mai concentrate de a atrage comunitățile rome spre școli; este nevoie de pro-activism și comunicare susținute din partea tuturor pentru a elimina clivajul dintre părinții romi și școli. Așteptările scăzute față de romi și percepțiile negative despre ei sunt foarte

răspândite în sălile de clasă, de aceea Guvernul trebuie să ia măsuri să sporească toleranța în școli în completarea măsurilor care vizează eliminarea segregării fizice.

Rețeaua informală a inspectorilor pentru romi din România este un model în multe privințe; Ministerul Educației și Cercetării ar trebui să întărească acest sistem și să asigure continuitatea sa pentru a crește incluziunea romilor în toată țara și la toate treptele de învățământ.

1.2 Recomandări

1.2.1 Recomandări referitoare la monitorizare și evaluare

Colectarea de date

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

1. Să îmbunătățească mecanismele de colectare a datelor referitoare la populația școlară, mai ales cele despre elevii romi și migranți, cu măsuri adecvate de protecție a unor informații referitoare la identitatea și viața privată a indivizilor.
2. Să asigure disponibilitatea datelor statistice dezagregate pe vârstă, etnie și sex, referitor la situația romilor în domeniul educației; aceste date ar putea fi disponibile, de exemplu, pe website-ul Ministerului Educației.
3. Să constituie eșantioane de copii care participă la testări educaționale internaționale, cum ar fi PISA și TIMSS, astfel încât să includă sub-eșantioane stabile de elevi romi. Să se raporteze rezultatele acestor teste internaționale dezagregate pe etnie pentru a permite identificarea tendințelor performanței școlare a romilor pe toată durata „Deceniului de Incluziune a Romilor”.
4. Să utilizeze sistemele existente de colectare de date pe perioade mai lungi; de exemplu, baza de date electronică proiectată în cadrul proiectului Phare 2003 ar putea furniza informații valide, dacă s-ar folosi și pe viitor pentru a urmări rezultatele școlare ale elevilor.
5. Să elaboreze un sistem de „urmărire” între școli a elevilor care migrează cu familiile pe cuprinsul țării sau peste hotare.

Evaluarea

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

6. Să monitorizeze acțiunile de desegregare și impactul lor asupra beneficiarilor.
7. Să inițieze cercetări de evaluare pentru a documenta impactul diferitelor intervenții, proiecte și programe după finalizarea formală a acestora.

8. Să echilibreze mecanismele de colectare a datelor cantitative cu colectarea de date calitative pentru a obține date referitoare la sistem, precum și informații legate de viața oamenilor.

Inspectoratele școlare ar trebui:

9. Să monitorizeze și să respecte standardele de calitate referitoare la mediul școlar, inclusiv în privința asigurării spațiului adecvat pentru fiecare copil, a încălzirii, a iluminării; pentru aceasta, ar trebui folosite criteriile de calitate ARACIP (Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar) și formulare de autoevaluare la nivelul școlilor.

1.2.2 Recomandări pentru îmbunătățirea accesului la educație

Constrângeri structurale, cerințe legislative și administrative, costuri

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

10. Să se asigure că toți copiii au acces la învățământ preșcolar cu program prelungit, de doi ani, prin:
 - Extinderea grupei pregătitoare la durata de doi ani pentru toți copiii dezavantajați;
 - Asigurarea spațiului adecvat pentru a primi toți copiii; acest lucru s-ar putea face prin construirea de noi spații de clasă, revizuirea orarelor sau a cerințelor referitoare la numărul de copii pe clasă;
 - Furnizarea de programe educaționale gratuite, în cadrul unui program zilnic prelungit, pentru copiii dezavantajați.
11. Să ia măsuri pentru a asigura accesul la învățământ preșcolar al copiilor care nu au documentele de identitate necesare.
12. Să aloce fonduri pentru școlile primare și secundare pentru a se asigura că acei copii care îndeplinesc anumite criterii să primească sprijin, cum ar fi hrană, îmbrăcăminte și programe de după școală.
13. Să ia măsuri concertate pentru a aborda problema muncii efectuate de copii; în mod specific, să identifice modalități de a determina copiii care muncesc să se întoarcă la școală și să rămână la școală, prin măsurile de subvenționare de mai sus.
14. Să asigure programe educaționale după un orar prelungit pentru copiii dezavantajați („programe de după școală”), inclusiv programe de tutorat și mentorat. Cadrele didactice ar trebui cointerestate financiar pentru orele suplimentare; copiilor ar trebui să li se asigure cel puțin masă gratuită.

15. Să mențină și să încurajeze învățământul de tip „A Doua Șansă” acolo unde este necesar și să asigure pe mai departe implementarea procedurilor de recrutare, predare și evaluare, precum și certificare a elevilor de „A Doua Șansă”.

Segregarea rezidențială / izolarea geografică

Guvernul României ar trebui:

16. Să adopte Planul Național de Acțiune al Deceniului pentru Incluziunea Romilor (în cele ce urmează, *proiectul Planului de Acțiune al Deceniului*)¹ - inclusiv secțiunea referitoare la Educație și mai ales prevederile care se referă la segregarea școlară.
17. Să se asigure că noile structuri desemnate pentru implementarea Strategiei pentru Romi în sistemul descentralizat au roluri și responsabilități adecvate și clare:
- Grupul de lucru pentru politicile publice pentru romi;
 - Comisiile ministeriale pentru Romi;
 - Birourile Județene pentru Romi;
 - Experții locali pentru problemele romilor.
18. Să realizeze obiectivele incluse în *Strategia Guvernamentală de Îmbunătățire a Situației Romilor*,² mai ales în privința renunțării la practicile de plasare a copiilor romi în clase separate.
19. Să implice reprezentanții Guvernului în teritoriu (*prefecturile*) în facilitarea dialogului instituțional între factorii interesați la nivel local, cum ar fi autoritățile locale, personalul școlilor, inspectoratul școlar județean, comitetele de părinți și ONG-urile, în vederea realizării proiectelor de desegregare.
20. Să aloce fonduri guvernamentale și UE cu prioritate acelor localități care demonstrează eforturi de îmbunătățire a coeziunii sociale prin inițiativele de desegregare a școlilor.

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

21. Să emită un ordin referitor la eliminarea segregării, definind segregarea pe larg astfel încât să includă separarea pe baze de statut socio-economic al părinților, categorie ocupațională, sex, religie sau capacități de învățare. Directorii de școală care mențin clase separate pentru romi sau care nu elaborează și implementează

¹ *Planul Național de Acțiune al Deceniului.*

² *Strategia Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor.*

- planuri de desegregare în cazul școlilor separate, ar trebui sancționați financiar și pe plan profesional.
22. Să înființeze un grup de lucru care să reunească Agenția Națională pentru Romi, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD), precum și ONG-uri rome, pentru a elabora o strategie națională de desegregare, bazată pe cele mai bune practici în domeniul desegregării testate în programele educaționale Phare 2001 și Phare 2003.
 23. Să formeze personalul inspectoratelor școlare județene pentru a pregăti atent procesul de desegregare; acest aspect presupune pregătirea cadrelor didactice, a părinților și a elevilor, crearea și menținerea unui mediu școlar prietenos și asigurarea sprijinului educațional și social pentru elevii care au nevoie de acest lucru până în momentul când sunt complet integrați în clasele și școlile noi, ca parte a unui program complex de desegregare.
 24. Să sprijine ferm și să delege inspectorii școlari pentru monitorizarea școlilor și a procedurilor de plasare și în sprijinirea eforturilor de desegregare a școlilor, după cum se precizează în Notificarea 29323 din 20 aprilie 2004 referitoare la desegregare; acest lucru s-ar putea realiza prin formare, schimburi de experiență despre bune practici și prin canalizarea resurselor pentru implementarea activităților.
 25. Să asigure asistență pentru inspectoratele școlare județene pentru ca experți din domeniul facilitării comunitare și desegregării să poată lucra cu școlile și comunitatea pentru a media și consilia în caz de dispute sau conflicte.
 26. Să sprijine inspectoratele pentru a utiliza autoevaluarea - care include ca subcapitol desegregarea școlară - cu scopul de a încuraja școlile din toată țara să utilizeze aceste instrumente în procesul de desegregare.
 27. Să continue să adune date și să monitorizeze măsurile de desegregare demarate în anul școlar 2005-2006 prin proiectul Phare 2003.

Inspectoratele școlare și autoritățile educaționale locale ar trebui:

28. Să elaboreze planuri de desegregare pe termen lung și scurt; să sprijine școlile, să monitorizeze și să sprijine desegregarea la nivelul școlilor, inclusiv prin schema de inspecție periodică.
29. Să sprijine crearea unor rețele școlare la nivel local cu scopul de a împărtăși experiențe și de a adopta planurile de desegregare optime.
30. Să asigure transportul gratuit la cerere pentru toți copiii pentru deplasarea la școala gazdă după cum se enunță în lege și să ofere tot sprijinul pentru procesul de desegregare.

31. Să se ocupe de îndepărtarea barierelor non-educaționale ale desegregării școlare, nu doar transportul, ci și alte bariere legate de sărăcie.

Proceduri de înscriere în școli și clase

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

32. Să respecte angajamentele asumate în Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 192/199 și Legea Învățământului nr. 218/ aprilie 2004 care stipulează integrarea copiilor din școlile speciale în școli de masă.
33. Să demonstreze angajamentul față de progresul în îmbunătățirea instrumentelor de diagnosticare și evaluare utilizate la testarea copiilor cu nevoi educaționale speciale.
34. Să elaboreze standarde, metodologii și mecanisme de finanțare pentru incluziunea copiilor din școlile speciale în clase din școli de masă, asigurând faptul că școlile de masă oferă tot sprijinul și resursele necesare pentru realizarea unei educații incluzive.

Limba

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

35. Să se angajeze să elaboreze curriculumul și materiale curriculare care să sprijine predarea limbii și culturii romilor pe tot cuprinsul țării.
36. Să piloteze un curriculum în limba romani în clasele primare (I-IV).
37. Să încurajeze și să sprijine instituțiile de formare inițială și continuă a cadrelor didactice, să ofere cursuri despre dezvoltarea limbajului, metodologii și tehnici pentru realizarea educației bilingve, a educației interculturale și a educației incluzive.
38. Să elaboreze o fișă a postului clară pentru inspectorii de romi referitor la învățarea limbii romani.

1.2.3 Recomandări referitoare la îmbunătățirea calității educației

Facilități școlare și resurse umane

Ministerul Educației și Cercetării și Inspectoratele Școlare Județene ar trebui:

39. Să asigure numirea unor profesori calificați în școlile din comunitățile dezavantajate, în special în zonele rurale.

40. Să controleze fluctuația cadrelor didactice prin oferirea de stimulente pentru cadrele didactice care lucrează în comunități dezavantajate și în comunități de romi, precum și de programe de formare gratuite.
41. Să extindă proiectul de descentralizare pentru a recurge cât mai puțin la numirea cadrelor didactice pe post prin sistem computerizat și să folosească mai eficient recomandările și nevoile școlilor și comunităților locale la numirea cadrelor didactice.
42. Să efectueze investiții de bază în infrastructură.
43. Să identifice o modalitate de asigurare a faptului că mediatorii formați sunt angajați și cei care sunt angajați pot continua să rămână pe post.

Standarde curriculare

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

44. Să revizuiască filosofia educațională și setul de principii și norme comune întregului sistem de învățământ preuniversitar pentru a sublinia diversitatea și multiculturalismul societății românești și pentru a opera schimbările necesare în criteriile de realizare pentru a integra aspecte legate de diversitatea etnică și culturală atât la nivelul obiectivelor (țintele de atins și obiectivele specifice), cât și la cel al conținuturilor.
45. Să coopereze cu Agenția Națională pentru Manuale pentru a accentua reflectarea diversității culturale în manualele pentru toate nivelurile de învățământ.
46. Să sprijine realizarea unor materiale didactice de bună calitate care abordează istoria, cultura și valorile romilor și să retipărească astfel de materiale deja elaborate de ONG-uri.
47. Să lanseze o competiție pentru publicarea de cărți în romani care să fie în conformitate cu curriculumul național cel puțin pentru clasele primare și să identifice resurse financiare pentru a se asigura că prețul acestor materiale nu este prohibitiv.
48. Să revizuiască ponderea curriculumului la decizia școlii din ansamblul curriculumului, astfel încât școlile și cadrele didactice să poată adapta eficient oferta educațională la nevoile reale, reflectate și de structura etnică a populației de elevi și a comunității.
49. Să elaboreze un set de stimulente profesionale pentru a încuraja cadrele didactice să dezvolte resurse de învățare alternative.

Strategiile de instruire și pedagogia

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

50. Să sprijine școlile și cadrele didactice să folosească noi standarde pentru a veni în sprijinul calității educației pe care o realizează.
51. Să monitorizeze implementarea standardelor de predare (ARACIP) care încorporează indicatori pentru educația de calitate, standardele care încorporează concluziile formulate în diverse proiecte și programe din domeniul educației incluzive, educației pentru comunitățile rome și cele dezavantajate.
52. Să continue formarea, angajarea și implicarea mediatorilor școlari în procesul educativ.
53. Să elaboreze o nouă politică națională pentru formarea inițială și continuă a profesorilor cu includerea explicită a curriculumului educației interculturale și multiculturală ca o componentă specifică.
54. Să construiască pe experiențele acumulate în formarea continuă a cadrelor didactice în cadrul programul Phare și în proiecte realizate de ONG-uri și să generalizeze acele practici în instituțiile de formare inițială și continuă a cadrelor didactice.
55. Să încurajeze inovarea în școlile cu o fluctuație mare a populației școlare, cum ar fi copiii lucrătorilor sezonieri care lipsesc în aceeași perioadă a anului școlar; de exemplu, acest lucru s-ar putea realiza prin perioade de învățare în timpul verii, sau prin realizarea de portofolii de către elevi.

Autoritățile educaționale județene și locale, inspectoratele și instituțiile de formare continuă ar trebui:

56. Să asigure formare pentru cadre didactice și manageri școlari în instituțiile de formare inițială și continuă, în domeniile pedagogiei centrate pe elev, educației antidiscriminatorii, metodologiilor pentru învățarea celei de-a doua limbi, educației multiculturală și modalităților eficiente de implicare a părinților și comunităților în viața școlii.
57. Să asigure sprijin pentru instituțiile de formare continuă (și să încurajeze colaborarea acestora cu inspectoratele), să încurajeze noile modele și practici de conducere și management școlar, predarea centrată pe elev și implicarea părinților și comunității, inclusiv utilizarea instrumentelor de autoevaluare ca modalitate de asigurare a calității.
58. Să sprijine instituțiile de formare inițială și continuă în vederea includerii teoriei și practicii dezvoltării instituțiilor școlare în curriculumul lor oficial.

Relații școală-comunitate

Ministerul Educației și Cercetării ar trebui:

59. Să continue să stimuleze angajarea romilor în școli prin furnizarea unor burse de studiu și programe de învățământ la distanță pentru cadre didactice și mediatori școlari. Este recomandată implicarea ONG-urilor române în formare.

Inspectoratele locale ar trebui să sprijine școlile:

60. Să încurajeze implicarea sporită a părinților romi în luarea de decizii la nivelul școlii.
61. Să se preocupe activ de dezvoltarea și îmbunătățirea instituției proprii.
62. Să consolideze eforturile de dezvoltare și îmbunătățire a școlii prin construirea pe experiențele câștigate de unele școli în diverse proiecte derulate, organizarea de vizite de schimb de experiență și de creare a unor rețele școlare.
63. Să încurajeze, acolo unde este posibil, legăturile cu organizații din domeniul dezvoltării comunitare, care pot lucra cu grupuri de părinți pentru a le spori capacitatea de a se implica, cu folos, în viața școlii, pentru a le crește încrederea și, până la urmă, pentru a le dezvolta abilitățile de a influența politicile și practicile din școală.

Atitudini discriminatorii

Guvernul României ar trebui:

64. Să crească vizibilitatea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) și a altor instituții naționale care au responsabilități în lupta împotriva discriminării.
65. Să se preocupe de diferențele calitative între școli și practicile discriminatorii prin impunerea respectării reglementărilor și normelor legale.
66. Să încurajeze și să sprijine financiar programele care vizează dezvoltarea toleranței interetnice și cooperarea interetnică.

Universitățile și colegiile pedagogice ar trebui:

67. Să extindă la o scară mai largă în formarea inițială diferitele module de formare pe teme de educație interculturală, șanse egale, implicarea familiei în viața școlii.

Inspecțiile școlare

Ministerul Educației și Cercetării și Inspectoratele Școlare Județene ar trebui:

68. Să asigure că toate școlile, inclusiv cele speciale și școlile segregate pentru romi

sunt inspectate periodic și sunt responsabilizate pentru respectarea standardelor definite de lege.

69. Să formeze și să numească inspectori responsabili cu aspecte ce țin de segregare și să solicite tuturor inspectorilor să acționeze în acord cu politicile de desegregare.
70. Să sprijine și să încurajeze inspectorii să privească procesul de monitorizare ca pe un proces de învățare și sprijin, lipsit de funcția de control.

2. INDICATORI DE BAZĂ ÎN EDUCAȚIE

România are un procent mare de tineri romi, ceea ce face ca accesul la educație de calitate să fie o nevoie și mai urgentă. Deși nu există date oficiale complete, într-un număr de studii independente s-au colectat informații relevante despre populația de romi și aspecte referitoare la nivelul său de educație. Numărul romilor - și mai ales al romilor care se identifică astfel - care se înscriu la școală a crescut continuu. Însă în ciuda contribuției importante pe care grădinița o are la succesul școlar al copilului, există încă un număr mare de copii romi care nu frecventează grădinița, datorită costurilor implicate, lipsei de spațiu, sau izolării geografice. De asemenea, în rândul romilor se manifestă o probabilitate mai mare de abandon școlar decât în cel al ne-romilor și un procent mult mai mare de romi decât de ne-romi de peste zece ani nu au finalizat nici o formă.

Segregarea este o problemă persistentă în România; separarea așezărilor rome de cele ale comunităților majoritare a condus la apariția unor școli doar pentru elevi romi, care deservește aceste așezări sau cartiere. Însă există și cazuri de repartizare intenționată a copiilor în clase separate, sau de îndrumare a acestora spre școli speciale pentru persoane cu dizabilități mintale. Deoarece diferite studii au folosit metode diferite în stabilirea a ceea ce constituie o școală segregată, un studiu complex care să folosească o metodologie și definiții unitare ar trebuie să devină o prioritate pentru Guvern.

2.1 Colectarea de date

Prezentul raport se bazează pe cele mai relevante rapoarte de cercetare și statistici publicate recent. Însă existența și gradul de încredere al datelor și informațiilor este o problemă, deoarece lipsește o colectare și publicare sistematică de statistici referitoare la romi, precum și de statistici referitoare la educație în general. În raportul de față am folosit date publicate în mai multe rapoarte, cu participarea unor organizații constant implicate în promovarea accesului la educație de calitate pentru copii. Aceste organizații includ UNICEF, *Institutul de Științe ale Educației*, *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* și altele. Cu sprijin din partea Uniunii Europene (UE), în programele Phare implementate în ultima perioadă de Ministerul Educației și Cercetării pentru asigurarea accesului la educație pentru grupurile dezavantajate, s-au realizat unele studii inițiale care, dacă ar continua, ar putea să asigure date la zi consistente.

Recensământul Populației și Gospodăriilor din România din 2002 (în cele ce urmează, recensământul din 2002) prezintă numeroase date relevante despre situația romilor din România. Conform recensământului, populația totală a României a fost de 21.680.974.³ După 1989, rata natalității a scăzut de la 2,2 (numărul copiilor născuți de

³ Institutul Național de Statistică, INS, rezultatele recensământului populației din 2002, disponibil în limbile engleză și română pe site-ul INS la http://www.insse.ro/index_eng.htm (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, recensământul din 2002).

o femeie în perioada fertilității) în 1989, la 1,8 în 1990 și 1,3 în 2004; în aceeași perioadă, rata mortalității a crescut de la 10,0 (decese la 1.000 locuitori) în 1991 la 10,8 în 2004.⁴

Conform recensământului din 2002, în România există 535.140 persoane de etnie romă, care reprezintă 2,46 la sută din populația totală a țării. Datele recensământului din 2002 indică o creștere semnificativă a populației de etnie romă din 1992, când recensământul a înregistrat 401.087 romi, sau 1,75 la sută din totalul populației țării.⁵ Această creștere de 0,71 procente trebuie privită în contextul scăderii generale a populației totale și a creșterii deschiderii persoanelor de a se declara romi. Conform datelor Institutului de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), procentul neoficial al populației rome din totalul populației țării este în jur de 6,7.⁶ *Analiza de nevoi* realizată de Roma Education Fund (Fondul de Educație pentru Romi) la lansarea „Deceniului pentru Incluziunea Romilor”⁷ arată că activiștii romi și liderii ONG-urilor rome estimează că numărul etnicilor romi din România este între 1.010.000 și 2.500.000, reprezentând între 4,65 la sută și 11,52 la sută din totalul populației.⁸

Problematica deosebit de complexă rezumată în întrebarea „Cine este rom?” și aspectele care definesc pe cineva ca fiind rom rămân neclarificate. Utilizarea limbii este un indicator, recensământul din 2002 indicându-ne faptul că circa 43,9 la sută dintre persoanele care se identifică drept romi vorbesc romani. Conform unui studiu recent al Fundației pentru o Societate Deschisă din România (în cele ce urmează, FSD

⁴ INS, date statistice disponibile în limbile română și engleză pe site-ul INS la <http://www.insse.ro/Anuar%202005/CAPITOLE/cap2.pdf> (accesat la 9 martie 2007).

⁵ INS, date statistice disponibile în limbile română și engleză pe site-ul INS la <http://www.insse.ro/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf> (accesat la 9 martie 2007).

⁶ C. Zamfir, M. Preda (editori), „*Romii din România*”, Editura Expert, București: 2002. Datele prezentate se referă la anul 1998. Procentul de 6,7 la sută reprezintă o estimare corectă a procentului de romi identificați de altcineva. Aceeași sursă estimează că procentul romilor care se declară ca atare este mai scăzut, adică 4,3 la sută din populația totală (pag. 13-14). Procentul estimat de 6,7 este folosit și în „*Suportul social pentru populația de romi*”, București, APSIC, 2002. Acesta este un document oficial elaborat de Comisia de Combatere a Sărăciei și de Incluziune Socială, din cadrul Guvernului României.

⁷ „Deceniul de Incluziune a Romilor 2005-2015”, o inițiativă sprijinită de Open Society Institute (OSI) și Banca Mondială, este un efort internațional fără precedent de a combate discriminarea și a asigura accesul egal al romilor la educație, locuire, ocupare și îngrijirea sănătății. Lansat în februarie 2005 și acceptat de nouă țări centrale și est-europene, Deceniul se bucură și de sprijinul Comisiei Europene, al Consiliului Europei, al Băncii de Dezvoltare a Consiliului Europei și de cel al Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite. Pentru detalii, vezi site-ul Deceniului la <http://www.romadecade.org>.

⁸ Fondul Educațional pentru Romi (REF), *Analiza de nevoi pentru România*, august 2004, disponibil în limba engleză la <http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/NAReportFinalRomania.pdf> (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, REF, *Analiza de nevoi*).

România),⁹ pe un eşantion național reprezentativ de romi autoidentificați, aproape jumătate (45 la sută) se declară romi „românizați”, membri ai unor grupuri cunoscute sub denumirea de *rudari* sau *vătrași*.

În România, în timpul procesului de armonizare a legislației românești cu acquis-ul comunitar al Uniunii Europene (UE), s-a înființat Autoritatea Națională pentru Supravegherea Procesării Datelor Personale, ca organ public, independent și autonom al administrației publice române, cu scopul de a proteja drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor fizice, mai ales dreptul la viața intimă, de familie și privată, în ceea ce privește procesarea datelor personale și libera circulație a acestor date.¹⁰ Autoritatea supraveghează și controlează legalitatea procesării datelor personale care cad sub incidența Legii nr. 677/2001, unde datele personale sunt definite ca „orice informație care se referă la o persoană fizică identificată sau identificabilă, direct sau indirect, mai ales printr-un număr de identificare sau mai mulți factori specifici care descriu identitatea fizică, fiziologică, psihică, economică, culturală sau socială (de exemplu: numele, adresa, obiceiurile, telefonul, salariul etc.).”¹¹ Autoritatea de supraveghere poate decide, în cazul în care constată că această lege a fost încălcată, să suspende temporar procesarea de date, să șteargă toate sau parte din datele procesate sau să acționeze în justiție. Autoritatea poate, de asemenea, să inițieze investigații, sau să cerceteze cazuri ca urmare a unor sesizări sau plângeri și să emită recomandări legate de procesarea de date.

Cu toate acestea, procesul de colectare a datelor referitoare la situația populației rome din România este încă în stadiile inițiale. Agenția Națională pentru Romi, în cadrul unui program finanțat de UE,¹² a întreprins un studiu care va prezenta date reprezentative despre condiția romilor în domeniile relevante pentru politicile guvernamentale.

Școlilor li se cere să colecteze date anual și să transmită informațiile la Inspectoratul Școlar, folosind un formular comun (*SC Situație Centralizată*). Inspectoratul centralizează datele și le transmite mai departe la Ministerul Educației. Aceste date solicitate includ tabele care trebuie completate de către directori referitor la numărul de

⁹ Fundația pentru o Societate Deschisă, România (în cele ce urmează, FSD România), *Barometrul Incluziunii Romilor*, București: FSD România, 2007, disponibil la <http://www.osf.ro/en/publicatii.php> (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, FSD România, *Barometrul de Incluziune a Romilor*) p. 8.

¹⁰ Legea nr. 102/2005 referitoare la înființarea Autorității Naționale pentru Supravegherea Procesării Datelor Personale, intrată în vigoare la 12 mai 2005.

¹¹ Legea 677/2001 referitoare la Protecția persoanelor în privința procesării datelor personale și a liberei circulații a acestor date.

¹² Phare, *Phare 2004, Consolidarea Capacității Instituționale și Dezvoltarea de Parteneriate pentru Îmbunătățirea Percepției și Condițiilor Romilor*, București, Phare, 2004 (în cele ce urmează, *Phare 2004, Consolidarea Capacității și Dezvoltarea de Parteneriate*).

persoane care repetă anul școlar, numărul elevilor înscriși și alte date asemănătoare, dar vârsta sau etnia elevilor nu sunt incluse.

2.2 Date referitoare la școlarizare și tendințe în domeniul școlarizării

Studiul efectuat în 2004 de *Centrul de Politici și Servicii de Sănătate* prezintă următoarele date referitoare la structura demografică a populației de romi:¹³

Tabelul 1: Structura demografică a romilor (2004)

Vârsta	Populația romă (eșantion, 2004)		Populația totală a României (Recensământul din 2000) ¹⁴	
	Număr	procent	Număr	procent
sub 18	3487	43,6	5391401	24,0
18–24	968	12,1	2323894	10,4
25–34	1357	17,0	3644244	16,2
35–44	851	10,7	2880033	12,3
45–54	721	9,0	2914862	13,0
55–64	344	4,3	2295258	10,2
peste 65	262	3,3	2985513	13,3
Total	7990	100,0	22435205	100,0

Sursa: Centrul pentru Politici de Sănătate¹⁵

¹³ Studiul a fost realizat de *Centrul de Politici și Servicii de Sănătate* și finanțat de Open Society Institute (OSI), New York. El s-a bazat pe un eșantion reprezentativ de 1511 gospodării rome; un total de 7990 romi. Vezi S. Căce și C. Vladescu (editori), *Health Status of the Roma Population and Its Access to Health Services* (Starea Sănătății Populației de Romi și Accesul său la Serviciile de Sănătate), Centrul de Politici și Servicii de Sănătate, București: Editura Expert, 2004 (în cele ce urmează, Centrul de Politici și Servicii de Sănătate, *Starea Sănătății Populației de Romi*).

¹⁴ Informații de la INS, *Anuarul Statistic al României*, București: INS, 2000.

¹⁵ Centrul pentru Politici și Servicii de Sănătate, *Studiu pe populația de romi 2004*, p. 16.

Din aceste date este evident faptul că populația romă din România este tânără, circa 50 la sută fiind sub 24 ani, comparativ cu populația totală a țării, unde procentul celor de sub 24 ani este de circa 25 la sută. (De menționat că acest procent ridicat al romilor sub 24 ani a fost pus sub semnul întrebării.)¹⁶ Pe de altă parte, situația se prezintă diferit la categoria persoanelor vârstnice, unde românii sunt mai slab reprezentați. Cea mai semnificativă diferență se înregistrează la categoriile de populație peste 55 ani și peste 65 ani, unde numărul ne-romilor este de trei ori mai mare decât cel al romilor (3,3 procente din populația de romi au peste 65 ani, față de 13,3 procente pentru populația totală). Tabelul 2, cuprinzând date din recensământul din 2002, ilustrează pe mai departe diferențele dintre romi și mediile naționale pe grupe de vârstă.

Tabelul 2: Procentul populației de vârstă preșcolară și școlară, populația romă și populația totală a României, defalcat pe grupe de vârstă (2002)

Grupa de vârstă (ani)	Procent din populație (la sută)	
	Nivel național	Populația romă
0–4	5,0	12,8
5–9	5,2	10,7
10–14	7,2	12,7
15–19	7,5	10,9

Sursa: INS¹⁷

Procentul populației rome sub 19 ani este de aproximativ două ori procentul populației României la aceeași categorie de vârstă. Aceste date merită atenție specială în ceea ce privește sistemul de învățământ și politicile educaționale, dat fiind sporul natural negativ al populației României și implicațiile pe termen lung pentru sistemul de învățământ și pentru societate în general. Implicația acestor date în privința structurii populației rome din România este că realizarea accesului mai bun la educație de calitate pentru romi este de importanță și mai mare.

Înscrierea în învățământul preșcolar este de 66,1 la sută la nivelul întregii țări (2000-2001); treimea de copii care nu merg la grădiniță include pe cei cu părinții cei mai dezavantajați economic, cu un nivel de educație redus.¹⁸ Frecvența grădiniței în comunitatea de romi este de 20 la sută.

¹⁶ Masa rotundă OSI, București, februarie 2007. Notă explicativă: OSI a organizat o masă rotundă în România în februarie 2007 pentru a solicita critici la o primă versiune a prezentului raport. Cei prezenți au reprezentat Guvernul, experți din domeniul educației, inclusiv din partea organizațiilor neguvernamentale.

¹⁷ Recensământul din 2002.

Faptul că un procent atât de scăzut de copii romi frecventează grădinița, în comparație cu copiii ne-romi, este un factor important care contribuie la eșecul școlar. Copiii merg la școală fără experiența unui mediu de învățare structurat și întâmpină greutăți la menținerea ritmului impus de ceilalți copii care au frecventat programul obișnuit de grădiniță de trei ani. Ca reacție, într-un număr din ce în ce mai mare de școli se organizează programe intensive de vară de pregătire pentru școală. Majoritatea Inspectoratelor implicate în proiectul finanțat de Phare (vezi Secțiunea 3.2) au dezvoltat metodologii, materiale educaționale, instrumente de evaluare și fișe de lucru pe care le oferă atât educatoarelor cât și învățătorilor. Aceasta este însă o soluție temporară, iar ținta ar trebui să fie încurajarea copiilor romi să frecventeze grădinițele de masă.

Tabelul 3: Procentul romilor care abandonează școala sau nu s-au înscris niciodată la școală

Grupa de vârstă (ani)	Procentul populației totale de vârstă școlară (la sută)			
	Abandonat		Niciodată nu a fost înscris la școală	
	1992	1998	1992	1998
7-10	10,1	1,9	27,9	15,4
11-14	24,4	8,6	17,6	15,8

Sursa: C. Zamfir și E. Zamfir¹⁹

Tabelul 3 de mai sus demonstrează că înscrierea elevilor de etnie romă a cunoscut un progres continuu în ultimii zece ani. Sunt două cauze majore care au condus la această creștere. În primul rând, potrivit celor spuse de mai mulți profesori, reglementarea de acordare a alocației pentru copii condiționat de frecventarea școlii, o măsură introdusă

¹⁸ P. Cronin, M. Dvorski, A. Valerio, M. Kovacs, „Education Sub-Sector Review: Romania,” [Analiza subsectorului educație: România], lucrare nepublicată, Education Support Programme (ESP), OSI Budapesta, 2003 (în cele ce urmează, Cronin și colab., *Analiza subsectorului educație*), p. 14.

¹⁹ C. Zamfir și E. Zamfir (editori), *Țigani în ignorare și îngrijorare* și Observatorul Social Rom, bază de date a Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții, ambele surse citate în M. Surdu, "Condiționarea alocației pentru copii de prezența școlară și efectele sale asupra educației copiilor romi", în Revista de *Calitate a Vieții*, Nr. 1, februarie 1998, p. 179. Articolul arată că cei aproape 15 la sută din populația de romi care în continuare nu sunt înscriși la școală după implementarea acestei reglementări sunt privați prin această reglementare de alocația pentru copii, care se presupune că este un drept al tuturor copiilor.

²⁰ Aceasta a fost o temă care s-a repetat în aproape toate interviurile sau discuțiile informale cu

în 1993, a influențat creșterea înscrierii.²⁰ Aceasta a fost reglementarea de condiționare a acordării alocației școlare în funcție de frecvența școlii introdusă prin Legea 61/1993.²¹ Tabelul 3 indică reducerea ratei de abandon și a numărului de romi care nu au fost înscriși niciodată după introducerea reglementării în 1993.

A doua cauză a creșterii participării școlare a copiilor romi este probabil creșterea numărului de elevi auto-identificați ca romi, ca urmare a introducerii unor materii de studiu în curriculum care încurajează acest lucru și a unor măsuri afirmative care vin în sprijinul romilor în învățământul liceal și universitar.

În plus, recrutarea și activitatea profesorilor romi a contribuit de asemenea la numărul mai mare de copii înscriși; aceste cadre didactice au avut un efect de motivare directă a participării școlare a copiilor romi.²² În 1990, primul inspector responsabil cu învățământul în Limba romani, încurajat de profesorul Nicolae Gheorghe, a realizat un prim recensământ al copiilor romi, care a furnizat primele statistici referitoare la participarea copiilor romi la educație.²³ Din 1990, s-au introdus treptat diferite măsuri pentru a îmbunătăți colectarea de date referitoare la numărul și rezultatele școlare ale elevilor romi; acestea au fost inițiate fie de societatea civilă, fie de Ministerul Educației (vezi secțiunea 3).

După angajarea inspectorilor responsabili cu învățământul pentru romi, profesorul Sarău a înființat o rețea națională de mediatori școlari și profesori romi și a fost implicat în organizarea și elaborarea programelor de formare pentru cadre didactice. Profesorul Sarău a reușit să documenteze creșterea numărului copiilor care se identifică drept romi, după cum se arată în Tabelul 4 de mai jos. Deși aceste date indică faptul că numărul copiilor care se autoidentifică drept romi a crescut continuu, acest lucru s-ar putea să nu reflecte de fapt creșterea ratelor de participare școlară a populației rome. Elevii care se aflau deja la școală, dar care s-au declarat etnici români sau maghiari, este posibil să fi ales să se declare romi, în timp ce situația *celor mai* marginalizați copii romi - cei care niciodată nu au fost la școală - rămâne neschimbată.²⁵ Într-adevăr, datele indică faptul că există încă o discrepanță între rata de participare generală a romilor și a colegilor lor ne-romi, după cum se arată în Tabelul 5.

cadre didactice, purtate în cadrul realizării studiilor de caz locale în acest proiect (vezi Anexa 2).

- ²¹ *Legea nr. 61 din 22 septembrie 1993 privind alocația de stat pentru copii*. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 233 din 28 septembrie 1993, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=13808 (accesată la 9 martie 2007).
- ²² Comentarii oferite EUMAP de către profesorul Gheorghe Sarău, Inspector responsabil cu învățământul în limba romani, la masa rotundă organizată de OSI.
- ²³ Recensământul informal a fost rezultatul muncii profesoarei rome Ina Radu, ca urmare a recomandărilor din partea lui Nicolae Gheorghe și a lui Gheorghe Sarău.

Tabelul 4: Numărul elevilor romi (1989-2007)

An școlar	Numărul elevilor romi	
	Total	Studiază istoria romilor și limba romani
1989–1990	129000	50
1990–1991	138000	–
2002–2003	158128	15708
2003–2004	183176	20528
2004–2005	220000	24129
2005–2006	243008	24903
2006–2007	250000	25525

Sursa: Masa rotundă organizată de OSI²⁴

Tabelul 5: Rata înscrierii romilor și a populației majoritare în proximitatea romilor (2005)

Nivelul educației	Rata de înscriere (la sută)	
	Populația majoritară în proximitatea romilor	Romii
Primar (vârste între 7–15)	94	76
Secundar (vârste între 16–19)	69	17
Terțiar (20>)	5	1

Sursa: UNDP²⁶

- ²⁴ Datele au fost adunate cu sprijinul profesorilor de limba romani și Inspectorilor școlari romi la nivel de județe, precum și cu sprijinul direct al școlilor.
- ²⁵ Comentarii oferite EUMAP pe marginea primei versiuni a raportului de față, în februarie 2007, de Maria Andruszkiewicz, consultant independent și fost expert în educația romilor și lider de echipă în proiectul Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi”.
- ²⁶ UNDP, *Vulnerable Groups in Central and Southeastern Europe*, [Grupuri vulnerabile în Europa Centrală și de Sud-est] Bratislava: UNDP, 2005, disponibil la <http://vulnerability.undp.sk/> (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, UNDP, *Grupuri vulnerabile*).

Nu există date grupate în funcție de etnie. Datele disponibile de la Ministerul Educației indică faptul că 73 la sută din toți copiii de vârstă preșcolară (între doi și șapte ani) frecventează învățământul preșcolar,²⁷ în timp ce peste 86 la sută din copiii de cinci ani frecventează învățământul preșcolar.²⁸ În medie, un copil petrece 2,9 ani la grădiniță.²⁹ Conform datelor recensământului din 2002, numărul mediu de ani petrecuți la școală de elevii romi de peste zece ani era de 6,8 ani, în timp ce pentru întreaga populație numărul mediu de ani este de 11,2 ani.

Tabelul demonstrează că, în medie, copiii romi au vârstă mai înaintată decât colegii lor majoritari în clasele nivelului primar, iar diferența de vârstă crește pe măsură ce se înaintază la nivel de clasă în ciclul primar. Acest lucru ar putea indica o probabilitate mai mare că romii repetă clasa decât în cazul colegilor lor ne-romi. Cu toate acestea, pot contribui și alți factori cum ar fi faptul că romii probabil că încep grădinița mai târziu sau nu merg deloc la grădiniță și intră direct în clasa întâi la o vârstă mai înaintată.³⁰ Datele din Tabelul 6 sugerează că mulți romi care ar trebui să repete clasa a cincea³¹ preferă să abandoneze, deoarece discrepanța în vârstă crește de la acest punct.³²

Tabelul 6: Vârsta medie a elevilor romi și ne-romi la nivel primar și secundar - defalcat pe clase (2006)

Nivelul	Clasa	Vârsta medie a elevilor (ani)		Diferența de vârstă
		Ne-romi	Romi	
Primar	I	7,3	7,7	+0,4
	II	8,1	8,8	+0,7
	III	9,2	9,7	+0,5
	IV	10,3	11,1	+0,8
Secundar	V	11,4	12,3	+0,9
	VI	12,4	13,0	+0,6
	VII	13,4	14,0	+0,6
	VIII	14,4	14,9	+0,5

Sursa: Nigel Simister³³

²⁷ Ministerul Educației și Cercetării (MEdC), *Raport asupra stării sistemului național de învățământ*. București: MEdC, 2005 (în cele ce urmează, MEdC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*), p. 77, date selectate.

²⁸ MEdC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, p. 77, date selectate.

²⁹ MEdC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, p. 77, date selectate.

³⁰ Simister, *Raport Inițial Phare*, p. 15.

Un proiect interesant care abordează această problemă este cel implementat de CEDU (*Centrul Educația 2000+*) și UNICEF, în care se abordează vârsta timpurie a căsătoriilor și a primei sarcini la fetele rome. Proiectul demarat în 2004 se bazează pe consiliere realizată de către colegi de aceeași vârstă și folosește mediatorii comunitari. Conceptul acestei intervenții este justificat din două perspective: pe de o parte, adresează aspectul de gen în educație, iar pe de altă parte, abordează aspectul identității culturale și tradițiilor în comunitățile rome.

2.3 Rata de retenție și de finalizare a studiilor

Nu există date actuale referitoare la ratele de abandon ale elevilor rome comparativ cu cele ale populației totale, nici date referitoare la diferențe între ratele de abandon în școlile segregate comparativ cu școlile integrate. Ministerul Educației a raportat că între 12 și 20 la sută din copiii rome abandonează școala primară și gimnazială.³⁴ Unele date parțiale prezentate în Tabelul 7 indică tendințele generale ale ratei abandonului pentru întreaga populație școlară, prezentată în funcție de locație.

Abandonul și nivelurile inferioare de educație par să fie mai des întâlnite în comunitățile rome.³⁶ Așa cum demonstrează tabelele 8 și 9, în 1998 rata de abandon pentru populația totală a fost de 0,8 la sută, în timp ce datele studiilor efectuate de *Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții* (ICCV) arată că 11,6 la sută dintre copiii rome au încetat să mai meargă la școală la un anumit moment în ciclul primar, de obicei în clasa a patra. Comparând aceste două date, diferența este foarte semnificativă, de peste zece ori mai mare pentru populația de rome.

³¹ Învățământul primar se încheie în clasa a patra. Clasa a cincea este un an critic, când începe ciclul secundar inferior, care este parte a învățământului obligatoriu. Dacă pe durata primelor patru clase elevii au un singur cadru didactic, din clasa a cincea până într-a opta elevii au câte un cadru didactic la fiecare disciplină. De obicei, la acest nivel elevii acuză o lipsă de sprijin afectiv, asemănător celui de care au avut parte în anii precedenți de la învățător. Acest fapt se corelează cu „atomizarea” programului de studiu pe discipline de învățământ și lecții, cu durată strictă (45 sau 50 minute), ceea ce permite mai puțin predarea diferențiată și acordarea de sprijin individualizat.

³² Simister, *Raport Inițial Phare*, p. 15.

³³ Nigel Simister, *Raport Inițial pregătit în cadrul Proiectului Phare RO 2003/005-551.01.02 Acces la educație pentru grupuri dezavantajate*, WYG Internațional, pentru Ministerul Educației și Cercetării, 2006 nepublicat, p. 15 (în cele ce urmează, Simister, *Raport Inițial Phare*). Raportul se referă la 109 școli din 12 județe. Eșantionul de elevi e mare, cuprinzând peste 29.000 elevi.

³⁴ MEdC, *Strategia pentru educația timpurie*. București, MEdC, 2005 pp. 3-4, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c486> (accesat la 28 februarie 2007).

³⁵ Date de la: CNS, *Educația în România. Date statistice*, 1994, 1996; CNS/INS, *Învățământ primar și secundar la începutul anului școlar pentru anii: 1996/1997, 1997/1998, 1998/1999, 1999/2000, 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003, 2003/2004, 2004/2005*; CNS/INS:

Tabelul 7. Evoluția ratei abandonului în învățământul obligatoriu în timpul anului școlar - defalcat pe tip de reședință (1990-2005)

Anul școlar	(1) TOTAL			(2) URBAN			(3) RURAL		
	Nr. înscriși		Abandon (la sută)	Nr. înscriși		Abandon (la sută)	Nr. înscriși		Abandon (la sută)
	Început an șc.	Sf. an șc		Început an șc.	Sf. an șc.		Început an șc.	Sf. an șc.	
89/90	2892	2824	-2,4	1668	1630	-2,3	1224	1194	-2,5
90/91	2701	2653	-1,8	1594	1567	-1,7	1107	1085	-2,0
91/92	2609	2575	-1,3	1564	1539	-1,6	1045	1036	-0,9
92/93	2541	2503	-1,5	1539	1506	-2,1	1002	997	-0,5
93/94	2501	2485	-0,6	1515	1503	-0,8	985	982	-0,3
94/95	2497	2472	-1,0	1493	1490	-0,2	1003	982	-2,1
95/96	2506	2486	-0,8	1501	1488	-0,9	1004	999	-0,5
96/97	2509	2490	-0,8	1483	1470	-0,9	1027	1020	-0,7
97/98	2523	2504	-0,8	1469	1454	-1,0	1054	1050	-0,4
98/99	2519	2496	-0,9	1439	1420	-1,3	1080	1076	-0,4
99/00	2461	2440	-0,9	1373	1355	-1,3	1089	1085	-0,4
00/01	2377	2362	-0,6	1291	1283	-0,7	1085	1079	-0,6
01/02	2290	2262	-1,2	1220	1203	-1,4	1070	1059	-1,0
02/03	2171	2144	-1,2	1130	1117	-1,2	1041	1027	-1,3
03/04	2099	2067	-1,5	1062	1048	-1,3	1037	1019	-1,7
04/05	1975	1942	-1,7	980	965	-1,5	995	977	-1,8

Sursa: cns/ins³⁵

Învățământ primar și secundar la sfârșitul anului școlar în anii 1996/1997, 1997/1998, 1998/1999, 1999/2000, 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003, 2003/2004, 2004/2005.

³⁶ MEdC, ISE, UNICEF, ICCV, Abandonul școlar și absența școlarizării, Capitolul 4 în *Participarea școlară a copiilor romi: probleme, soluții, actori*, Editura Marlink, în engleză și română, p. 47.

Tabelul 8: Situația școlară a elevilor romi (1998)

Situația școlară	Procentul copiilor de vârstă școlară (cu vârste între 7–16) (la sută)
Înscriși	61,4
A încetat să meargă la școală	11,6
Nu s-a înscris niciodată	18,3
Nu răspunde	8,7

Sursa: ICCV³⁷

Datele din anul școlar 1998-1999 demonstrează că rata de abandon este mai mare în școlile rome segregate comparativ cu cele pentru tot sistemul de învățământ. De exemplu, procentul școlilor rurale în care apare o rată de abandon de peste 5 la sută a fost de 1,9 la sută pentru întreg sistemul, dar 4,6 la sută pentru școlile primare care au copii romi.³⁸

Neînscierea la școală este mai ridicată în cazul școlilor rome segregate comparativ cu sistemul de învățământ în ansamblu. Dacă dintre toate școlile rurale 3,6 au raportat rate de neînsciere de peste 5 la sută, în școlile cu majoritate de elevi romi (peste 50 la sută romi) acest procent crește la 14,1.³⁹

Datele studiului UNDP din 2005 arată o scădere semnificativă în școlarizarea romilor pe măsură ce înaintează în vârstă, indicând astfel că șansele ca românii să abandoneze școala sunt mult mai mari decât în cazul majoritarilor. Diferența mică la vârsta de opt ani poate indica și înscrierea târzie a elevilor romi în ciclul primar.

³⁷ Institutul de Cercetare a Calității Vieții, ICCV, *Indicatori cu privire la comunitățile de romi din România*, București: Editura Expert, 2002.

³⁸ M. Jigău și M. Surdu (editori), *Participarea la educație a copiilor romi - probleme, soluții, actori*, în engleză și română, MEdC, ISE, UNICEF, ICCV. București, Editura Marlink, 2002, (în cele ce urmează Jigău și Surdu, *Participarea la educație a copiilor romi*) p.50.

³⁹ Jigău și Surdu, *Participarea la educație a copiilor romi*, p. 49.

Tabelul 9: Înscrierea timpurie în ciclul primar - defalcat pe vârstă (2002)

Vârstă (ani)	Rata înscrierii (la sută)	
	Populația majoritară în proximitatea romilor	Romi
7	95	83
8	92	93
9	100	85
10	96	95
11	100	81
12	88	72
13	96	66
14	91	59
15	88	55

Sursa: UNDP⁴⁰

O altă sursă de date de la UNDP relevă situația abandonului. Datele lor indică procentul celor cu vârsta de peste 12 ani care au ajuns în clasa a cincea dintre comunitățile de romi și ne-romi. Datele arată un procent mult mai scăzut al romilor care au ajuns în clasa a cincea sau la vreun nivel de secundar, ceea ce în același timp demonstrează o rată ridicată de abandon la romi (vezi Tabelul 10 mai jos):

Tabelul 10: Procentul copiilor care încep clasa I și care ajung în clasa a V-a și termină clasa a V-a, romi și ne-romi (2002)

Procentul copiilor de 12 ani și peste:	Procentul copiilor care încep clasa I (la sută)		
	Populația majoritară în proximitatea romilor	Romi	Media națională
Cu cel puțin ciclul secundar inferior incomplet (după clasa a VIII-a)	63	13	–
Care au petrecut peste 4 ani la școală (au terminat cel puțin clasa a cincea)	83	46	94.4

Sursa: UNDP⁴¹

⁴⁰ UNDP, *Grupuri vulnerabile*.

⁴¹ UNDP, *Grupuri vulnerabile*.

Un expert care a lucrat la proiectul Phare care viza educația pentru romi (vezi Secțiunea 3.2) a identificat rate de abandon la nivel secundar de 35 la sută în rândul școlilor din proiect în unele județe, la începutul proiectului în 2003. Familiile de romi în comunitățile dezavantajate deseori își retrăgeau copiii în clasa a șasea sau a șaptea pentru a-i folosi la munci atât în afara gospodăriei, cât la muncii gospodăriei.⁴²

Conform datelor recensământului din 2002, 26,2 la sută din populația romă peste zece ani nu a finalizat nici o formă de școlarizare, comparativ cu doar 4,9 la sută din populația totală. Date din același recensământ arată că 25,6 la sută din populația romă de peste zece ani (în total 104737 persoane) sunt analfabeți, comparativ cu 2,6 la sută pentru populația totală de peste zece ani.⁴³

Tabelul 11 indică diferențe semnificative în școlarizare. Procentul romilor care nu au beneficiat deloc de educație școlară este de 34,2 la sută, extrem de ridicat, comparativ cu doar 5,5 la sută din populația totală a țării.

Tabelul 11: Nivelul de școlarizare - la populația romă și populația națională totală (2002)

Populația peste 10 ani:		Procentul elevilor care au acest nivel de școlarizare (la sută):				
		Nici o formă de școlarizare	Nivel primar (1-4)	Secundar inferior (5-8)	Secundar general (9-12) / profesională / vocațională (9-10)	Învățământ superior
Populația totală	Total	5,5	20	27,6	64,2	7
	Urban	3	13,5	21,9	67	11,7
	Rural	8,4	27,6	34,2	60,9	1,6
	Băieți	4,1	18	25,3	66,6	7,7
	Fete	6,8	21,9	29,7	62	6,3
Populația romă (estimări ale unor cercetări)	Total	34,2	35,7	23,1	29,1	0,16
	Urban	32,6	33,5	24,4	32,7	0,28
	Rural	35,4	37,2	22,3	26,7	0,08
	Băieți	29	36,6	25,1	33,5	0,20
	Fete	39,6	34,9	21,1	24,7	0,12

Sursa: Recensământul din 2002⁴⁴

⁴² Comentarii oferite EUMAP de către Maria Andruszkiewicz la prima versiune a prezentului raport, februarie 2007.

⁴³ Recensământul din 2002, Tabele cu date demografice 11, 12, 13, 14.

Pentru a permite un anumit nivel de comparație, o altă sursă oferă informații care diferă puțin. Tabelul 12 arată o comparație între nivelul de școlarizare și vârstă.

Tabelul 12. Relația dintre nivelul de școlarizare și vârstă - la romi și ne-romi (2007)

Vârsta	Nivelul de școlarizare	Procentul populației (la sută)	
		Ne-romi	Romi
Peste 40	Fără școală	2,3	26,3
	Ciclul primar	17,7	33,4
	Ciclul secundar inferior (5–8)	27,2	26,7
	> Ciclul secundar, <liceu (9–10)	22,4	10,7
	Liceu (9–12)	22,2	2,2
	Învățământ superior	8,2	0,6
Sub 40	Fără școală	0,8	20,9
	Ciclul primar	2	23,1
	Ciclul secundar inferior (5–8)	18,7	38,2
	> Ciclul secundar, <liceu (9–10)	25,3	12,6
	Liceu (9–12)	42,4	4,3
	Învățământ superior	10,8	0,8

Sursa: FSD România⁴⁵

2.4 Tipuri de segregare și extinderea fenomenului de segregare

În analiza fenomenului de segregare a școlilor pentru romi, cercetării consideră ca fiind segregate acele școli care înscriu o proporție mare de romi, care mențin clase separate pentru romi sau unde romii constituie întreaga populație școlară.

Potrivit sociologului Mihai Surdu situația se prezintă astfel:

⁴⁴ Recensământul din 2002.

⁴⁵ FSD România, *Barometrul de Incluziune a Romilor*, p. 82.

Utilizarea termenului de școală segregată în cazul României înseamnă segregare *de facto*. Segregarea *de facto*, în cazul României, nu este o consecință a vreunei legi sau politici publice, ci o continuare a tradițiilor, a prejudecăților sau un rezultat al inerției. Școlile segregate sunt localizate de obicei lângă comunitățile compacte de romi, comunități caracterizate de obicei de o rată ridicată a sărăciei. Deși nu există bariere legislative în înscrierea sau transferul copiilor la alte școli, în practică există un set de bariere economice, birocratice și de mentalitate.⁴⁶

În aprilie 2004, Ministerul Educației și Cercetării a emis Notificarea nr. 29323/20.04.2004 referitor la segregarea școlară în încercarea sa de a defini mai bine termenul în discursul public la nivel național:

Segregarea este o formă foarte gravă de discriminare... segregarea în educație implică separarea fizică intenționată sau neintenționată a copiilor romi de alți copii în școli, clase, clădiri sau alte facilități, astfel încât numărul copiilor romi este disproporționat de mare față de cel al copiilor ne-romi comparativ cu procentul copiilor romi de vârstă școlară din totalul copiilor de vârstă școlară dintr-o anumită zonă. Ministerul Educației și Cercetării interzice constituirea de grupe de grădiniță, de clase de ciclu primar sau secundar inferior care să includă exclusiv sau preponderent elevi romi. Această manieră de constituire a claselor este considerată o formă de segregare, indiferent de explicațiile de care se face uz.⁴⁷

Într-un studiu recent efectuat în cadrul proiectului Phare 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” (a se vedea secțiunea 3.2), s-au semnalat diverse practici care au condus la segregare în trecut:

- Îndrumarea copiilor romi în școli segregate exclusiv cu copii romi în sau aproape de cartierele de romi. Deseori, chiar dacă există o altă școală la distanță care putea fi parcursă pe jos, părinții care încercau să-și înscrie copiii la acea școală, erau refuzați de directori cu explicația că elevii romi trebuie să meargă la școala „lor” (numai pentru romi).
- Plasarea intenționată a elevilor romi în clase separate de romi sau în clase cu elevi majoritar romi în școli mixte, datorită faptului că directorii se temeau de faptul că părinții ne-romi vor obiecta față de clasele mixte din punct de vedere etnic.
- Segregarea "bine-intenționată", mai ales în situațiile în care școlile își adună populația școlară din arii cu familii rome foarte tradiționale și unde direcțiunea a înțeles că părinții romi ar avea preocupări legate de copiii lor care ar putea adopta unele comportamente sau forma relații care nu ar fi potrivite cu tradițiile și obiceiurile lor dacă li s-ar permite să se amestece cu copiii ne-romi sau cu romii

⁴⁶ Mihai Surdu, „Segregare școlară și reproducerea socială a inegalităților”, în *O nouă provocare: Dezvoltarea Socială*. Iași: Editura Polirom, 2006.

⁴⁷ Notificarea MEdC nr. 29323 din 20 aprilie 2004 referitor la segregarea școlară.

„românizați”.

- Clase segregate "neintenționat" rezultând din practici cum ar fi plasarea copiilor înscriși mai târziu în aceeași clasă (deseori aici e vorba despre copiii familiilor de romi care migrează sezonier în căutare de muncă) sau menținerea unor clase doar cu elevi romi atunci când elevii sunt transferați în școli mixte din punct de vedere etnic din grădinițe sau școli primare doar cu copiii romi.⁴⁸

Raportul din cadrul proiectului Phare continuă cu descrierea școlilor localizate în așezările de romi. Deși nu toate dintre aceste școli segregate geografic se confruntă cu lipsa tipică de resurse sau alte caracteristici ale „școlilor de tip ghetou”, excepțiile la profilul de „școli tip ghetou” au fost rare, după cum se arată mai jos:

- Un număr de școli erau segregate rezidențial și izolate, în apropiere sau în interiorul unui cartier „compact” de romi, fără alternativa unei școli ne-segregate în apropiere unde s-ar putea ajunge pe jos sau relativ ușor, cu un mijloc de transport în comun. Deși nu toate aceste școli pot fi descrise ca „școli romi tip ghetou”, majoritatea lor au câteva din caracteristicile de mai jos sau chiar pe toate.
- 80 la sută sau mai mulți dintre elevii de la școală vin din familii romi.
- Directorii școlilor au raportat probleme în ceea ce privește angajarea unor cadre didactice bine calificate și dedicate, existența unei fluctuații mari a personalului didactic și dependența mare de profesorii suplینitori care, deoarece nu puteau veni tot timpul la școală, aveau o slabă dedicație față de școală și elevii ei.
- Școlile erau supraaglomerate, predarea se făcea în două schimburi, îngreunând sau făcând imposibilă organizarea unor activități de după-amiază sau de educație remedială care ar putea îmbunătăți performanța școlară a elevilor, mai ales în cazul copiilor muncitorilor sezonieri, copii care lipsesc de la școală atunci când migrează cu familia.
- Clădirea școlii nu avea facilitățile pe care alte școli le aveau, de exemplu, pentru predarea științelor la nivelul gimnazial. Comparativ cu alte școli din județ, clădirile școlilor asigurau un mediu de învățare calitativ inferior - condiții neigienice, cu un grad de securitate redus, neîncălzite, supraaglomerate și prost iluminate.
- S-au înregistrat rate ridicate de abandon și probleme cu frecvența, dar cu puțin sprijin pentru a aborda aceste probleme; de exemplu, autoritățile locale nu

⁴⁸ Maria Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor - progrese și provocări. Experiențele Programului PHARE 2003: „Acces la educație pentru grupurile dezavantajate”*, raport nepublicat, pregătit pentru proiectul Phare 2003, prezentat la o masă rotundă din mai 2006, pp. 6-10, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/6758> (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*).

doreau să finanțeze un post de mediator școlar care ar fi putut să ajute la reducerea absenteismului.

- Rata de înscriere și de trecere a examenelor naționale se situau sub media pe județ.
- Așteptări scăzute față de elevi: dacă elevii au reușit să învețe să scrie și să citească și au finalizat 8 clase, acest lucru era privit ca un rezultat bun.
- Intrarea la o școală de arte și meserii pentru pregătirea profesională era privită ca o realizare deosebit e bună. Învățământul superior era menționat rar sau niciodată.⁴⁹

Deși nu există date la nivel național despre procentul de școli din România care ar putea fi considerate segregate, potrivit datelor furnizate de proiectul Phare, din cele 108 școli incluse în proiectele din cele 12 județe de implementare, în 35 școli (ceea ce reprezenta 32 la sută) au fost probleme de segregare.⁵⁰

Diferitele studii oferă o estimare a extinderii fenomenului segregării romilor în sistemul de învățământ. Conform unui studiu elaborat în 2002, 12,2 la sută din totalul elevilor romi înscriși învață în școli segregate (școli unde procentul elevilor romi este de 50 la sută sau peste).⁵¹

Studiul citat nu ia în calcul segregarea copiilor romi în clase separate sau în școli speciale și datele se referă doar la școlile din mediul rural. O caracteristică a segregării este că în majoritatea cazurilor „școlile de romi” sunt la distanță relativ mică, ce poate fi parcursă pe jos, de școlile cu majoritate ne-romă. În acest sens, 56,2 la sută din școlile cu majoritate romă (50-70 la sută elevi romi) sunt situate la sub trei kilometri distanță de școlile ne-rome din apropiere, iar 52,8 la sută dintre școlile cu elevi predominant romi (peste 70 la sută romi) sunt la mai puțin de trei kilometri distanță de instituții de învățământ la nivel identic.⁵²

Cercetările de teren efectuate de ERRC în 1997 au identificat problema fenomenului de creare a claselor speciale în România. În același timp, înființarea de clase pentru copii care depășesc vârsta la nivelul clasei respective s-a dovedit un fenomen comun, iar acele clase de obicei urmau același curriculum ca în școlile speciale, cu alte cuvinte, un curriculum la un standard mai coborât decât cel din școlile de masă. De la demararea programului „A Doua Șansă” însă această problemă de politici se pare că a fost rezolvată atât la nivelul primar, cât și la cel secundar al învățământului obligatoriu. Programul „A Doua Șansă” este aproape tot timpul implementat în medii segregate, însă un

⁴⁹ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, pp. 5-6.

⁵⁰ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, pp. 6-7.

⁵¹ Jigău și Surdu, *Participarea școlară a copiilor romi*, p. 15.

⁵² M. Surdu, *Raport de Cercetare*, International Policy Fellowship, 2002, p. 87, Anexa 3, Tabelul 3, disponibil la <http://www.policy.hu/surdu/> (accesat la 8 martie 2007).

observator a remarcat faptul că este o formă de progres față de practicile care presupuneau amestecarea elevilor care au depășit vârsta corespunzătoare nivelului de școlarizare respectiv cu copiii de vârste mici, ceea ce mai mulți elevi găseau că este o practică umilitoare.⁵³

Nu există informații oficiale referitoare la clasele speciale din școlile de masă, chiar dacă unele informații neoficiale ne indică faptul că practica de a înființa clase separate pe alte baze (comportament, violență în familie, abuz de substanțe din partea părinților⁵⁴) este încă prezentă în România. Un expert a raportat că unele școli și-au exprimat îngrijorarea că nu există suficiente cadre didactice de sprijin care să lucreze cu elevii și cadrele didactice după modelul școlilor incluzive; nu toate școlile știu cum să obțină un cadru didactic de sprijin sau au încrederea necesară pentru a promova școlile incluzive în rândul părinților.⁵⁵

Folosind o altă metodologie bazată pe chestionare aplicate la un eșantion reprezentativ de romi atât în mediul urban, cât și în cel rural, studiul UNDP⁵⁶ din același an ajunge la o concluzie asemănătoare privind extinderea segregării. La întrebarea „Care este apartenența etnică a majorității copiilor în clasa din școala pe care o frecventează copiii dumneavoastră?”, studiul UNDP a obținut următoarele răspunsuri:

- Majoritatea lor aparțin etniei majoritare - 55,5 la sută
- Majoritatea sunt romi - 13,5 la sută
- Majoritatea aparțin unei alte minorități etnice - 6,5 la sută
- Nu știu - 10,2 la sută

Se poate deduce că cele 13,5 la sută din școlile predominant romi identificate de studiul UNDP reprezintă copiii romi segregati la nivelul clasei sau la nivelul școlii. Însă fenomenul segregării poate fi mult mai larg, dacă răspunsurile din categoria „nu știu” se dovedesc a fi cazuri de segregare

Datele adunate de Ministerul Educației și Cercetării oferă o imagine foarte diferită. Oferind numărul de grădinițe și școli care ar putea fi considerate segregate, acest studiu oferă de asemenea procentul elevilor romi, dezagregat pe sexe, care este posibil să

⁵³ Comentarii oferite EUMAP de Maria Andruszkiewicz pe baza primei versiuni a prezentului raport, februarie 2007.

⁵⁴ Masă rotundă OSI, București, Februarie 2007.

⁵⁵ Comentarii oferite EUMAP de Maria Andruszkiewicz pe baza primei versiuni a prezentului raport, februarie 2007.

⁵⁶ UNDP, *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the Dependency Trap*, Andrey Ivanov (coord.), Bratislava: UNDP, 2002, disponibil la http://roma.undp.sk/reports_contents.php?parent_id=1&id=217 (în cele ce urmează, UNDP, *Avoiding the Dependency Trap*), Anexa 1, p. 91.

studieze în astfel de medii. Datele indică un procent posibil chiar mai mare, între 37,9 la sută și 45,4 la sută (vezi Tabelul 13).

Ținând cont de faptul că școlile descrise ca având probleme de segregare în proiectul Phare reprezentau 32 la sută, statisticile UNDP pentru aceeași categorie oferă un procent de 13,5 la sută, iar Ministerul între 37,9 și 45,4 la sută, procentul real ar putea să fie undeva la mijloc.

Tabelul 13: Numărul grădinițelor și școlilor segregate (2006)

		Grădiniță	Învățământ primar (1–4)	Secundar inferior (5–8)	Secundar total (teoretic, arte și meserii) (9–12)
Numărul total al școlilor segregate		162	315	112	17
Elevii romi înscriși în grădinițe și școli segregate, ca procent din romii înscriși (estimări) (la sută)	Băieți	42.14	52.67	37.88	39.10
	Fete	43.68	52.80	41.15	45.43

Sursa: MEdC⁵⁷

⁵⁷ MEdC, Biroul de Statistică, informații oferite în august 2006 prin poșta electronică.

3. POLITICI ȘI PROGRAME EDUCAȚIONALE GUVERNAMENTALE

Documentul major al Guvernului care abordează situația romilor, în general, este Strategia pentru Îmbunătățirea Situației Romilor, adoptată în 2001 și revizuită în 2006. Cercetările arată că implementarea strategiei nu a fost uniformă în toate domeniile vizate, printre care și educația. Proiectul „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi”, care s-a dezvoltat și implementat începând cu 2003 cu sprijinul programului Phare al UE, include sprijin pentru strategiile județene și a reușit să piloteze o varietate de abordări care vizează îmbunătățirea accesului la educație pentru romi. În 2004, Guvernul a elaborat proiectul unui Plan de Acțiune ca parte a Deceniului de Incluziune a Romilor (proiectul Planului de Acțiune al Deceniului), dar acest proiect nu a fost adoptat încă.

Procesul continuu de descentralizare afectează educația în mod special, deoarece oferă autorităților locale mai multă autonomie, dar deseori fără responsabilități clare, iar Guvernul central continuă să mențină din ce în ce mai puține mecanisme care să combată tendințele negative cum ar fi segregarea. Pe măsură ce acest proces continuă, Guvernul ar trebui să se asigure că există organe accesibile și competente care să abordeze problemele care ar putea să apară într-un sistem mai descentralizat, că autoritățile locale vor avea un mandat și sprijin clare pentru a implementa noile niveluri de autonomie și că nevoile comunităților rome vor fi abordate corespunzător în politicile locale.

O notificare emisă de Ministerul Educației și Cercetării în 2004 prezintă pașii pe care școlile și inspectorii școlari trebuie să-i parcurgă pentru a identifica și elimina segregarea; cu toate acestea, deoarece notificarea nu are putere de lege, implementarea ei este limitată.

Mediatorii romi lucrează în școlile din România din 2000 și cu toate că în programul Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi” s-au selectat și pregătit 200 mediatori, resursele limitate și lipsa de reglementări clare pentru angajarea unor noi mediatori au limitat extinderea acestei inițiative și amenință posturile mediatorilor romi existenți. Eforturile Guvernului de a crește numărul de profesori romi și de profesori care vorbesc limba romani, precum și numărul orelor de limba romani, au avut mai mult succes. Însă curriculumul ar trebui să includă mai multe materiale care să reflecte minoritatea romă și aceste conținuturi ar trebui să devină parte integrantă a ofertei educaționale pentru toți copiii din România, nu doar pentru minoritatea romă.

ONG-urile și Guvernul finanțează formarea cadrelor didactice pe teme relevante pentru educația romilor. Guvernul ar trebui însă să înființeze un sistem de monitorizare și evaluare a tuturor cursurilor pentru a le consolida și a clădi mai departe pe bunele practici existente.

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) funcționează din 2002, dar până la această oră a primit doar o plângere legată de accesul la educație, caz în care Consiliul a emis un avertisment la adresa unei școli care practica segregarea elevilor romi. Capacitatea școlilor de a gestiona discriminarea este scăzută și ar trebui să existe soluții locale pentru a aborda diferitele situații.

3.1 Politici guvernamentale

3.1.1 Descentralizarea

Numeroase documente care reflectă politici guvernamentale abordează educația pentru romi, inclusiv cele mai recente documente cu privire la descentralizare,⁵⁸ un proces în plină desfășurare în toate structurile administrative publice din România. Cele mai semnificative documente sunt *Strategia Guvernului pentru Îmbunătățirea Situației Romilor* (în cele ce urmează, *Strategia pentru Romi*)⁵⁹ și mai multe programe Phare implementate de Ministerul Educației și Cercetării (vezi secțiunea 3.2.2).

Descentralizarea este un concept și proces esențial, descris încă în Programul de reformă a Guvernului din 1998-1999, care a început efectiv în 2004.⁶⁰ În 2006⁶¹ descentralizarea a fost adoptată ca principiu al funcționării administrației publice.

Conform Ministerului Educației, descentralizarea în învățământul preuniversitar este un proces de transferare a autorității, responsabilității și resurselor, în vederea luării de decizii și exercitării managementului general și financiar, la comunitatea locală și la unitățile de învățământ.⁶² În prezent, problemele principale legate de descentralizare sunt:

- Redistribuirea responsabilităților, a autorității de luare a deciziilor și a răspunderii publice pentru funcții educaționale specifice de la nivelul central la cel local;
- Participarea factorilor neadministrativi, a reprezentanților societății civile în procesul de luare a deciziilor (părinți, ONG-uri, asociații profesionale, parteneri sociale);
- Transferul competențelor de la nivelul central la cele locale.

În 2001, s-a raportat că procesul de reformă a sistemului de învățământ în România este încet, inclusiv în ceea ce privește încercările de descentralizare a finanțării și a unor domenii de luare a deciziilor, dar la acel moment capacitatea școlilor din România nu a fost optimizată și școlilor nu li s-au asigurat input-ul și resursele necesare.⁶³ Procesul de descentralizare a continuat, mișcându-se în direcția unui sistem care acorda

⁵⁸ Legea cadru nr. 339/2004 privind Descentralizarea.

⁵⁹ Hotărârea Guvernului nr. 522/19 aprilie 2006, pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 430/2001 privind aprobarea *Strategiei pentru Îmbunătățirea Situației Romilor*.

⁶⁰ Legea cadru nr. 339/2004 privind Descentralizarea.

⁶¹ Legea cadru nr. 195/2006 privind Descentralizare include principiile, regulile și cadrul instituțional care va reglementa procesul administrative și financiar al descentralizării.

⁶² MEEdC, *Strategia de Descentralizare a Învățământului Preuniversitar*.

administrațiilor locale din ce în ce mai multă autonomie. Începând din 2004, au fost selectate opt județe pilot⁶⁴ în care să se implementeze finanțarea și administrarea descentralizată a sistemului de învățământ. La nivel județean, Inspectoratele Școlare acționează ca filiale ale Ministerului Educației și Cercetării. Autoritățile locale alese își asumă răspunderea pentru majoritatea funcțiilor educaționale la nivel preuniversitar, cum ar fi reabilitarea și menținerea clădirilor, salariile cadrelor didactice și manualele. Descentralizarea este însoțită de măsuri de menținere a monitorizării centrale a rezultatelor prin introducerea a două examene naționale de evaluare a învățării - *examenul de capacitate* la sfârșitul clasei a opta și *bacalaureatul* la sfârșitul clasei a douăsprezecea.

În ceea ce privește educația pentru romi, procesul de descentralizare are un efect posibil negativ asupra resurselor financiare alocate școlilor. Mai ales în zonele defavorizate din punct de vedere economic, unde nu se constituie fonduri locale din taxe și impozite, familiile s-ar putea să nu primească nici măcar suma întregă a ajutorului social.⁶⁵ Un aspect aparte îl reprezintă poziția mediatorilor romi în sistemul de învățământ (vezi secțiunea 3.4): administrația locală poate să aleagă să mențină mediatorul școlar și să-i plătească salariul, sau să finanțeze alte priorități locale, dacă nu există o condiționare a transferului bugetelor implicate.

3.1.2 Politici generale pentru romi

Strategia pentru Romi a fost adoptată la 25 aprilie 2001 și a fost modificată și completată recent prin Hotărârea de Guvern nr. 522/19 din aprilie 2006.⁶⁶ Conform *Strategiei pentru Romi*, scopul este „îmbunătățirea semnificativă a situației romilor prin promovarea măsurilor de incluziune socială”.⁶⁷ *Strategia pentru Romi* este gândită pe zece ani (2001-2010), iar pentru implementare s-a elaborat Planul de Măsuri pentru perioada 2006-2008.⁶⁸

Strategia pentru Romi se referă și la educație. Problemele majore identificate de Guvern și incluse în acest document sunt:

⁶³ UNDP 2000-2001, p. 8.

⁶⁴ Hotărârea Guvernului nr. 1942/2004 privind numirea celor opt județe pilot în care se aplică descentralizarea finanțării și gestionării școlilor.

⁶⁵ Comentarii oferite EUMAP de Maria Andruszkiewicz pe baza primei versiuni a prezentului raport, februarie 2007.

⁶⁶ Hotărârea Guvernului nr. 522 din 19 aprilie 2006, privind modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 430/2001 referitoare la *Strategia Guvernului de Îmbunătățire a Situației Romilor*; Guvernul României, *Strategia Guvernului de Îmbunătățire a Situației Romilor* (în cele ce urmează, *Strategia pentru Romi*), disponibil în limba română la http://www.anr.gov.ro/docs/Politici/0371-28_noua_strategie_522.pdf (accesat la 8 martie 2007).

⁶⁷ *Strategia pentru Romi*, Capitolul III, Scopul și Obiectivele generale ale Strategiei.

- Participarea școlară redusă în sistemul de învățământ, precum și abandonul școlar timpuriu;
- Tendința de a înființa clase separate, doar pentru copiii romi;
- Neimplicarea membrilor comunităților rome în programe de recuperare școlară;
- Lipsa condițiilor de locuire și a infrastructurii adecvate;
- Numărul mare de șomeri din rândurile acestei etnii;
- Absența cursurilor de recalificare și a celor de pregătire profesională pentru romi.⁶⁹

Obiectivele politice asumate de Guvern prin adoptarea *Strategiei pentru Romi* în 2001 au vizat înainte de toate răspunderea totală a autorităților centrale și locale pentru implementarea practică a măsurilor proiectate pentru a îmbunătăți situația romilor. Datorită structurilor descentralizate, în mare parte, multe acțiuni prevăzute în *Strategia pentru Romi* ar reveni autorităților locale. În această privință, potrivit versiunii revizuite a *Strategiei*,⁷⁰ există numeroase structuri care ar trebui înființate⁷¹ pentru a asigura nivelul potrivit de organizare și coordonare a implementării *Strategiei pentru Romi*. Acestea sunt:

- *Grupul de lucru pentru politicile publice pentru romi;*
- *Comisiile ministeriale pentru romi;*
- *Birourile Județene pentru Romi;*
- *Expertii locali pentru problemele romilor.*

Primele rapoarte referitoare la implementarea *Strategiei pentru Romi* au fost critice, indicând că atât la nivel local cât și în privința coordonării centrale, s-au înregistrat progrese modeste.⁷² Nu există date recente referitor la nivelul realizării măsurilor, dar se pregătește un sistem de monitorizare și evaluare a implementării *Strategiei pentru Romi*, cu sprijin din partea unui proiect cu finanțare Phare,⁷³ iar Agenția Națională pentru Romi va realiza probabil activitățile de monitorizare și evaluare.

Strategia pentru Romi include acum șase domenii sectoriale majore,⁷⁴ una fiind dedicată protecției copilului, educației, culturii și cultelor. Această secțiune se referă la:

⁶⁸ *Strategia pentru Romi*, Planul General de Măsuri.

⁶⁹ *Strategia pentru Romi*, Capitolul V, Durata.

⁷⁰ *Strategia pentru Romi*, Capitolul VIII, Structuri.

⁷¹ Conform *Planului General de Măsuri pentru perioada 2006-2008*. Vezi *Strategia pentru Romi*, Planul General de Măsuri.

⁷² Vezi EUMAP, *Monitoring the Local Implementation of the Government Strategy for the*

- Angajarea persoanelor de etnie romă, cu pregătirea necesară, în instituțiile de protecție a copilului și de învățământ;
- Îmbunătățirea accesului la educație de calitate, atât la nivel preșcolar cât și școlar;
- Continuarea oportunităților pentru tinerii romi care doresc să urmeze învățământul preuniversitar și universitar;
- Revizuirea curriculumului școlar pentru a promova un climat favorabil incluziunii școlare a categoriilor dezavantajate, inclusiv a romilor.⁷⁵

În 2004, Guvernul a elaborat Planul de Acțiune ca parte a „Deceniului pentru Incluziunea Romilor”, dar nu a adoptat acest document - *Planul Național de Acțiune la Nivel Național* (în cele ce urmează, *Planul de Acțiune al Deceniului*).⁷⁶ Un reprezentant al Agenției Naționale pentru Romi a declarat că adoptarea unor astfel de planuri de acțiune ar trebui să aibă loc doar atunci când documentele vizează scopuri cuprinzătoare, ținte precise, cu indicatori și modalități de monitorizare bine definiți.⁷⁷

Proiectul *Planului de Acțiune al Deceniului* a fost elaborat în martie 2004 de către Oficiul Național pentru Romi (acum Agenția Națională pentru Romi), ca „instrument de monitorizare”.⁷⁸ Scopurile vizate în domeniul educației sunt:

- Creșterea participării copiilor romi la învățământul preșcolar (cu câte 5 la sută în fiecare an);
- Creșterea ratei de finalizare a învățământului obligatoriu (clasele I-X) de către copiii romi;
- Creșterea participării copiilor romi în învățământul post-obligatoriu și terțiar (cu câte cel puțin 5 la sută în fiecare an);

Improvement of the Condition of Roma in Romania. Budapesta: Open Society Institute, 2004, disponibil la <http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma> (accesat la 28 februarie 2007); și Focus Consulting, *Evaluarea Mecanismelor de Implementare ale Strategiei pentru Romi*, raport, iulie 2005. Proiect sprijinit și finanțat de Delegația Comisiei Europene în România, RO/PHARE 2003 SSTA 05, București: iulie 2005, disponibil la http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Focus_Final_Evaluation_Report_181.pdf (accesat la 28 februarie 2007).

⁷³ *Phare 2004, Consolidarea capacității și dezvoltarea de parteneriate*.

⁷⁴ *Strategia pentru Romi*, Capitolul VI Domenii sectoriale.

⁷⁵ *Strategia pentru Romi*, Capitolul VI Domenii Sectoriale, Secțiunea F, Protecția Copilului, Educație, Cultură și Culte

⁷⁶ *Planul Național de Acțiune la Nivel Național* (în cele ce urmează, proiectul *Planului de Acțiune al Deceniului*).

⁷⁷ Masă rotundă OSI, București, Februarie 2007.

⁷⁸ Masă rotundă OSI, București, Februarie 2007.

- Realizarea unui climat educațional deschis, incluziv (eliminarea școlilor segregate până în 2008 și formarea cadrelor didactice);
- Valorizarea și păstrarea moștenirii culturale a romilor (predarea, studiul limbii romani, curriculumul nucleu îmbogățit cu elemente de istoria și cultura romilor);
- Încurajarea relațiilor școală-comunitate (formarea mediatorilor școlari, „A Doua Șansă” la nivel primar și secundar inferior, cursuri de educația adulților).

Ca ținte concrete, Guvernul enumeră acțiuni precum eliminarea claselor și școlilor segregate până în 2008, creșterea înscrierii romilor în grădinițe pentru „clasa zero” cu cinci la sută anual și crearea de oportunități pentru a asigura un curriculum complet în limba romani pentru învățământul preșcolar și primar; pe de altă parte, elevii romi vor fi vizați de programele educaționale generale. Până în prezent, nu există alocări de fonduri directe altele decât cele generale de la buget, alocate pentru învățământ.

3.2 Programe educaționale guvernamentale

3.2.1 Programe și proiecte generale

Ministerul Educației și Cercetării a continuat implementarea măsurilor strategice și programelor pentru tinerii romi și cadrele didactice romi care au început în anii 1990, la inițiativa inspectorului pentru învățământul în limba romani, profesorul Gheorghe Sarău. Unele dintre acestea au fost realizate în parteneriat cu ONG-uri, care au asigurat finanțarea. Altele au fost realizate cu finanțare guvernamentală sau interguvernamentală. Aceste programe includ:

- Programul „Hrană pentru grădinițe și școli” - acesta vizează asigurarea unei mese simbolice pentru toți copiii în grădinițe și școli (cel puțin până la clasa a patra). Această măsură este considerată necesară pentru că mulți copii, mai ales cei romi, nu frecventează școala din cauza sărăciei. Așa-numitul program „corn și lapte”,⁷⁹ inițiat în 2002, este dedicat atât copiilor de grădiniță, cât și celor școlari până în clasa a patra. Aproximativ un milion de copii au beneficiat de acest program între 2002 și 2004 (0,20 Euro pe zi pe copil, în total peste 40 milioane Euro) și aproximativ 1,5 milioane începând cu anul școlar 2005 (0,28 Euro pe zi pe copil, aproximativ 70 milioane Euro pe an școlar).
- Locuri rezervate pentru studenții romi la universități, începând cu anul școlar 1993-1994 - prima dată în domeniul asistenței sociale, apoi la o varietate de alte specializări, inclusiv drept, sociologie, administrație publică, jurnalism, științe politice, teatru și psihologie.
- După 2000, Ministerul a continuat alocarea de locuri speciale pentru tinerii romi care au finalizat învățământul secundar inferior pentru admiterea în liceu

și în școli de arte și meserii. În anul școlar 2003-2004, au fost alocate 1918 locuri speciale.

- Începând din 2004, Ministerul Educației și Cercetării, împreună cu ONG-ul Salvați Copiii România, a inițiat *Programul național multianual de formare a cadrelor didactice nerome care lucrează cu elevi și copii romi*, PNFCNDR. Finanțarea acestei inițiative a fost asigurată de UNICEF România, Proiect on Ethnic Relations (Biroul din Târgu Mureș) și Departamentul de Relații Interetnice al Guvernului României. În cadrul acestui program, 450 cadre didactice din România au beneficiat de formare în domeniul specificului cultural al comunităților rome.⁸⁰
- Programul „A Doua Șansă” a demarat în 2000 (inițiat de Centrul Educația 2000+ în 1999) ca program pilot, vizând prevenirea excluderii sociale și profesionale a tinerilor din familii foarte sărace care au abandonat școala fără să dobândească competențe minimale pentru obținerea unui loc de muncă. Programul a fost pilotat în 11 școli cu 350 elevi. Programul a fost apoi preluat de Minister în 2003 și a fost extins la întreg sistemul de învățământ prin programul Phare.
- Fondul Educațional pentru Romi [Roma Education Fund (REF)], înființat în cadrul „Deceniului de Incluziune a Romilor”, finanțează în prezent mai multe proiecte în România. Majoritatea sunt derulate de ONG-uri, unul co-implementat cu inspectoratul școlar. Ministerul Educației și Cercetării a primit fonduri de la REF pentru a demara un proiect care va urmări cât de bine se implementează Ordinul Ministrului referitor la desegregare.

3.2.2 Proiecte cu finanțare Phare

Pentru îmbunătățirea situației romilor s-au alocat cantități semnificative de fonduri Phare de către UE, precum și fonduri reprezentând contribuția proprie a Guvernului României. Înainte de programele Phare multianuale, au existat numeroase proiecte inițiate de ONG-uri sau de organizații internaționale. Programul Phare a încercat să adune bunele practici din aceste proiecte pilot și să dezvolte o abordare coerentă cu resursele financiare și expertiza actorilor guvernamentali pentru a aborda problemele din întregul sistem de învățământ. Pentru a promova această abordare, beneficiarii de

⁷⁹ Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 96/2002 pentru Asigurarea Produselor pe bază de lapte și de panificație pentru copiii din clasele I-IV a fost modificat de Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 70/2003, extinzând alocarea către grădinițe și crescând valoarea acesteia la 0,96 RON.

⁸⁰ Departamentul pentru Relații Interetnice și MEdC, *Panorama învățământului pentru minoritățile naționale din România în perioada 2003-2006*, București: Editura Coresi, 2006, pp. 60-61.

granturi au fost inspectoratele școlare județene, în timp ce proiectele precedente au accentuat angajarea școlilor și responsabilizarea managerilor școlari. În acest cadru, inspectoratele nu au fost principalele instituții responsabile, dar au jucat rolul de instituții de sprijin principale. Ne există încă o evaluare a capacității sau responsabilității asumate a inspectoratelor în abordarea accesului romilor la educație de calitate și se presupune că aceste schimbări vor necesita timp. Cu toate acestea, eforturile României, cu sprijinul fondurilor de la UE, de a capitaliza experiența bogată a societății civile în abordarea educației romilor poate deveni un model important pentru alte Guverne care încearcă să extindă proiecte pilot de succes în acest domeniu.

Programul Phare a fost canalul principal de alocare a acestor fonduri în cursul procesului de aderare la UE, incluzând următoarele proiecte:⁸¹

- „Îmbunătățirea Situației Romilor”, implementat în 2000-2001 - în cadrul acestui proiect, au fost disponibile fonduri în valoare de 900.000 Euro pentru proiecte de parteneriat între instituțiile administrației publice și comunitățile de romi, precum și sprijin pentru elaborarea Strategiei și activități de formare;⁸²
- „Fondul pentru Îmbunătățirea Situației Romilor” - o schemă de granturi în valoare de 1,153 milioane Euro, implementate în 2002-2003, granturi alocate proiectelor de parteneriate între comunitățile de romi și instituțiile administrației publice în domeniul serviciilor sociale, educației, sănătății, comunicațiilor și altele asemănătoare.⁸³
- „Sprijin pentru Strategia de Îmbunătățire a Situației Romilor” - implementat între 2003 și 2005; acest proiect a avut două componente: prima pentru dezvoltare instituțională (1,2 milioane Euro) și a doua constând în schema de granturi în valoare de 4,8 milioane Euro, pentru proiecte înaintate în cadrul parteneriatelor între instituții ale administrației publice și comunitățile de romi.⁸⁴ Alte 16 milioane Euro au fost alocate de Guvern ca și contribuție proprie la acest program, dar aceste fonduri au fost administrate separat. Guvernul României și Comisia Europeană au semnat un memorandum de finanțare a acestui proiect în decembrie 2002.⁸⁵
- Proiectul Phare multianual 2004-2006 „Accelerarea Implementării Strategiei Naționale pentru Îmbunătățirea Situației Romilor” - acest proiect reprezintă atât o consolidare a procesului de dezvoltare instituțională cât și o extindere a

⁸¹ Vezi „Documentul Fișa Sectorială”, care descrie programele precedente și actuale în domeniul problematicii romilor, disponibil pe website-ul Centrului Infoeuropa al Reprezentanței Uniunii Europene <http://www.infoeuropa.ro/docs/Sector%20fiche-Roma.pdf> (în cele ce urmează Documentul Fișa Sectorială).

⁸² Documentul Fișa Sectorială, Programul Phare RO.9803.01.

⁸³ Documentul Fișa Sectorială, Programul Phare Dezvoltarea Societății Civile 2000, RO.0004.02.02.

sprijinului direct pentru implementarea măsurilor specifice în domeniile în care s-au implementat proiectele precedente.

Proiectele „Îmbunătățirea accesului la educație pentru comunitățile dezavantajate, cu focalizare specială pe romi” (17,23 milioane Euro) vor continua aceste proiecte în domeniul educației (vezi mai jos). „Întărirea Capacității și Dezvoltarea Parteneriatelor pentru Îmbunătățirea Situației Romilor și a Percepțiilor despre Romi” (26,83 milioane) va aborda educația, documentele de identitate, dezvoltarea comunitară, formarea profesională, activitățile generatoare de venit, accesul la servicii de sănătate și infrastructura locală mică. Toate acestea vor fi sprijinite de campanii de conștientizare și de informare.

Îmbunătățirea Accesului la Educație pentru Grupurile Dezavantajate, cu Focalizare Specială pe Romi

Cel mai important proiect Phare în domeniul educației, „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare specială pe romi”, a fost inițiat în 2000 de Agenția Națională pentru Romi.⁸⁶ Proiectul are două componente: (1) documente de identitate și (2) acces la educație. Din 2001, Ministerul Educației și Cercetării a inițiat proiecte multianuale cu fonduri Phare. S-au implementat până în prezent trei faze ale proiectului, dintre care toate se ocupă în mod specific de educație:

Faza 1 (2001) Prima fază a proiectului⁸⁷ a vizat sprijinul pentru implementarea Strategiei Ministerului Educației și Cercetării pentru îmbunătățirea accesului la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare specială pe romi, cu scopul de a combate excluderea socială și marginalizarea și de a promova drepturile omului și șansele egale.⁸⁸

Obiectivele generale ale proiectului:

- Creșterea accesibilității și îmbunătățirea condițiilor în învățământul preșcolar, pentru a stimula înscrierea timpurie, deoarece educația timpurie este deosebit de importantă pentru dezvoltarea socială și educațională mai ales a copiilor din grupurile dezavantajate, inclusiv romii;

⁸⁴ Programul Phare 2002/000-586.01.02, broșura programului disponibilă în limbile română și engleză pe site-ul Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi, la http://www.romacenter.ro/noutati/brosura_sprjin_strategia_imbunatatire_situatie_romi_phare_2002 (accesat la 9 martie 2007).

⁸⁵ Documentul Fișa Sectorială, Programul Phare nr. 2002/000-586.01.02.

⁸⁶ Majoritatea informațiilor despre componenta de formare a programului Phare „Acces la educație” au fost furnizate de Georgeta Costescu, coordonatoarea programelor de formare pentru cadre didactice din UIP (Unitatea de Implementare a Proiectului), Ministerul Educației și Cercetării; interviuri efectuate în septembrie și noiembrie 2006, ianuarie 2007.

⁸⁷ Titlul proiectului: „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate cu focalizare specială pe romi” - Lot 1 (Europeaid/113198/D/SV/RO).

- Stimularea copiilor pentru a finaliza învățământul obligatoriu (prevenirea abandonului);
- Oferirea învățământului de tip „A Doua Șansă” pentru persoanele care nu au finalizat învățământul obligatoriu (corectarea abandonului).

Acest proiect din 2001⁸⁹ a avut două componente:

- Dezvoltarea capacităților școlilor de a adresa nevoile comunităților dezavantajate, cu focalizare specială pe romi (3 milioane Euro fonduri alocate);
- O schemă de granturi pentru proiecte locale (4 milioane Euro alocate), vizând asigurarea accesului îmbunătățit la educație pentru copiii dezavantajați, mai ales romi, precum și prevenirea și corectarea fenomenului de abandon.

Proiectele din faza 2001 au fost implementate în anul școlar 2003-2004, în zece județe.⁹⁰

Faza a 2-a (2003): Faza 2003 a constituit a doua etapă a proiectului inițial. A operat în 2004-2006, cu 9 milioane Euro de la UE și 2,3 milioane Euro de la Guvernul României. Această a doua fază a vizat promovarea principiului șanselor egale în educație, fără să se centreze pe un anumit grup etnic. A inclus activități care își propuneau să îmbunătățească situația în învățământul preșcolar și să stimuleze înscrierea timpurie, să prevină abandonul și să stimuleze înscrierea la programele „A Doua Șansă” la nivel primar și secundar inferior pentru cei care nu au finalizat învățământul obligatoriu.

În a doua fază, proiectul a avut un scop mai larg, de îmbunătățire a accesului la educație al grupurilor dezavantajate și de promovare a educației incluzive pentru toți, cu focalizare specială pe romi și pe elevi cu nevoi educaționale speciale.⁹¹

La fel ca și în prima fază, fondurile au fost disponibile pentru dezvoltare instituțională (7,3 milioane Euro) și pentru schemă de granturi (3,5 milioane de Euro). Finanțarea a acoperit activități realizate în 2004-2006, în 12 județe,⁹² selectate în urma evaluării propunerilor înaintate de Inspectoratele Școlare din județe. Trei județe, Arad, Dâmbovița și Cluj, au primit în continuare finanțare pentru implementarea strategiilor educaționale din județele respective și a unor noi activități dedicate sprijinirii educației incluzive și desegregării. Factorii de decizie din educație (inspectori și directori), cadrele didactice și mediatorii școlari romi au beneficiat de programe de formare intensivă

⁸⁸ Informații furnizate în raportul inițial al proiectului, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/6769> (accesat la 8 martie 2007).

⁸⁹ Proiectul Phare RO 01.04.02; o descriere a proiectului este disponibilă în limba română pe site-ul MEEdC <http://www.edu.ro/index.php/articles/3667> (accesat la 9 martie 2007).

⁹⁰ Următoarele județe: Arad, București, Buzău, Călărași, Cluj, Dâmbovița, Galați, Giurgiu, Hunedoara și Vaslui.

pentru îmbunătățirea educației pentru copiii din comunități dezavantajate și pentru promovarea educației incluzive. Au fost implementate programe de după-școală și „A Doua Șansă” în județele pilot pentru a sprijini participarea școlară a persoanelor care au abandonat sau care se aflau în risc de abandon datorită rezultatelor școlare slabe.

Proiectul a vizat explicit și segregarea în cele 12 județe pilot și a inclus sprijin pentru actorii locali care fac eforturi pentru realizarea desegregării. Din cele 108 școli pilot care au fost incluse în proiectele înaintate de cele 12 județe pilot „noi” în 2005, 35 școli au avut de abordat problema segregării. Componentele și activitățile principale implementate au fost următoarele:

- Sprijin pentru Strategiile Județene;
- Formare;
- Dezvoltarea de Curriculum și Materiale;
- Participarea Comunității la Educație;
- Desegregarea;
- Nevoi Educaționale Speciale;
- Activități de Monitorizare și Evaluare;
- Activități de Informare și Diseminare.⁹³

Pe durata proiectului s-au elaborat numeroase rapoarte: raport inițial, rapoarte de progres și raport final. Aceste rapoarte au fost elaborate de Echipa de Asistență Tehnică WYG International și circulate în cadrul proiectului.⁹⁴

Faza a 3-a (2004-2006): Această fază este reprezentată de programul multianual PHARE 2004-2006, având un buget total de 17,33 milioane Euro, incluzând 13,5 milioane euro contribuția UE și 3,83 milioane Euro contribuția Guvernului României. Proiectul Phare 2004 se află în prezent în etapa de predare a propunerilor elaborate de Inspectoratele Școlare.⁹⁵ Proiectul vizează dezvoltarea instituțională la nivel național, județean și comunitar, ținând cont de strategiile Ministerului Educației referitoare la accesul la educație pentru toți copiii. Proiectul se adresează celor 27 județe care nu au fost implicate în faza a doua a proiectului. Programul construiește pe experiențele

⁹¹ Informații furnizate în raportul inițial, iunie 2005, disponibile la <http://www.edu.ro/index.php/genericdocs/c497/> (accesat la 8 martie 2008).

⁹² Următoarele județe au beneficiat de fonduri pentru implementarea strategiilor județene în domeniul educației: Alba, Bacău, Brăila, Covasna, Harghita, Ialomița, Iași, Mureș, Maramureș, Neamț, Sibiu și Vâlcea.

⁹³ Vezi WYG International, Raportul Intermediar 4, referitor la perioada 1 decembrie 2005-28 februarie 2006, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/6752> (accesat la 8 martie 2008).

câștigate în fazele 2001 și 2003 ale proiectului Phare și se concentrează pe dezvoltare instituțională și a capacităților, precum și pe îmbunătățirea mediului educațional din școli. Rezultatele așteptate ale programului sunt:

- Elaborarea strategiilor județene de îmbunătățire a accesului la educație pentru grupuri dezavantajate, elaborate cu implicarea factorilor interesați și implementate în școlile pilot.
- Elaborarea și implementarea planurilor de segregare la nivelul școlilor.
- Consolidarea programului de formare a mediatorilor școlari în toată țara.
- Extinderea formării cadrelor didactice pentru educație timpurie și remedială.
- Curriculum la decizia școlii revizuit și revizuirea, și adaptarea curriculumului pentru „A Doua Șansă”, pentru a demonstra o înțelegere mai profundă a comunităților rome; extinderea programului.
- Acces sporit al elevilor și studenților la învățământul deschis la distanță (IDD) / frecvență redusă (FR).
- Educație și resurse educaționale de calitate mai bună în zonele prioritare de intervenție educațională.

Acest proiect a demarat în ianuarie 2006 și se va încheia în noiembrie 2007. Cu fonduri de 5 milioane Euro, programul este implementat în cele șapte județe⁹⁶ implicate în Phare 2001, precum și în 20 județe noi.⁹⁷

Proiectul Phare 2005 (9,33 milioane)⁹⁸ va fi implementat începând cu noiembrie 2007 în acele județe care au fost implicate în Phare 2004 și pe baza unei competiții de proiecte au obținut finanțare din fonduri Phare⁹⁹ pentru desfășurarea la nivelul școlilor a activităților menite să asigure educație de calitate pentru copiii din grupurile dezavantajate.

⁹⁴ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, pp. 6-10.

⁹⁵ Potrivit Phare, *Fișa de Program Standard Sectorială pentru Minorități - „Accelerarea Implementării Strategiei Naționale pentru Îmbunătățirea Situației Romilor”*, 2004, disponibil la http://ec.europa.eu/enlargement/fiche_projet/document/2004-016-772.01.01%20Sector%20programme%20fiche%20Minorities.pdf.

⁹⁶ Următoarele județe: București, Buzău, Călărași, Galați, Giurgiu, Hunedoara, Vaslui.

⁹⁷ Următoarele județe: Argeș, Bihor, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Caraș-Severin, Constanța, Dolj, Gorj, Ilfov, Mehedinți, Olt, Prahova, Sălaj, Satu Mare, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vrancea.

⁹⁸ Numărul de referință al programului: Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, PHARE/2005/017-553.01.01.02

⁹⁹ Documentele pentru competiția de granturi, disponibile în limba română la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c711/>

Proiectul Phare 2006, cu un buget de 1 milion Euro, va fi implementat în perioada 2008-2009 implicând activități ce vizează un studiu de impact asupra rezultatelor proiectului pentru a ajuta Ministerul Educației și Cercetării și Inspectoratele Școlare Județene să își îmbunătățească strategiile și să extindă principiile educației incluzive la toate școlile, precum și diseminarea exemplelor de bună practică pentru a elimina segregarea și a promova toleranța și multiculturalismul.

Schema financiară Phare a permis diseminarea și consolidarea experiențelor pozitive câștigate în diferite proiecte mai mici inițiate fie de Minister, fie mai ales de ONG-uri. Extinderea proiectelor pilot de succes dezvoltate înainte de Phare „Acces la educație” a fost scopul implicit al acestui program la scară largă.

Alte proiecte Phare

Alte inițiative demarate înainte de „Acces la educație” care au ajuns să fie implementate și sprijinite mai pe larg la nivel regional și național în cadrul fazelor întâi și a doua ale programului Phare includ:

- Mai bună diseminare a informațiilor privind locurile rezervate pentru tinerii romi în școlile de arte și meserii (începând din anul școlar 2000-2001) - aceste informații, diseminate cu sprijinul direct al diferitelor structuri (sistemul de învățământ, Birourile Județene pentru Romi și ONG-urile romi) au devenit mai vizibile și mai eficiente. Mai mulți tineri romi sunt acum conștienți de aceste oportunități și acționează ca atare.
- Angajarea inspectorilor responsabili cu învățământul pentru romi în *toate* Inspectoratele Școlare Județene (începând din 1999) - pentru a asigura accesul la educație pentru copiii și tinerii romi; acest proces a fost implementat treptat și la ora actuală în aproape toate județele există inspectori responsabili cu învățământul pentru romi.
- O utilizare mai bună și vizibilitate crescută a curriculumului școlar în domeniul limbii romani și al culturii și istoriei romilor (începând din 1990) - această campanie continuă ca parte a unui proces pe termen lung.
- Organizarea, de către Ministerul Educației și Cercetării, a Olimpiadelor Anuale de Limba Romani (începând cu anul școlar 2000-2001) - competițiile naționale atrag un număr din ce în ce mai mare de elevi vorbitori de limba romani. Olimpiada câștigă prestigiu și modalitatea de premiere este asemănătoare cu cea de la olimpiadele la celelalte discipline. Ideea fost inițiativa Fundației Phoenix.
- Calitatea și disponibilitatea crescută a manualelor de limba romani, inclusiv publicația manualelor de limba romani (începând cu 1994).

- Extinderea programului „A Doua Șansă” la nivel național (program început în 1999-2000 cu sprijin din partea unui ONG activ în domeniul educației, Centrul Educația 2000+). Programul este destinat tinerilor care au abandonat școala. În cadrul programului Phare, s-au elaborat metodologiile de recrutare, de predare, evaluare și certificare a competențelor cursanților de la „A Doua Șansă”. S-au realizat și o serie de materiale (ghiduri pentru cadre didactice, ghiduri pentru cursanți și manuale).
- Consolidarea programului de „Asistență Socială” pentru copiii nevoiași - Phare a consolidat abordarea inter-/multi-instituțională, care s-a dovedit eficientă în unele județe.
- Revizuirea curriculumului pentru a-i conferi o dimensiune multiculturală - programele de formare au îmbunătățit cunoștințele și abilitățile cadrelor didactice. Conferințele, mesele rotunde și atelierile au provocat reprezentanții Consiliului Național pentru Curriculum și reprezentanții instituțiilor de formare inițială a cadrelor didactice să își asume abordările multiculturale.
- Asigurarea transportului pentru elevi care locuiesc în zone depărtate - acesta este sprijinit în principal prin „Proiectul pentru Învățământ Rural”, dar în funcție de condițiile și nevoile locale, această inițiativă a fost adoptată și de Inspectoratele Școlare Județene. Această practică a fost mai frecventă în cazul demersurilor de desegregare a școlilor.
- Modernizarea școlilor prin investiții în infrastructura școlii.
- Integrarea elevilor din școlile speciale în școlile de masă.
- Creșterea numărului de cadre didactice itinerante și de sprijin pentru elevii cu nevoi speciale.¹⁰⁰

3.2.3 Învățământul în limbile minorităților

Membrii minorităților naționale au dreptul să studieze și să beneficieze de educație în limba lor maternă, la toate treptele de învățământ și în toate formele de învățământ.¹⁰¹ În școlile de arte și meserii și în majoritatea formelor de învățământ public secundar și post-secundar, se oferă pregătire în diferite specializări în limba maternă, dar elevii trebuie să își însușească terminologia și în limba română.¹⁰² La toate treptele de

¹⁰⁰ Pentru informații suplimentare privind aceste rezultate ale Phare 2003, vezi rapoartele de progres și final pregătite de echipa de asistență tehnică a WYG International disponibile la <http://www.edu.ro/index.php/articles/6752> (accesat la 8 martie 2008).

¹⁰¹ Vezi Constituția României, Art. 32. Dreptul la educație: (1) Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instrucție și de perfecționare. (2) Învățământul de toate gradele se desfășoară în limba română. În condițiile legii, învățământul se poate desfășura și într-o limbă de circulație internațională. (3) Dreptul persoanelor

învățământ, examenele de admitere și de la sfârșit de ciclu se desfășoară în limba română, cu excepția acelor clase și tipuri de specializări la care predarea se face într-o altă limbă maternă, beneficiind de cadre didactice și manuale adecvate.¹⁰³

La cererea părinților, elevii romi din clasele I-XII pot parcurge un curriculum specific romani, compus din trei sau patru ore săptămânal de limba și literatura romani și o oră de istoria și tradițiile romilor în clasele a VI-a și a VII-a.¹⁰⁴ Elevii romi de obicei pot fi înscriși la secția română sau la secția maghiară. Focalizarea pe limba romani se leagă de măsurile coerente adoptate de Ministerul Educației, inițiate mai ales de profesorul Gheorghe Sarău. Deși cursurile se adresează mai ales elevilor și cadrelor didactice de etnie romă, au fost pregătite pentru a preda aceste cursuri și cadre didactice de alte etnii.

3.3 Desegregarea

Planul de Acțiune pregătit pentru *Deceniul de Incluziune a Romilor* include eliminarea claselor și școlilor segregate până în 2008 ca o țintă a secțiunii de educație. Până în prezent nu s-a specificat modalitatea în care se va atinge acest obiectiv general.

Articolul 6 al Constituției României garantează dreptul la non-discriminare. Însă în cursul proiectului PHARE 2001 s-a observat că multe inspectorate școlare și mulți directori de școli nu au înțeles segregarea ca o formă de discriminare și astfel în școlile din România s-au identificat o serie de cazuri de segregare.¹⁰⁵ Pentru a clarifica această situație, în aprilie 2004 Ministerul Educației și Cercetării a emis o reglementare internă în firma unei notificări care recunoștea și condamna segregarea.¹⁰⁶ Notificarea autoriza inspectorii responsabili cu învățământul pentru romi să elaboreze planuri de acțiune pentru desegregarea unităților școlare segregate pe care le identifică, sau a acelor care au un număr disproporționat de elevi romi, sau cele cu elevi romi în clase separate. Acolo unde școlile au un număr disproporționat de mare de elevi romi sau romii sunt în clase separate, școala trebuie să se asigure că procentul romilor reflectă procentul

aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate; modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege.

¹⁰² Ordinul MEaC nr. 3533 din 31 martie 1999 privind Studiul Limbii Materne de către Elevii Aparținând Minorităților Naționale care Învăț în Școli cu Limba de Predare Română.

¹⁰³ Vezi Velea Simona și Petre Botnariuc, *Education Reform in Romania during the Last 12 years*, lucrare realizată de Universitatea de Vară. Budapesta: CEU, Ungaria, curs de politici educaționale, iulie 1-12, 2002.

¹⁰⁴ Ordinul MEaC nr. 3533 din 31 martie 1999 privind Studiul Limbii Materne de către Elevii Aparținând Minorităților Naționale care Învăț în Școli cu Limba de Predare Română.

¹⁰⁵ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, pp. 6-10.

¹⁰⁶ Notificarea nr. 29323 privind segregarea școlară din 20 aprilie 2004.

global al copiilor romi din localitate din ultimii trei ani.¹⁰⁷

Inspectoratelor li se cere să elaboreze planuri de acțiune împreună cu școala pentru a elimina segregarea. Aceste acțiuni ar trebui să includă:

- Înființarea de grupe mixte de elevi la toate nivelurile de învățământ;
- Asigurarea transportului pentru copiii romi la școli cu o altă majoritate etnică, mai ales pentru copiii din comunitățile segregate rezidențial;
- Utilizarea în comun a clădirilor și facilităților existente de care dispune școala;
- Formarea și angajarea mediatorilor școlari romi;
- Activități remediale pentru copiii cu dificultăți de învățare;
- Promovarea identității etnice rome în școli mixte, inclusiv prin curriculum;
- Cadre didactice rome în școli pentru a preda curriculumul specific (limba romani și istoria romilor);
- Formarea cadrelor didactice în domeniul educației incluzive pentru a asigura un climat educațional adecvat pentru un mediu multietnic;
- Facilitarea transferului elevilor în cazurile în care este necesară echilibrarea raportului elevi romi și ne-romi;
- Informarea comunităților de romi despre calitatea educației în școlile mixte și implicarea părinților romi în deciziile luate de școală, prin vizite periodice în comunitățile de romi;
- Informarea tuturor părinților despre avantajele educației incluzive, cu scopul de a descuraja părinții care solicită transferul copiilor lor în clase fără elevi romi sau în clase doar cu elevi romi.¹⁰⁸

În ciuda Notificării, dificultățile în realizarea desegregării au persistat. Experții au remarcat că inspectorii nu au autoritatea instituțională pentru a supraveghea eforturile de desegregare și le lipsește expertiza și experiența în medierea discuțiilor la nivelul comunităților.¹⁰⁹ Câteodată, presiunea exercitată de comunitate a îngreunat sarcina managementului școlii, sau a împiedicat sarcina inspectorilor de a lua măsuri pentru desegregare. În plus, lipsa unui instrument legislativ ferm și lipsa instrumentelor administrative de a pedepsi segregarea reduc rolul lor în lupta împotriva discriminării și segregării. Conform raportului din Phare 2003, „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate”:

¹⁰⁷ Notificarea nr. 29323 privind segregarea școlară din 20 aprilie 2004.

¹⁰⁸ Notificarea nr. 29323 privind segregarea școlară din 20 aprilie 2004.

¹⁰⁹ Masă rotundă OSI, București, Februarie 2007.

Cu toate acestea, problemele și neînțelegerile au persistat și după emiterea Notificării. Unele inspectorate școlare județene nu au înaintat documente din care să reiasă că au cercetat situația, nici planuri de acțiune, în ciuda faptului că Notificarea solicita acest lucru în mod specific. Alte răspunsuri ale inspectoratelor au fost în forma unor scurte mesaje care anunțau că în județul respectiv nu există cazuri de segregare, dar fără a justifica această afirmație prin date. Un sondaj telefonic realizat de MEdC la începutul anului școlar 2004-5 a arătat că inspectoratele nu au trimis mai departe informația la școli în toate cazurile și ca urmare multe cadre didactice nu cunoșteau Notificarea. Clasele segregate au continuat să existe și părinții romi care încercau să-și înscrie copiii în școli mixte din punct de vedere etnic au fost retrimiși la școlile de cartier segregate.¹¹⁰

Structura administrativă descentralizată prezintă și unele obstacole în realizarea completă a desegregării. Pentru a se asigura că desegregarea se întâmplă, că instrumentele elaborate la nivelul guvernului sunt utilizate adecvat, reprezentanții locali ai guvernului central (*Prefecturile* sau Prefecții) trebuie să aibă un rol în realizarea desegregării. Aceste birouri ar putea coordona dialogul instituțional între factorii de interes local în proiectul de desegregare, cum ar fi autoritățile locale personalul școlilor, inspectoratele școlare județene, comitetele de părinți și ONG-uri.

Evaluarea oficială a măsurilor de desegregare este realizată în prezent de Ministerul Educației și Cercetării, care prin Notificare s-a angajat să monitorizeze implementarea desegregării. Date relevante s-au adunat în cadrul proiectului Phare 2003. Ministerul continuă să monitorizeze procesul de desegregare în județele implicate în faza actuală a programului. În plus, a treia fază a proiectului PHARE se concentrează și ea pe desegregare. Echipa de asistență tehnică (Finn Consult/ Larive) adună date din județele recent intrate în proiect. Se așteaptă ca echipa să proceseze și să analizeze aceste date și să le compare cu tendințele, provocările și realizările din PHARE 2003.

Un caz care a atras multă atenție demonstrează că chiar și acolo unde desegregarea se întâmplă, de fapt, starea de fapt să nu indice nicidecum un demers de integrare. În 2003, la CNCD (*Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*)¹¹¹ s-a înaintat un dosar care conținea un raport despre situația deplorabilă a școlii rome din Cehei (județul Sălaj), iar CNCD a constatat că școala era, de fapt, segregată și a emis un avertisment la adresa școlii. După aceea, Ministerul Educației și Cercetării și-a asumat rolul de a remedia situația prin asigurarea transportului școlar și angajarea de cadre didactice calificate, renovarea clădirii școlii și amestecarea elevilor romi și români. La trei ani după această decizie, în ciuda angajamentului Ministerului de a amesteca clasele la școala din

¹¹⁰ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, p. 10.

¹¹¹ Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) s-a înființat în 2000 ca structură public responsabilă cu politicile și investigațiile antidiscriminare în România. Detalii pe website-ul CNCD la <http://www.cncd.org.ro>.

Cehei și în ciuda faptului că Inspectoratul Școlar Sălaj a fost unul dintre partenerii de implementare a proiectului cu finanțare externă de a desegrega școala din Cehei,¹¹² soluția aleasă a fost să se construiască o școală nouă unde să se transfere copiii romi din clasele de gimnaziu care mai devreme mergeau la școala din Cehei.¹¹³ Prin construirea unei școli noi care să deservească elevii romi atât la nivel primar, cât și secundar inferior, segregarea educațională a copiilor din Cehei este practic completă. Directorul executiv al ONG-ului local Șanse Egale crede că transferul copiilor romi de la Școala din Cehei la noua școală pentru clasele I-VIII este rezultatul politicii locale de segregare:

În Jibou desegregarea claselor rome a fost terminată, în timp ce în Șimleu Silvaniei, mai precis la Cehei-Pustă Vale, există o politică locală, regională de segregare a elevilor romi: aceia care au fost mai înainte la școala Cehei sunt acum mutați la Pustă.¹¹⁴

Mai mult, transferul elevilor romi de la școala gimnazială Cehei la noua școală din comunitate este ilegală chiar și în opinia directorului școlii nou construite. Ea a arătat că transferul nu poate fi legal, deoarece părinții romi nu au solicitat acest lucru în scris la școală și o astfel de cerere nu a fost aprobată.¹¹⁵

În opinia inspectorului pentru minorități din ISJ Sălaj, construirea școlii noi din comunitate nu ar fi trebuit să afecteze procesul de desegregare de la școala din Cehei, un proces în curs de desfășurare în care se reușise deja mixarea colectivelor de elevi. Școala cea nouă din Pustă Vale ar fi urmat să școlarizeze doar copiii preșcolari și pe cei din ciclul primar datorită spațiului insuficient și clădirii impropriei alocate școlii din Cehei. În opinia inspectorului pentru minorități este posibil ca elevii romi transferați ilegal (fără cererea scrisă a părinților și acordul școlii) să fie înregistrați și la școala din Cehei datorită lipsei temeiului legal (înregistrarea transferului fără cererea scrisă a

¹¹² Proiect finanțat de Roma Education Fund (REF). Proiectul urma să plătească pentru un microbuz care să transporte copiii romi la școală, precum și pentru formarea cadrelor didactice de la Cehei.

¹¹³ Există o lipsă remarcabilă de coerență în politica educațională urmată de ISJ Sălaj (deși angajată în proiectul de desegregare din Cehei, mai târziu, a decis să construiască o școală în comunitate pentru a asigura educația copiilor romi din ciclul secundar inferior).

¹¹⁴ Această opinie a fost exprimată de Silvia Prodan în articolul: "*Potrivit Instituției Prefectului, rromii de la școala din Pustă Vale nu sunt segregati*", în *Sălăjanul*, nr. 675 din 10 noiembrie 2006, disponibil la http://www.salajejanul.ro/arhiva_b.php?act=view&numero=1088 (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, articolul din *Sălăjanul*).

¹¹⁵ Interviu cu directorul școlii, Cehei, 15 octombrie 2006, studiu de caz Șimleu Silvaniei. Pentru fiecare raport de țară în această serie a rapoartelor EUMAP referitoare la „Accesul egal la educație de calitate pentru romi”, s-au realizat trei studii de caz pentru a suplimenta și corobora datele adunate din alte surse. Informațiile din studiile de caz sunt integrate în raportul de țară. Anexa 2 include detalii suplimentare din fiecare studiu de caz. În România, cele trei localități sunt: satul Bobești (județul Ilfov), municipiul Roman (județul Neamț) și orașul Șimleu Silvaniei (județul Sălaj).

părinților și aprobarea acesteia de către școală sau inspectorat). Redăm mai jos un citat din interviul cu inspectoarea pentru minorități, pasaj menit a reda inconsistența administrativă și ambiguitatea deciziei de transfer:

"Toată chestia asta a apărut pentru că numărul de copii de la Pustă Vale a crescut și nu aveau locație nici pentru grădiniță, și nici pentru școală. Era imposibil totuși ca copiii să vină în trei ture la școală, pentru că veneau dimineața, pe la prânz venea încă una și ... sau să vină în două ture, e totuna. Din punctul ăsta de vedere era clar necesar să se rezolve spații pentru școlarizare. În acel moment s-au gândit numai pentru școlarizarea copiilor de I - IV, nu s-a gândit la școlarizarea până în clasa a VIII-a știind că există clasele V-VIII la Cehei. Eu așa am văzut ca o intenție bună, din păcate construirea noii școli a adus tot ce e mai rău. În loc să facem un bine s-a făcut un rău pentru că copiii din Cehei care erau deja în clase mixate în Cehei au venit și s-au mutat la școala din Pustă Vale. Eu m-am interesat și am luat legătura cu directorii din cele două școli. Pe directoarea de la Pustă Vale am întrebat-o cum a acceptat copiii aceia să vină la această școală Pustă Vale? Pe baza căror documente au transferat ei copiii? Ea nu trebuia să accepte pentru că nimeni nu i-a dat vreo hârtie prin care să îi ceară să transfere copiii dintr-o parte în alta atâta timp cât directoarea din Cehei n-are copiii respectivi. Din punct de vedere al actelor nimic nu s-a făcut, dacă te duci la școală la ora asta copiii din Cehei trebuiau să rămână la Cehei și să nu meargă la Pustă. Copiii romi care erau la Cehei erau din Pustă. Conform legislației au dreptul să frecventeze școala din localitatea lor, din localitatea de domiciliu, aici ar fi problema."¹¹⁶

Într-o adresă depusă la Instituția Prefectului și la ISJ Sălaj de către Asociația „Șanse Egale” Zalău, alături de Asociația „Șanse Egale pentru Femei și Copii” Zalău și ADOSER/S s-a cerut, *printre altele*, „să se asigure transportul elevilor romi din comunitatea Pustă Vale (comunitate segregată rezidențial) la școala Cehei și/sau altă școală din orașul Șimleu Silvaniei, școală cu o altă majoritate etnică”.¹¹⁷ Potrivit ziarului local *Sălăjanul* în comunicatul de răspuns al Instituției Prefectului se considera însă că nu se pune problema segregării celor 380 de elevi de etnie romă datorită faptului că școala se află în cadrul unei comunități de romi, iar elevilor nu le-a fost impusă mutarea în cadrul acestei instituții de învățământ”.

Conform Inspectorului pentru Romi de la ISJ Sălaj, Școala Pustă Vale ar trebui inclusă ca beneficiar al proiectului Phare 2004, care va începe în primăvara lui 2007. Programul are o componentă de desegregare și în acesta, școala va deveni o școală magnet, care va atrage și copii ne-romi din zonă, prin standardele mai ridicate de dotare și prin

¹¹⁶ Interviul cu inspectorul pentru romi, Cehei, Zalău, 16 Octombrie 2006, date.

¹¹⁷ Articol în *Sălăjanul*.

curriculum. Însă potrivit Inspectorului pentru Romi, planul de atragere a elevilor ne-romi la școala din Pustă vale nu este realist fără asigurarea transportului la școală:

Teoretic, potrivit cursurilor eu ar trebui să fac acolo la Pustă Vale o școală atractivă, la care să vină românii din Cehei la școala mea atractivă din Pustă. Asta e teoria. Vă spun drept, e foarte frumos, teoretic merge, e ok, e mai greu cu practica. [...] Dar asta s-ar rezolva dacă s-ar asigura transport gratuit de la Cehei la Pustă. Poate că oamenii săraci ar prefera această soluție. Nu sunt mulți oameni bogați în satul acela, nu știu dacă e vreă persoană bogată, și oricum, chiar dacă ar fi, ar prefera Șimleul.¹¹⁸

În momentul de față, nu este clară soluția de școlarizare la care se va ajunge, respectiv dacă sesizările ONG-urilor locale vor duce la transportul școlar și integrarea elevilor romi de ciclul gimnazial în școala Cehei; dacă romii vor parcurge întregul lor traseu școlar în școala Pustă Vale sau dacă într-un viitor previzibil școala Pustă Vale va deveni o școală magnet care să atragă prin oferta curriculară și dotări și copiii ne-romi?

În cartierul Olimpic din Roman, în 2001 a fost mutată o comunitate de romi din centrul orașului, iar la școală s-au făcut clase pentru copiii romi. Cu intervenția inspectoratului școlar, copiii au fost trimiși la o școală integrată.

Inițial am făcut două clase de copii tocmai pentru a-i duce la școală pe puradei și rezultatul a fost formidabil....Numai că a venit inspectoratul și a zis că noi intrăm în comunitatea europeană și că trebuie să duc copiii la o altă școală. Sigur dintr-un anumit punct de vedere are dreptate; nu sunt condiții deosebite de a face învățământ de performanță acolo. Dar între două rele, le-am pus în balanță ce-i mai bun: să stea patru ore la școală, acolo loco, sau să se ducă la școala care este la un kilometru?¹¹⁹

Clasele de romi care au venit din cartierul Olimpic, studiază, potrivit liderului asociației „Romii Romascani” separat de români, la etajul I al clădirii principale. În schimb, directorul adjunct al școlii precizează faptul că la clasele întâi s-a realizat mixarea, astfel încât elevii romi studiază alături de elevii majoritari. Cât despre segregare, aceasta precizează faptul că nu există o segregare pe criterii etnice, ci datorită comportamentului inadecvat al unor elevi: „Noi nu segregăm pentru etnie, ci pentru că e obraznic, nespălat.”¹²⁰

¹¹⁸ Interviu cu inspectorul cu învățământul pentru romi, Zalău, 16 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

¹¹⁹ Potrivit interviului realizat cu primarul localității în data de 2 noiembrie 2006, studiu de caz Roman.

¹²⁰ Interviu cu directorul adjunct Ana Borcan, Roman, 1 noiembrie 2006, studiu de caz Roman.

3.4 Asistenții de educatoare/învățători și mediatori școlari

Ideea mediatorilor școlari a fost introdusă pentru prima dată în România în 1996-1997 de ONG-ul Romani Criss, împreună cu institutul Intercultural Timișoara. Inspectorul responsabil pentru învățământul în limba romani, profesorul Gheorghe Sarău, a coordonat elaborarea fișei postului pentru mediatorii școlari la o ședință națională a inspectorilor de limba romani care a avut loc la Tulcea în 2000 (evenimentul a fost finanțat de OSCE și de Ministerul Educației și Cercetării). Începând cu 1998-1999, s-au format mediatori comunitari care au lucrat în proiectul pilot „A Doua Șansă” pentru persoane care au abandonat școala, proiect realizat de Centrul Educația 2000+. De atunci, în paralel cu experiența pozitivă câștigată în cadrul programelor de sănătate (mediatorii sanitari), mediatorul este recunoscut ca un factor important. Experiența câștigată la nivelul ONG-urilor și al Ministerului a făcut posibilă clarificarea statutului și cerințelor de formare pentru acest profil ocupațional.

Din 2002, mediatorii școlari romi au jucat un rol important în proiectele educaționale finanțate de PHARE „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi” (vezi și secțiunea 3.2). Proiectul a solicitat angajarea de mediatori școlari în 76 de școli din 10 județe, cu cel puțin un mediator numit de Inspectoratul Școlar Județean pentru fiecare școală pilot.¹²¹ În etapele a doua și a treia a proiectului multianual a continuat selecția și instruirea mediatorilor școlari. În Phare 2001 și 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi” au fost selectați și formați circa 200 mediatori școlari. În prezent nu există date sigure despre numărul de mediatori școlari angajați.

Poziția de mediator școlar a fost inclusă în Codul Ocupațiilor din România (COR) în 2002.¹²² Conform Codului de Ocupații din România,¹²³ mediatorul este inclus în subgrupul „alt tip de personal în învățământ”. Responsabilitățile majore ale mediatorului școlar includ:

- Colectarea de date;
- Sprijin pentru înscrierea în învățământul obligatoriu al tuturor copiilor de vârstă școlară;
- Prevenirea abandonului prin comunicarea cu părinții și autoritățile locale;

¹²¹ Vezi informația despre asistenți școlari, disponibilă pe site-ul Roma Education Initiative (REI), la adresa http://www.osi.hu/esp/rei/RTAs_Romania.html (accesat la 28 februarie 2007).

¹²² HG nr. 844, 31 iulie 2002.

¹²³ Codul Ocupațiilor din România, cod 334010, aprobat prin HG 721/14.05. 2004), (în cele ce urmează, Codul ocupațiilor), Subgrupa majoră 33 "profesori și asemănător", subgrupa minoră 334 "alt personal din învățământ", grupa de bază 3340 "Personal didactic neclasificat în grupurile precedente".

- Facilitarea înscrierii copiilor romi la grădiniță;
- Medierea între familie și autoritățile educaționale pentru promovarea incluziunii sociale;
- Identificarea problemelor potențiale;
- Sprijin în diseminarea informațiilor de interes pentru comunitatea romă;
- Sprijin pentru cadrele didactice, mai ales prin utilizarea limbii comunității;
- Identificarea copiilor și tinerilor care ar putea urma cariera didactică sau cea de mediator școlar.¹²⁴

Mediatorii școlari romi ajută copiii și direct și mențin legătura cu comunitatea la diferite niveluri.¹²⁵

Deși mediatorii școlari au fost selectați și instruiți pentru prima dată în cadrul programului Phare „Acces la educație” și Consiliile Județene din județele care au derulat proiectul ar fi trebuit să aloce resurse pentru a-i angaja, deși ocupația de mediator școlar este în prezent recunoscută oficial, nu există regulamente de sprijin pentru angajarea și menținerea acestei poziții, iar autoritățile locale au reacționat lent la chemarea de a parcurge acest proces.¹²⁶

Selectarea mediatorilor școlari se realizează pe baza recomandărilor din partea inspectorilor școlari pentru romi; câteva criterii care se iau în considerare sunt: reședința în localitatea unde se află școala; etnic rom; o poziție bună în comunitatea locală și recomandarea unei organizații rome locale, cunoașterea limbii utilizate în comunitate; abilitățile de comunicare cu toate părțile implicate, inclusiv cu directorul școlii. Învățământul secundar finalizat este considerată o cerință importantă, dar de fapt, în câteva cazuri, datorit faptului că mediatorii școlari sunt angajați pe alte posturi, acest lucru deseori nu este necesar; deși activează ca mediatorii școlari, datorită unor cauze legate de buget și birocrăție și limitărilor de încadrare, câteodată sunt angajați pe posturi de paznici sau oameni de serviciu. Datorită prestigiului scăzut al postului și salariului foarte scăzut, puțini din cei care doresc să devină mediatorii școlari sunt absolvenți de liceu. Salariul mediu al unui mediator școlar variază de a un județ la altul, în funcție de experiența de muncă și nivelul de studii, dar se estimează că este în jurul salariului minim pe economie, care este de circa 100 Euro pe lună.¹²⁷ Mediatorii sunt plătiți de

¹²⁴ Vezi documentul care descrie responsabilitățile majore ale mediatorului școlar. Disponibil pe site-ul MEEdC la <http://www.edu.ro/index.php/articles/3467> (accesat la 28 februarie 2007).

¹²⁵ Vezi documentul care descrie responsabilitățile majore ale mediatorului școlar. Disponibil pe site-ul MEEdC la <http://www.edu.ro/index.php/articles/3467> (accesat la 28 februarie 2007).

¹²⁶ Interviu cu Olga Mărcuș, inspectorul pentru limba romani din județul Cluj, 17 noiembrie 2006, Cluj Napoca.

¹²⁷ Interviu cu Olga Mărcuș, inspectorul pentru limba romani din județul Cluj, 17 noiembrie 2006, Cluj Napoca.

la bugetul municipal conform normelor pentru personalul bugetar, precum și din donații și sponsorizări alocate în special pentru acest scop.¹²⁸

Mediatorii trebuie să aibă învățământul obligatoriu finalizat și să fie înscriși în liceu. Atât romii, cât și ne-romii consideră că standardul stabilit este foarte ridicat. De exemplu, se cere de la candidat să aibă diplomă de bacalaureat, ceea ce câteodată a făcut imposibil sau a îngreunat identificarea persoanei potrivite care să candideze pentru obținerea bursei de studiu pentru a deveni mediator. O altă concluzie confirmă următorul fapt: cu cât este mai ridicat nivelul de educație, cu atât este mai scăzută motivația de a activa ca mediator comunitar, din cauza statutului și salariului scăzut.¹²⁹

Formarea mediatorilor școlari este subcontractată de Colegiul Pedagogic din Cluj-Napoca. Instruirea se bazează pe o schemă modulară, cu un puternic accent pe latura practică și conținuturile acoperite includ: legislația în domeniul protecției copilului, TIC, limba romani și cultura romilor, participarea comunității. Formarea s-a desfășurat în trei centre din țară, la Neamț, Cluj și Arieșeni. Cursanții participă la ședințe de instruire directe (față în față) și tutoriale, aplică diverse instrumente în școală și în comunitate și primesc sprijinul unor tutori.

Formarea mediatorilor se realizează în concordanță cu *Planuri Individuale de Formare* (PIF). Formarea se organizează și se livrează de instituția care câștigă licitația de proiect. Directorii de școli asigură sprijin și supraveghează activitatea mediatorilor școlari în comunitate. Mediatorul, în colaborare cu directorul și cadrele didactice, își proiectează formarea. Instructorii și tutorii realizează evaluări lunare ale progresului mediatorului în concordanță cu activitățile propuse în PIF și, dacă e cazul, revizuiesc planul; directorii școlilor monitorizează în mod regulat munca mediatorilor. PIF include:

- Familiarizarea cu aplicarea politicilor educaționale în școala în care activează mediatorul școlar; familiarizarea cu resursele școlii;
- Întâlnire de prezentare a personalului școlii în care directorul prezintă rolul și responsabilitățile mediatorului școlar în școală și în comunitate;
- Calendarul de întâlniri individuale ale mediatorului cu cadrele didactice și calendarul întâlnirilor de evaluare (o dată pe lună);
- Calendarul ședințelor săptămânale dintre mediator și personalul didactic;
- Planificarea întâlnirilor de lucru cu reprezentanți ai ONG-urilor, ai autorităților locale, ai părinților și ai elevilor.¹³⁰

Situația mediatorilor școlari rămâne una dificilă, deoarece statutul lor nu este clar, iar

¹²⁸ Profil ocupațional, potrivit Codului Ocupațiilor.

¹²⁹ Masă rotundă OSI, București, februarie 2007.

¹³⁰ Vezi Consiliul European, *The Situation of Roma School Mediators and Assistants in Europe* DGIV/EDU/ROM(2006)3, raport realizat de Călin Rus, CoE, Strasbourg, 2006, disponibil la

angajarea și menținerea lor prezintă greutăți.¹³¹ Consiliile Județene au facilitat angajarea mediatorilor școlari pe durata implementării proiectului Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi”, dar după încetarea contractului de finanțare par mai puțin dispuse și mai puțin motivate să continue finanțarea.¹³² Ținând cont de procesul continuu de descentralizare din România, responsabilitatea fiind delegată din ce în ce mai mult la nivel local, postul de mediator și mecanismul de angajare a acestora rămân incerte și sunt de fapt periclitate. Dacă nu se va realiza un transfer clar condiționat al responsabilităților și bugetelor pentru mediatorii școlari, autoritățile locale pot decide că există alte priorități la nivel local și pot renunța la mediatorii școlari.

3.5 Profesorii de limba romani

Conform datelor furnizate de Ministerul Educației și Cercetării,¹³³ s-a înregistrat progres în predarea limbii romani în școli și în consolidarea rețelei informale de profesori de limba romani.¹³⁴ Conform celor spuse de Inspectorul pentru învățământul în limba romani, profesorul Gheorghe Sarău, în prezent limba romani se predă ca limbă maternă, potrivit legislației în vigoare, ca materie separată, de către 480 profesori romi și ne-romi (circa o cincime sunt etnici români sau maghiari). Numărul elevilor care studiază limba romani și istoria și tradițiile romilor a crescut de la 50 în 1990 la peste 25.000 în prezent.¹³⁵

Curriculum cu predare în limba romani de la clasa întâi la clasa a opta se oferă doar în Măguri, județul Timiș. Un grup de cadre didactice romi, cu sprijinul fostului director (în prezent Inspector pentru Romi în județul Timiș), a făcut posibilă experimentarea predării în limba romani. Pentru elevii de clasa a IV-a, limba de predare principală este limba romani, dar nu toate disciplinele se bucură de materiale educaționale în limba

http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/Documentation/Education/RomaMediators06_en.asp (accesat la 28 februarie 2007).

¹³¹ Interviu cu Olga Mărcuș, inspectorul pentru limba romani din județul Cluj, 17 noiembrie 2006, Cluj Napoca.

¹³² Interviu cu Olga Mărcuș, inspectorul pentru limba romani din județul Cluj, 17 noiembrie 2006, Cluj Napoca.

¹³³ Ordinul MEc nr. 3533 din 31 martie 1999 referitor la Studiul Limbii Romani de către Elevii Aparținând de Minoritățile Naționale în școli cu predare în limba română.

¹³⁴ Informații oferite de Gheorghe Sarău, în cadrul unui interviu din 24 octombrie 2006, Ministerul Educației și Cercetării.

¹³⁵ Informații oferite la masa rotundă OSI, București, Februarie 2007; pentru detalii suplimentare în limba română, vezi site-ul Ministerului Educației și Cercetării <http://www.edu.ro/index.php/articles/c220> (accesat la 10 martie 2007).

romani. Materialele educaționale tipărite sunt furnizate de Ministerul Educației și Cercetării sau de către ONG-uri.

Reprezentantul Ministerului Educației a arătat că numărul cadrelor didactice române a crescut prin implicarea tinerilor romi absolvenți de liceu în sistemul de învățământ ca și cadre didactice necalificate pentru a lucra cu elevii romi ca învățători sau profesori de romani ca limbă maternă.¹³⁶

În anul școlar 2005-2006, din cei 280.000 profesori activi din România, 490 (0,18 la sută) au fost profesori de limba romani pregătiți de Ministerul Educației și partenerii săi în perioada 2000-2005; aceștia predau limba romani și istoria și tradițiile romilor, materii pe care romii care își recunosc etnia le pot studia de la nivel preșcolar până în liceu.¹³⁷

În fiecare an, din 1997 până în prezent, circa 12-16 studenți romi s-au înscris la Secția de Limba și Literatura Romani a Facultății de Limbi Străine din cadrul Universității București. În același timp, 490 de studenți sunt înscriși la secțiunea de pregătire a institutorilor romi de la *Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță* al aceleiași universități (CREDIS). Începând din anul școlar 2007/2008, CREDIS nu va mai înscrie un nou grup de studenți, ci Catedra de Limba și Literatura Romani va demara un curs de învățământ deschis la distanță pentru aproximativ 60 de studenți pe an.¹³⁸

3.6 Materiale educaționale și politici curriculare

Rezultatul reformei educației¹³⁹ este vizibil în elaborarea de manuale școlare. Reforma în domeniul curriculumului și al evaluării a reflectat cerințele noilor structuri democratice și economice ale țării, precum și principiul mai larg al asigurării accesului pentru toți. În învățământul obligatoriu, profesorii pot alege dintre mai multe manuale la aceeași disciplină, care s-au bazat pe o primă versiune a noilor curricule, iar piața manualelor s-a liberalizat, permițând competiția, ceea ce este un câștig pentru calitate. Organul care asigură conformitatea manualelor cu cerințele curriculumului în vigoare se numește *Consiliul Național de Aprobare a Manualelor (CNAM)*.¹⁴⁰

¹³⁶ Informații oferite de Gheorghe Sarău, în cadrul unui interviu din 24 octombrie 2006, Ministerul Educației și Cercetării.

¹³⁷ Aceștia folosesc manual publicat utilizând diverse surse financiare. Manualul pe care îl folosesc a fost finanțat de UNICEF România, publicat de Editura RO Media.

¹³⁸ Interviuri telefonice cu Delia Grigore, București, 18 ianuarie 2007.

¹³⁹ În România, în 1993-1994, a demarat o reformă educațională complex, inițiată în urma negocierilor dintre Banca Mondială și Comisia Europeană.

¹⁴⁰ Cronin et al., *Education Sub-Sector Review*.

Elevii primesc gratuit toate manualele necesare în învățământul obligatoriu.

În raportul său din 2005 ca parte a monitorizării de către Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale [Framework Convention on the Protection of National Minorities (FCNM)], Guvernul României a remarcat: curriculumul este reorientat pentru a asigura reflectarea mai amplă a minorităților naționale.¹⁴¹ Cu toate acestea, prezența și contribuția minorității rome la dezvoltarea societății românești este aproape inexistentă în manualele școlare, iar modul în care minoritățile sunt tratate în curriculum rămâne o problemă deoarece acest curriculum a fost inclus doar în acele școli unde predarea se face în limba maternă, dar nu e predat și elevilor aparținând majorității. După cum a observat un expert: „Nici măcar manualul despre Holocaust nu se referă și la minoritatea romă.”¹⁴²

Limba romani și istoria romilor au fost incluse în curriculumul național în 1999, când Liviu Cernăianu a elaborat primul curriculum pentru studierea istoriei și tradițiilor romilor (pentru clasele a VI-a și a VII-a). Pe baza acestui curriculum inițial, în 2003, la inițiativa Direcției pentru Învățământul în Limbile Minorităților din cadrul Ministerului Educației și Cercetării, s-a elaborat primul auxiliar de predare a *Istoriei și tradițiilor romilor*, mulțumită efortului unor tineri romi - Petre Petcuț, Delia Grigore și Mariana Sandu. Cu sprijin financiar din partea UNICEF România și a Ministerului Educației și Cercetării, în 2005 s-a publicat cartea intitulată „*Romii din România - Repere prin istorie*”.¹⁴³ O altă inițiativă a ONG-ului Salvați Copiii România, „*Istorie și tradiții rrome*”¹⁴⁴, contribuie la umplerea golului de informații despre istoria și tradițiile romilor.

Elevii minoritari pot studia limba și literatura maternă pe parcursul a până la șapte sau opt ore pe săptămână în clasele întâi și a doua; în clasele a treia și a patra aceste discipline i se pot aloca cinci până la șapte ore; în clasa a cincea, cinci ore; în clasele a șaptea și a opta, patru ore.¹⁴⁵ S-a realizat o programă pentru istoria și tradițiile

¹⁴¹ Consiliul Europei, *Al Doilea Raport Înaintat de România ca urmare a aplicării Articolului 25, Paragraful 1 al Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale*, primit în 6 iunie 2005, Strasbourg, disponibil la http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2._framework_convention_%28monitoring%29/2._monitoring_mechanism/3._state_reports_and_unmik_kosovo_report/2._second_cycle/2nd_sr_romania.asp#P475_38732 (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, FCNM, Al doilea raport).

¹⁴² Masă rotundă OSI, București, februarie 2007.

¹⁴³ Cartea a fost publicată în cadrul proiectului "Copiii romi vor să învețe", implementat de Romani CRISS. Romani CRISS, *Romii din România - Repere prin istorie*. București: Vandemonde, 2005.

¹⁴⁴ Salvați Copiii, România, *Istorie și tradiții rrome*, București: Salvați Copiii, România, 2006.

¹⁴⁵ FCNM Al Doilea Raport.

¹⁴⁶ FCNM Al Doilea Raport.

minorității rome.¹⁴⁶ Pentru învățământul obligatoriu în limbile minorităților, s-au elaborat manuale pentru predarea diferitelor discipline.

Potrivit Guvernului, materialele în limba romani, inclusiv manualele și celelalte materiale educaționale au fost elaborate și asigurate gratuit de ONG-uri sau oferite asigurate prin programe guvernamentale (inclusiv în proiectul „Acces la Educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi (a se vedea secțiunea 3.2).¹⁴⁷ Exemple de astfel de organizații care asigură astfel de sprijin includ Fundația PHOENIX și Institutul Intercultural Timișoara, precum și membre ale Soros Open Network. Dintre acestea, Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi a publicat materiale educaționale pentru învățarea limbii, literaturii și poeziei romani, Centrul Educația 2000+ a publicat numeroase materiale pentru formarea cadrelor didactice, educație interculturală, management școlar, participarea la educație a copiilor romi; Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală a publicat un set de manuale de educație interculturală incluzând un manual, un caiet de lucru și un ghid pentru cadre didactice.¹⁴⁸ Aceste manuale au fost avizate de Ministerul Educației și Cercetării și sunt distribuite prin intermediul Inspectoratelor Școlare.

Deși s-au făcut eforturi pozitive pentru sporirea materialelor educaționale referitoare la romi, abordarea curentă pare să reflecte o viziune îngustă și să piardă din vedere faptul că populația majoritară trebuie și ea educată și are nevoie de expunere la diversitate, chiar mai mult decât grupurile minoritare.

3.7 Formare și sprijin pentru cadrele didactice

În 2003 s-a raportat că „Sistemul de formare a cadrelor didactice a înregistrat o dezvoltare mai lentă, un ritm și o eficiență mai reduse față de alte componente ale reformei educației în România.”¹⁴⁹ În ciuda reglementărilor legale¹⁵⁰ și a programelor guvernamentale și neguvernamentale de formare a cadrelor didactice, există o discrepanță între resursele disponibile și nevoia de dezvoltare a cadrelor. Salariile profesorilor, fluctuația acestora, motivația și condițiile de predare sunt câteva aspecte care explică nivelul mai scăzut al dezvoltării acestui sector comparativ cu alte componente ale reformei sistemului de învățământ.¹⁵¹

¹⁴⁷ FCNM Al Doilea Raport.

¹⁴⁸ Vezi website-ul Centrului de Resurse pentru Comunitățile de Romi (<http://www.romacenter.ro>), al Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (<http://www.edrc.ro>) și al Centrul Educația 2000+ (<http://www.cedu.ro>).

¹⁴⁹ Cronin et al., *Education Sub-Sector Review*, p. 16, cu trimitere la: L. B Arrows (ed.), *Institutional Approaches to Teacher Education within Higher Education in Europe: Current Models and New Developments* București: UNESCO-CEPES, pp. 287-288.

¹⁵⁰ Legea Învățământului; Legea Statutului Personalului Didactic, nr. 128/1997.

¹⁵¹ Vezi D. Potolea and L. Ciolan, "Teacher Education Reform in Romania: A Stage of Transition",

Formarea inițială a cadrelor didactice este asigurată de instituții de învățământ superior. Universitățile organizează formarea inițială prin *Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic* (DPPD). Modulul psihopedagogic cuprinde atât cursuri obligatorii, cât și opționale. Conform structurii majorității modulelor psihopedagogice obligatorii, universitățile de stat (inclusiv cele de la București, Iași, Cluj și Timișoara) oferă cursuri de educație interculturală ca parte a formării inițiale. Dacă acest modul psihopedagogic se parcurge pe durata anilor de studii la universitate, atunci el e gratuit. Dacă modulul se parcurge după încheierea studiilor universitare, el este oferit contra cost. După încheierea acestui modul, se eliberează un certificat care permite persoanei să lucreze ca și cadru didactic.

Multe cursuri care sunt parte a modulului psihopedagogic acoperă teme precum educația anti-discriminatorie, educația pentru toleranță, educația pentru diversitate și educația multiculturală. Aceste teme sunt cuprinse în diferite cursuri de formare inițială parte a curriculumului formării inițiale (Teoria și metodologia curriculumului, Teoria instruirii, Teoria și metodologia evaluării). Nu există date disponibile la nivel național referitor la strategiile de predare-învățare sau raportul între teorie și practică la aceste cursuri. Noile reglementări privind sistemul de management al calității în fiecare universitate (legat de Procesul Bologna)¹⁵² ar trebui să contribuie la producerea acestui tip de date.

Comparativ cu cursurile oferite de universități (care oferă atât formare inițială, cât și continuă), cursurile de formare continuă pot fi oferite de diferite tipuri de instituții. Cursurile de formare furnizate de către ONG-uri care au o abordare mai centrată pe problematica diversității culturale decât cele oferite de universități. Dacă ne gândim la copiii romi, este evident că acele cursuri pe care le furnizează ONG-urile se preocupă mai mult de nevoile specifice ale copiilor romi decât cursurile oferite de universități. Majoritatea acestor ONG-uri dezvoltă cursuri în cadrul unor proiecte și programe care se adresează nevoilor educaționale ale elevilor romi. În consecință, aceste cursuri de formare continuă se adresează mai ales cadrelor didactice care lucrează în școli cu procent ridicat de elevi romi, ca parte a diverselor proiecte de finanțare.

Modulul psihopedagogic este obligatoriu pentru formarea inițială a cadrelor didactice, iar cadrele didactice active trebuie să adune un număr de minimum 90 credite din

in B. Moon; L. Vlasceanu & L. Barrows, eds., *Institutional approaches to teacher education within higher education in Europe: current models and new developments*. UNESCO-CEPES: 2003, care oferă o descriere complexă a sistemului de formare inițială și continuă în sistemul de învățământ românesc.

¹⁵² Procesul Bologna, de la Declarația de la Bologna din 1999, este "o serie de reforme necesare pentru a face Învățământul Superior European mai compatibil și comparabil, mai competitiv și mai atractiv pentru cetățenii [europeni] și pentru cetățenii și studenții de pe alte continente." Pentru detalii suplimentare despre Procesul Bologna, vezi site-ul Comisiei Europene la http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_en.html (accesat la 28 februarie 2007).

formare continuă la fiecare cinci ani. Creditele oferite ca urmare a finalizării cu succes a unui curs sunt evaluate de *Centrul Național de Formare a Personalului din Învățământul Preuniversitar* (CNFP), care realizează acreditarea cursului și evaluează valoarea unui credit profesional (în medie, un credit la 4 ore de formare/curs).

La doi ani după începerea activității, cadrele didactice trebuie să treacă un examen (*definitivat*). După acesta, ele pot alege să continue să obțină și alte grade didactice, dar acestea nu sunt obligatorii. Este însă obligatoriu să ia parte la cursuri de formare odată la cinci ani. Cursurile de formare, implicarea în proiecte și abilitățile care se dezvoltă la aceste formări (utilizarea metodelor interactive de predare, metode alternative de evaluare, instruire diferențiată, utilizarea TIC în predare) sunt din ce în ce mai apreciate în sistemul de învățământ românesc. Majoritatea acestor formări oferite de ONG-uri sunt gratuite. Unele cursuri sunt finanțate de Stat, iar pentru altele se percep taxe de participare.

Este dificil să oferim o imagine completă a serviciilor de formare continuă, deoarece sistemul este descentralizat și la nivel de țară, cadrele didactice pot participa la cursuri oferite de *Casa Corpului Didactic* (CCD), de ONG-uri sau de alți furnizori de formare. În prezent, acești furnizori de formare continuă sunt în plin proces de acreditare de către CNFP. Oferta este evaluată de CNFP și, dacă se acreditează cursul, finalizarea cursului aduce credite pentru cadrele didactice participante. Aceste credite sunt parte a evaluării cadrelor didactice pentru obținerea *salariului de merit* sau *gradației de merit*.

„Programul Național Multi-Anual de Formare a Cadrelor Didactice Ne-rome (PNMFCDN) a fost citat ca un exemplu de curs eficient din perspectiva cunoașterii istoriei și culturii romilor și a însușirii unor abordări interculturale.¹⁵³ Începând cu 2004, în cadrul programului au fost formați în fiecare vară sute de cadre didactice în următoarele domenii:¹⁵⁴

Componenta romă: „moștenirea culturală a copilului rom: un mister pentru cadrele didactice ne-rome”, tradiții rome, istoria și limba romani, serviciile educaționale pentru romi din perspectiva cadrului legislativ al învățământului pentru minorități și pentru minoritatea romă;

Componenta interculturală: comunicarea interculturală și relații interetnice; tehnici de comunicare cu copii romi preșcolari și școlari; tehnici de comunicare cu părinți romi și persoane din comunitatea de romi.¹⁵⁵

Ministerul Educației și Cercetării, împreună cu ONG-ul Salvați Copiii România, a inițiat acest program care a beneficiat de susținere financiară și din alte surse. Prin

¹⁵³ Informații oferite de Gheorghe Sarău, în cadrul unui interviu realizat la 24 octombrie 2006, Ministerul Educației și Cercetării.

¹⁵⁴ Formarea a fost oferită de Gheorghe Sarău, împreună cu alți tineri romi formați și promovați de dânsul.

¹⁵⁵ Vezi *Buletinul informativ* al MEdC privind învățământul pentru rromi nr. 24 din 5 ianuarie 2006, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c419/> (accesat la 28 februarie 2007).

PNFCDN, au fost formați 420 cadre didactice în 2004 și încă 580 cadre didactice în 2005.¹⁵⁶ Programul se adresează acelor cadre didactice ne-rome care predau la clase și în școli cu cel puțin 30-35 la sută elevi romi. Formarea va continua cu sprijin financiar din alte surse neguvernamentale, cum ar fi UNICEF România.

Proiectele Phare au oferit un exemplu bun de program de formare multianual, cu acoperire aproape națională (vezi secțiunea 3.2.2).¹⁵⁷ Prin aceste proiecte, Ministerul a diseminat la scară largă bune practici în domeniul educației romilor ale diferitelor ONG-uri.

În fiecare fază a proiectului Phare, formarea s-a adresat tuturor factorilor interesați inclusiv echipei de inspectori și directori, cadre didactice, părinți și mediatori școlari. De la începuturile sale, proiectul a format în mai multe valuri 900 formatori, care vor fi responsabili pentru formarea colegilor în județele lor. Aceste cursuri sunt acreditate de CNFP. Deși la începutul proiectului, procesul de formare a cadrelor didactice a fost centralizat (formarea formatorilor, formare pentru inspectori și directori), s-au elaborat noi pași pentru a asigura descentralizarea și a spori sentimentul de proprietate asupra procesului la nivel de județ și de școli. În acest sens, CCD din fiecare județ au libertatea de a folosi toate resursele de formare pentru a elabora și livra sesiuni de formare ajustate la nevoile specifice ale cadrelor didactice din școlile cu copii romi. Abordarea incluzivă este o tendință majoră în formarea cadrelor didactice în toate școlile la nivel național.

Toate cursurile de formare din cadrul proiectului Phare au fost acoperite din fondurile proiectului. Costurile legate de formare (materiale, transportul sau cazarea) au fost și ele acoperite. După cursurile la nivel național, a avut loc formarea la nivel local, care încă mai continuă. În faza Phare 2001 a proiectului au fost formate circa 1700 cadre didactice, iar în a doua fază, Phare 2003, au fost formate un plus de 3300 cadre didactice în diferite domenii (cum ar fi școala incluzivă, managementul schimbării, curriculum la decizia școlii, predarea incluzivă, implicarea părinților, predarea diferențiată, formare pentru cadrele didactice itinerante și de sprijin și alte abordări asemănătoare).

Inspectoratele școlare din județele unde s-a implementat proiectul Phare Acces la educație pentru grupuri dezavantajate „au fost împuternicite să consilieze” școlile în elaborarea planurilor de desegregare (vezi Secțiunea 5.7), inclusiv prin formarea cadrelor didactice în spiritul educației incluzive pentru a asigura un climat adecvat unui mediu de învățare multiethnic. Majoritatea inspectorilor care au fost implicați în echipele de proiect Phare au fost formați în domeniul educației incluzive. Unii dintre aceștia au

¹⁵⁶ Programul a fost finanțat de UNICEF, Proiect on Ethnic Relations, Departamentul pentru Relații Interetnice și Institutul Intercultural Timișoara.

¹⁵⁷ Majoritatea informațiilor despre componenta de formare a Proiectului Phare "Acces la educație" au fost oferite de Georgeta Costescu, coordonatoarea formării în UIP (Unitatea de Implementare a proiectului), Ministerul Educației și Cercetării; interviuri realizate în septembrie și noiembrie 2006, ianuarie 2007.

devenit formatori locali și au primit sprijin din partea echipei de asistență tehnică în timpul procesului de implementare a proiectului. Formatorii formați în Phare 2003 au înființat o rețea informală, inițiată și activată de coordonatorul local de formare, care încurajează împărtășirea de experiențe și informații pe forumul electronic numit *Școala incluzivă*. Este însă dificil de evaluat calitatea cursurilor de formare oferite la nivel județean sau la nivelul școlilor, deoarece feedback-ul de la participanți este colectat și evaluat doar de furnizorii locali de formare și nu este circulat la nivel regional sau național.

Ținta acestei structuri de formare este să cuprindă cât mai multe cadre didactice posibil, prin transferul controlului la nivelul CCD și la formatorii locali și prin furnizarea de materiale de calitate bună. Cu toate acestea, nu există date referitoare la calitatea și impactul cursurilor de formare locale, deoarece CCD se bucură de autonomie în organizarea procesului de formare. Feedback-ul ne arată că punctele tari ale proiectului includ formarea la nivelul școlilor, care ia în considerare condițiile specifice din școală și comunitate; poziționarea formatorilor ca „prietenii critici” ai cadrelor didactice din școli; facilitarea schimbului de experiență între școli; predarea unor lecții demonstrative și utilizarea unei rețele de diseminare a noilor abordări pedagogice și metodice (în cadrul întâlnirilor profesionale numite *cercuri pedagogice și comisii metodice*). S-au exprimat îngrijorări în privința sarcinilor și rolurilor multiple pe care le au formatorii din acest proiect, care sunt cadre didactice sau inspectori cu normă întreagă; de asemenea, lipsa reglementărilor referitoare la statutul formatorilor este o problemă. Alte puncte slabe includ insuficiența formărilor oferite în cadrul formărilor la nivel național (două cursuri de formare a câte o săptămână fiecare) și sprijinul redus oferit după finalizarea oficială a proiectului.¹⁵⁸

Aceste exemple ilustrează programe de formare care se adresează cadrelor didactice care lucrează în școli cu copii romi; alte programe de formare se adresează specific nevoilor de formare inițială și continuă ale cadrelor didactice rome. Începând din 1999, Ministerul Educației și Cercetării a organizat școli de vară, intitulate „Programul Național de Formare a Cadrelor Didactice care predau limba romani și istoria romilor”, în parteneriat cu alte organizații naționale și internaționale, la care au participat până în prezent circa 400 cadre didactice rome și ne-rome. Finanțarea acestor școli de vară a fost asigurată de Ministerul Educației și Cercetării și de alte organizații, mai ales UNICEF România.¹⁵⁹ Acest program continuă, cu diferite surse de finanțare (inclusiv de la ONG-ul Salvați Copiii România, UNICEF, Birou regional al Project for Ethnic Relations (PER) din Târgu Mureș. În 2006 a avut loc primul curs de formare pentru formatorii naționali în domeniul culturii rome în educație, la care au fost acreditați 150

¹⁵⁸ Informații oferite de formatorii locali implicați în proiectul Phare 2003 și de Maria Kovacs (coordonatoarea formării). Vezi de asemenea, Raport privind Studiile de caz - *Acces la educație pentru grupuri dezavantajate Phare 2003*, București: WYG International, 2006, disponibil la <http://www.edu.ro> (în cele ce urmează, Ulrich, *Raport privind studiile de caz*).

¹⁵⁹ Vezi UNICEF, "Educație de calitate pentru grupurile vulnerabile", articol disponibil la http://www.unicef.org/romania/education_1617.html (accesat la 28 februarie 2007).

cadre didactice rome și ne-rome. Ca rezultat al acestui proces, în fiecare județ există unul sau doi formatori, care pot livra cursuri de formare despre problemele specifice ale romilor în educație. Formarea oferită de PER în domeniul educației pentru diversitate culturală va fi acreditat curând de CNFP.¹⁶⁰

În iunie 2000, Ministerul Educației și Cercetării, împreună cu Centrul Educația 2000+ a inițiat prima școală de vară de didactica limbii romani și în același an s-a lansat primul curs de învățământ deschis la distanță pentru cadre didactice care predau limba romani, cu sprijinul Ministerului, al CEDU și CREDIS. Există numeroase alte programe de IDD pentru cadre didactice rome (în cadrul CREDIS sau al Proiectului pentru Învățământ Rural). S-au acordat burse din diferite surse neguvernamentale pentru tinerii rome care doresc să se califice ca și cadre didactice de limba romani, iar între 2002 și 2005, UNICEF a asigurat fonduri pentru 90-170 burse anual pentru tineri rome care erau înscriși la programul de învățământ deschis la distanță al Universității București.¹⁶¹

Proiectul intitulat „Dezvoltare profesională pentru cadre didactice rome” finanțat de Roma Education Fund (REF), își propune să sprijine formarea continuă a cadrelor didactice rome.¹⁶² În cadrul proiectului au fost formate 50 cadre didactice de limba romani care au finalizat sau sunt în curs de finalizare a cursurilor CREDIS. Aceste cadre didactice au parcurs programul de formare Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice (LSDGC), un program de formare care promovează centrarea pe elev. Proiectul își propune să includă toate cadrele didactice formate astfel în Asociația LSDGC România.¹⁶³ Proiectul își propune ca la finalizare, metodologia LSDGC să devină parte a curriculumului de formare pentru cadrele didactice a CREDIS, iar formatorii rome să devină colaboratori permanenți ai CCD din județele în care activează. Până în 31 ianuarie 2007, 22 cadre didactice s-au înscris în ALSDGC¹⁶⁴ și 11 cadre didactice rome se pregăteau să demareze cursuri LSDGC pentru colegii lor, cadre didactice rome și ne-rome din județele în care lucrează.

O altă inițiativă, un proiect cu finanțare REF aprobat în decembrie 2006, va asigura fonduri Ministerului Educației și Cercetării pentru a elabora și promova un Ordin de Ministru care să încurajeze instituțiile de formare a cadrelor didactice să ofere cursuri acreditate atractive de educație interculturală.

Există oportunități pentru formarea inițială și continuă a cadrelor didactice, atât rome

¹⁶⁰ Informații oferite de Maria Koreck, de la organizația Project on Ethnic Relations, prin email.

¹⁶¹ Informații oferite de profesorul Gheorghe Sarău, inspector pentru învățământul în limba romani din MEdC.

¹⁶² Proiectul "*Dezvoltare profesională pentru cadre didactice rome*" este implementat de Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi, în parteneriat cu Asociația LSDGC România.

¹⁶³ O asociație profesională a cadrelor didactice și membră a Consorțiului Internațional (RWCT International Consortium); Vezi site-ul Consorțiului la <http://ct-net.net/>.

¹⁶⁴ Aceasta este o asociație profesională - filiala din România a Consorțiului Internațional Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice - numită *Asociația Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice România* (ALSDGC).

cât și ne-rome. S-a raportat că în 2007 în bugetul proiectat al Ministerului Educației și Cercetării se alocă mai multe fonduri pentru dezvoltarea resurselor decât în 2006.¹⁶⁵ Fondurile Structurale Europene vor fi disponibile atât pentru furnizorii de formare, cât și pentru școli, iar Ministerul se așteaptă ca Inspectoratele Județene să aibă capacitatea să acceseze aceste fonduri structurale, pe baza experiențelor câștigate în proiectele Phare.

3.8 Mecanisme de monitorizare a discriminării

Nu există nici o instituție specializată în combaterea discriminării în educație. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD), înființat în 2002, este structura de bază la care se pot adresa plângerile de această natură și care soluționează cazurile de discriminare.

În contextul pregătirilor României pentru aderarea la UE, Departamentul pentru Relații Interetnice a luat parte la mai multe programe coordonate de Ministerul Integrării Europene, deoarece evoluțiile în domeniul protecției minorităților sunt adresate în capitolul „Criterii politice”. Mai mult, în 2001-2002, Departamentul pentru Relații Interetnice a contribuit la negocierea aderării la UE la capitolul 13 „politici Sociale și Ocupare”¹⁶⁶ unde combaterea discriminării reprezintă un aspect important

Nu există nici o măsură specifică de reclamație pentru vreun grup la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD). Potrivit regulilor CNCD, reclamațiile se pot adresa în scris - prin fax, email, scrisoare - sau prin plângere directă. După înregistrarea plângerii, președintele CNCD predă plângerea la Serviciul Judiciar și de Inspecție; după aceasta, plângerea este documentată și înaintată Colegiului Director al CNCD. Colegiul Director emite o decizie.¹⁶⁷

Acolo unde CNCD constată tratament discriminatoriu, poate lua următoarele decizii:

- Amendă între 200 și 2.000 RON (aproximativ 60 la 600 Euro)¹⁶⁸ dacă subiectul discriminării este un individ, o persoană fizică;

¹⁶⁵ Masă rotundă OSI, București, Februarie 2007.

¹⁶⁶ Vezi detalii disponibile în *Raport privind activitatea Departamentului pentru Relații Interetnice în perioada ianuarie - iunie 2004*, disponibil la http://www.dri.gov.ro/documents/m_2001-2004.pdf (accesat la 9 martie 2007).

¹⁶⁷ Vezi legislația relevantă pentru activitatea CNCD: OG nr. 137/2000 referitoare la eliminarea tuturor formelor de discriminare, HG nr. 1194/2001 referitor la organizarea și funcționarea CNCD, Legea nr. 48/2002 care aprobă OG nr. 137/2000; HG nr. 1514/2002 de modificare și completare a HG nr. 1194/2001; vezi de asemenea site-ul CNCD la <http://www.cncd.org.ro> (accesat la 28 februarie 2007).

¹⁶⁸ Rata de schimb este calculată la 3,33 RON = 1 euro.

- Amendă între 400 și 4.000 RON (aproximativ 120 Euro la 1200 Euro), dacă subiectul discriminării este un grup de indivizi;
- Avertisment scris.

Deciziile luate de Consiliul Director al CNCD care implică amenda nu se constituie în compensații pentru victime - plata amenzii se face către stat și nu către victimă, care dacă dorește despăgubire personală, trebuie să se adreseze sistemului juridic.

Între 2002 și 2005, CNCD a primit 1342 plângeri, din care 305 legate de rasă, naționalitate sau etnie (la data redactării acestui raport, nu au fost disponibile date pentru anul 2006). În aceeași perioadă, au fost formulate 124 decizii de către CNCD, din care 48 (38,7 la sută) s-au referit la discriminare împotriva populației rome. A existat doar un caz referitor la accesul la educație, „Cazul Cehei” în care a fost documentată segregarea școlară existentă în unitatea școlară și s-a emis o decizie confirmând că la școala respectivă există discriminare.¹⁶⁹ De fapt, plângerea s-a referit la existența claselor segregate pentru copiii rome la nivelul claselor V-VIII.

CNCD a decis¹⁷⁰ că acțiunile detaliate în raport constituie discriminare și Școala Cehei a primit avertisment scris. După decizia CNCD, s-au luat numeroase măsuri de către autoritățile locale și inspectoratul școlar, inclusiv asigurarea transportului pentru copii, amestecarea claselor și utilizarea aceluiași spațiu, precum și alte activități educaționale.

Capacitatea școlilor de a gestiona discriminarea este însă scăzută și pentru a face față diferitelor situații - de la discriminarea verbală din remarcile copiilor și ale cadrelor didactice împotriva copiilor rome la hărțuire și amenințări fizice - ar trebui să existe soluții locale.¹⁷¹ Educarea personalului școlii și a consilierilor de administrație ale școlilor referitor la aspecte legate de discriminare este o nevoie urgentă.

¹⁶⁹ Documentat de ONG-ul Romani CRISS, București. Pentru detalii despre cazul Cehei și alte cazuri documentate asemănătoare de discriminare, vezi site-ul Romani CRISS (Secțiunea Departamente, Drepturile omului, bază de date), disponibil la <http://www.romanicriss.org/pdf/Raport%20Romani%20CRISS%20vs%20Școala%20Generală%20Ungheni%20Mures.pdf> (accesat la 28 februarie 2007).

¹⁷⁰ Decizia CNCD nr. 218 din 23 iunie 2003.

¹⁷¹ Comentarii oferite la masa rotundă, 8 februarie 2007, București.

4. LIMITĂRI ALE ACCESULUI LA EDUCAȚIE

Deși nu există date precise referitor la numărul de romi fără documente de identitate, cercetările arată că această problemă este de anvergură; Guvernul ar trebui să ia măsuri pentru a aduna mai multe informații despre această situație și mai ales pentru a evalua semnificația acestui aspect ca obstacol al înscrierii la școală. Costurile menținerii unui copil la școală sunt prea mari pentru majoritatea familiilor rome: există o relație clară între statutul economic al romilor și performanța școlară a copiilor lor.

Autoritățile publice încă ignoră în mare parte problema segregării rezidențiale a comunităților rome; o schimbare reală va avea loc doar cu intervenția sistematică a Statului. Segregarea geografică larg răspândită în România a condus la procente ridicate de copii romi care trăiesc în așezări și cartiere majoritar rome, deseori la distanță mare de comunitățile majoritare și de infrastructuri, inclusiv de școli.

Deși suprareprezentarea romilor în școlile speciale pentru copii cu dizabilități mintale nu este o problemă la fel de gravă în România ca în alte țări din regiune, unii copii romi încă sunt plasați în aceste școli pentru a beneficia de hrană și cazare. Aceste avantaje ar trebui oferite elevilor din medii dezavantajate care frecventează orice școală, pentru a elimina orice încurajare de a frecventa școlile speciale. Programul „A Doua Șansă” al Guvernului, deși este frecventat în general de elevi romi, rămâne o opțiune mai bună decât eforturile precedente de a integra elevii mai în vârstă decât media, în care astfel de copii erau plasați în clase cu elevi mai mici.

România are un sistem de învățământ în limba romani, cu un număr crescând atât de elevi, cât și de profesori, sprijinit în cadrul unei bune colaborări între societatea civilă și eforturile guvernamentale în acest domeniu.

4.1 Constrângeri structurale

Copiii pot fi înscriși în învățământul preșcolar începând cu vârsta de trei ani sau chiar mai devreme (în creșe). Este obligatoriu ca toți copiii să parcurgă clasa pregătitoare înainte de a intra în clasa întâi; ei se pot înscrie în clasa pregătitoare între vârstele de cinci și șapte ani (vezi Anexa 1.1). Părinții decid dacă să își înscrie copiii la grădiniță sau nu, deoarece legea referitoare la învățământul preșcolar nu stabilește limite rigide.

Nu există o arie de captare clar definită pentru învățământul pre-primar. În cartierele din orașe sau în comune, sunt mai multe grădinițe disponibile. Legal, părinții pot alege grădinița. În mediul rural, clădirea școlii de obicei găzduiește și grădinița.

Toate școlile care funcționează legal sunt parte a sistemului național de învățământ și sunt înregistrate legal. Școlile mai mari au autonomie financiară și personal administrativ (*responsabilitate juridică*). Școlile mai mici, „subordonate”, sunt coordonate de aceste școli mai mari; ele folosesc structura administrativă și financiară a școlilor mai mari cu *responsabilitate juridică*.

Tabelele 14, 15 și 16 prezintă date referitoare la capacitatea unităților de învățământ preșcolar și numărul de copii înscriși.

Tabelul 14: Date referitoare la învățământul preșcolar la nivel național (2005-2007)

Anul școlar	Numărul unităților de învățământ preșcolar		
	Cu personalitate juridică	Subordonate școlilor	Total
2005–2006	1839	8160	9999
2006–2007	1632	8208	9840

Sursa: ME dC¹⁷²

Tabelul 15: Capacitatea sistemului de învățământ preșcolar (2000-2004)

Capacitatea	2000–2001	2001–2002	2002–2003	2003–2004
Numărul de unități	10080	9980	9547	7616
Numărul de copii	611036	616014	629703	636709
Numărul cadrelor	34023	34631	34307	35485

Sursa: INS¹⁷³

¹⁷² ME dC, informații oferite de inspectorul pentru învățământ preșcolar Viorica Preda, prin poștă electronică, Septembrie 2006.

¹⁷³ INS, *Anuarul Statistic al României 2004*, Capitolul 15 Educație, București: INS, 2004, disponibil pe site-ul INS la <http://www.insse.ro> (accesat la 28 februarie 2007).

Tabelul 16: Ratele de înscriere în învățământul preșcolar (1999-2004)

Anul școlar	Copii cu vârste între 3-6	Numărul copiilor înscriși	Rata de înscriere (la sută)
1999-2000	945333	616313	65,2
2000-2001	925001	611036	67,1
2001-2002	912440	616014	67,5
2002-2003	885898	629703	71,1
2003-2004	886205	636709	71,8

Sursa: MEdC¹⁷⁴

Statisticile la nivel național oferă informații despre capacitatea unităților de învățământ preșcolar comparativ cu numărul de copii între trei și șase ani. Potrivit datelor statistice de la Ministerul Educației și Cercetării, în anul școlar 2004/2005 au existat 653.599 locuri disponibile în învățământul preșcolar, cu un efectiv maxim de 25 copii pe grupă. Supraaglomerarea reprezintă o problemă specifică zonelor urbane în special, unde rata de ocupare este mai mare comparativ cu zonele rurale și oamenii au nevoie de locuri sigure, la un preț rezonabil și cu servicii educaționale de bună calitate unde să își înscrie copiii. Mass media națională a raportat frecvent despre aceste probleme, la început de an școlar: o problemă specială este lipsa locurilor în grădinițe cu program prelungit (de la ora 7 la ora 18.00).¹⁷⁵

În școlile cu un procent mare de romi există rapoarte despre problema supraaglomerării datorate lipsei spațiului. În proiectul Phare 2003, școlile au raportat că nu au spațiu suficient și în consecință nu pot înscrie toți copiii cu vârste între 2 și 6 ani. S-a acordat prioritate copiilor în anul pregătitor pentru clasa întâi. Cu toate acestea, în unele locuri s-a raportat că grupele sunt supraaglomerate și copiii nu au spațiu de joacă adecvat sau spațiu de mișcare suficient.¹⁷⁶ Acest fapt se datora câteodată utilizării unor spații prea restrânse pentru grupele de grădiniță recent introduse în școli.

Potrivit informațiilor furnizate de reprezentantul ONG-ului Șanse Egale, în județul Sălaj, din cauza spațiului insuficient de la școala locală și a calității slabe a educației oferite la școala respectivă, în 1996 unii părinți romi au încercat să își înscrie copiii la școlile „românești” în cartierul apropiat numit Pustă, care este la mai puțin de un kilometru distanță. În această școală, este mai mult spațiu decât e necesar, deoarece sunt

¹⁷⁴ MEdC, informații oferite de inspectorul pentru învățământ preșcolar Viorica Preda, prin poșta electronică, Septembrie 2006.

¹⁷⁵ Vezi de asemenea exemple relatate în ziare naționale, disponibil la http://www.gandul.info/articol_10230/criza_a_gradinitelor_in_capitala.html (accesat la 28 februarie 2007).

¹⁷⁶ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, p. 7; Ulrich, *Raport asupra studiilor de caz*, p. 22.

doar 12 copii înscriși în clasele din ciclul primar¹⁷⁷ și 15 la grădiniță. În ciuda legislației care permite părinților să-și înscrie copiii în orice școală, părinții copiilor ne-romi deja înscriși au avut o atitudine ostilă față de părinții romi, care până la urmă nu au reușit să-și înscrie copiii.¹⁷⁸

Lipsa spațiului adecvat este probabil o barieră în calea extinderii învățământului preșcolar, iar extinderea dorită poate necesita investiții în construire de noi spații. Copiii care nu au frecventat grădinița s-au înscris la grădinițe de vară (*estivale*). Programele de vară de trei sau patru săptămâni se adresează copiilor romi cu vârste de șase sau șapte ani. Cadrele didactice care predau abilități de bază în grădinițe sau în clasa întâi coordonează activitățile centrându-se mai mult pe socializarea copiilor și familiarizarea cu mediul școlar, cu colegii și viitorii învățători. De obicei românii adulți participă și ei și ajută la depășirea barierelor lingvistice.

O astfel de inițiativă a fost pilotată în anii 1998-1999 - în cadrul unei așa-numite „grădinițe a bunicilor”, parte a proiectului CEDU/MATRA „Șanse egale pentru copiii romi prin programe de dezvoltare școlară”.¹⁷⁹ ONG-ul Salvați Copiii România a sprijinit activități asemănătoare la o scară mai largă. Ideea a fost preluată treptat și de Ministerul Educației și implementată de Inspectoratele școlare. Deși programul grădinițelor de vară a început ca unul informal, în cadrul proiectului Phare aceste programe au devenit mai structurate, cu un curriculum și cu materiale de evaluare proprii.

Probabil că ratele de înscriere la grădiniță vor crește în anul școlar următor, grație programului de reabilitări, extinderi sau construire de noi clădiri cu destinație pentru învățământ, în cadrul *Proiectului Învățământului Rural* (PIR)¹⁸⁰ și al proiectului multianual Phare.

În general, echipa din proiectul Phare 2003 nu a observat cazuri de supraaglomerare acută în școlile primare sau gimnaziale (secundar inferior). Sondajul efectuat a indicat faptul că peste 80 la sută din școli au clase cu efective de regulă de sub 25 de elevi.¹⁸¹

¹⁷⁷ Potrivit informațiilor de pe site-ul ISJ Sălaj disponibil în limba română la http://www.isjsalaj.go.ro/index_files/inv_stat_urban.html (accesat la 28 februarie 2007).

¹⁷⁸ Interviu cu Robert Vaszi, directorul executiv al ONG-ului Șanse Egale, Zalău, 14 octombrie 2006.

¹⁷⁹ "Șanse egale pentru copii romi prin dezvoltare școlară" a fost inițiat în 1998 de FSD România și MATRA, iar mai târziu preluat de CEDU. Vezi <http://egale.ro/english/proiect/experienta.html> (accesat la 14 martie 2007).

¹⁸⁰ Proiectul își propune să îmbunătățească calitatea educației în toate zonele rurale la nivel național. Are patru componente: (1) îmbunătățirea activităților de predare-învățare în școlile rurale, (2) îmbunătățirea parteneriatului comunitate-școală, (3) dezvoltarea de capacități pentru monitorizarea, evaluarea și elaborarea de politici, (4) întărirea capacității manageria la Unității de Management. Guvernul României a primit un împrumut de la BERD pentru acest proiect (pe termen lung).

În școlile segregate, situația este diferită; același raport arată că școlile segregate vizitate erau supraaglomerate. Deseori programul școlar se desfășoară în două schimburi, astfel limitând posibilitatea de a desfășura activități de după-masă, de recuperare și altele asemănătoare. De fapt, sistemul de schimburi apare în multe școli din România, atât în mediul rural, cât și în cel urban. Majoritatea școlilor lucrează în două schimburi, iar în câteva orașe mai mari este posibil să existe și trei schimburi.

4.2 Cerințe legale și administrative

Pentru a-și înscrie copiii la grădiniță, părinții trebuie să înainteze o cerere scrisă în acest sens, împreună cu o copie a certificatului de naștere al copilului, copii ale cărților de identitate ale părinților și să solicite de la medicul de familie un formular tip completat care să servească pentru înscrierea copilului la grădiniță. Pentru clasa întâi, părinții trebuie să prezinte aceeași documentație din nou, împreună cu adeverința de la grădiniță. Aceste cerințe legale și administrative afectează o serie de persoane care nu au acte de identitate, ceea ce face imposibilă înscrierea la un medic de familie. Este dificil de estimat numărul total al copiilor care se află în această situație. Raportul realizat în 1998 de Institutul de Cercetare a Calității Vieții a menționat că existau 47.000 persoane fără acte de identitate (din care jumătate copii). De atunci, grație numeroaselor proiecte finanțate prin Phare¹⁸² importanța documentelor de identitate în obținerea ajutorului social și înregistrarea la naștere a copilului sunt mai larg conștientizate.

Informațiile obținute din date colectate în 1997 au identificat lipsa documentelor de identitate ca un obstacol major în accesul la educație al romilor. Atunci, Medecins Sans Frontiers, un ONG care are misiunea de a îmbunătăți condițiile de sănătate ale persoanelor dezavantajate, a constatat următoarele:

Procedurile administrative prin care [romii] ar trebui să treacă pentru a-și înscrie copiii par atât de insurmontabile încât nici nu știu unde să înceapă și deseori nici nu încearcă să le obțină [...] lipsa asistenței sociale pentru populațiile dezavantajate deseori implică lipsa accesului copiilor la școală.¹⁸³

Cercetări din 2004 au indicat faptul că peste 4,7 la sută din copiii romi nu au actele necesare pentru a se înscrie la școală.¹⁸⁴ În același timp, s-a afirmat că în conformitate cu Ordinul Ministrului nr. 4562¹⁸⁵ pentru familiile nomade înscrierea la școală nu

¹⁸¹ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, p. 8.

¹⁸² Vezi schema de granturi publicată de Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi, în cadrul proiectului Phare 2000 "Fondul pentru Îmbunătățirea Situației Romilor", Parteneriatul dintre instituțiile publice și comunitățile de romi. O monografie a proiectelor implementate în cadrul Fondului pentru Îmbunătățirea Situației Romilor.

¹⁸³ C. McDonald, „Roma in the Romanian Education System: Barriers and Leaps of Faith,” [Romii în sistemul de învățământ românesc: Bariere și Încredere], *European Journal for Intercultural*

trebuie să fie dependentă de existența unui domiciliu stabil (o cerință pentru a se elibera acte de identitate).

Majoritatea respondenților romi dintr-un studiu publicat în 2002 au indicat că au fost înregistrați la naștere și că dețin certificate de naștere, doar 11 la sută afirmând că nu au documente de identitate.¹⁸⁶ În ceea ce-i privește pe cei fără certificate de naștere, majoritatea erau sub 25 ani. În cazul documentelor de identitate, circa 11 la sută din populația peste 14 ani au declarat că nu dețin asemenea documente. Se pare însă că cei fără documente de identitate sunt foarte tineri (circa 39 la sută au sub 18 ani). Alte rezultate ale acestui studiu sunt prezentate în Tabelul 17.

Tabelul 17: Situația documentelor de identitate

Tipul documentului	Procentul persoanelor eligibile cu documente (la sută)
Certificat de naștere	97,6
Carte de identitate (doar pentru persoane peste 14 ani)	89,1
Certificat de căsătorie	56,1

Sursa: Centrul pentru Politici și Servicii de Sănătate¹⁸⁷

O altă sursă recentă, "The third report on Romania commissioned by the European Commission against Racism and Intolerance" [Al treilea raport despre România, comandat de Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Intoleranței] [European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)] în 2006, 188 prezintă date numeroase despre București, unde în 2004 erau 20.000 romi fără acte de identitate. Un sondaj efectuat pe 8.000 persoane în București a arătat că 25 la sută din populația romă nu deține acte de identitate și că 45,6 la sută nu dețin certificate de naștere. Raportul

Studies, Vol. 10, Nr. 2, 1999 (în cele ce urmează, McDonald, "Romii în sistemul de învățământ românesc").

¹⁸⁴ REF, Analiza de nevoi, p. 9.

¹⁸⁵ Ordinul Ministrului Educației nr. 4562 din 16 septembrie 1996.

¹⁸⁶ Sorin Căce și Cristian Vlădescu (coordonatori): *Starea sănătății populației rome și accesul lor la serviciile de îngrijire a sănătății*, București: Editura Expert, 2004.

¹⁸⁷ Date oferite din eșantionul Centrului pentru Politici și Servicii de Sănătate, *Starea Sănătății Populației de Romi*, pp. 20-21.

¹⁸⁸ Council of Europe, *Al Treilea raport despre România*, comandat de Comisia Europeană Împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI), CRI(2006)3, Strasbourg, 21 februarie 2006, disponibil la http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/romania (accesat la 28 februarie 2007).

pregătit de Liga Pro Europa în 2005¹⁸⁹ arată că în județul Sibiu liderii estimează că 30 la sută dintre romi nu dețin acte de identitate. În același timp, acest raport înregistrează acțiunile care s-au întreprins pentru a rezolva această problemă în cazul a 1.000 persoane, în cadrul unei inițiative dintr-un proiect PHARE.¹⁹⁰

În cadrul proiectului PHARE 2003, numărul total de copii raportați fără certificate de naștere a fost de 224. În județul Arad s-a înregistrat cel mai mare număr (86), urmat de Harghita (26). Datele au fost colectate la nivel de județ cu ajutorul agenților locali de implementare și al monitorilor regionali. Chiar dacă unii copii n-au certificate de naștere, ei au fost înscriși la școală și la grădiniță pe baza certificatelor medicale oferite de spitalul unde s-au născut. Un observator a remarcat faptul că în unele cazuri inspectorii pentru învățământul în limba romani, mediatorii școlari și cadrele didactice de la școlile incluse în Phare 2001 și Phare 2003 au ajutat familiile fără documente de identitate să le obțină; cu toate acestea, relațiile care au permis această asistență au apărut doar pentru că elevii în cauză erau înscriși la o școală din proiect.¹⁹¹

4.3 Costuri

În instituțiile publice, învățământul preșcolar este gratuit. Însă părinților deseori li se cere să plătească pentru materialele didactice sau pentru consumabilele necesare. Părinții trebuie să achite contravaloarea meselor (care sunt subvenționate) pentru copiii care merg la grădiniță cu program prelungit, cu durata de până la opt ore pe zi. Lecțiile sau activitățile extra, cum ar fi cele de limbi străine, de artă sau alte activități extracurriculare trebuie de asemenea achitate de părinți.

Accesul la învățământul preșcolar a devenit dependent de capacitatea familiei de a achita cheltuielile de masă și alte costuri. Condiția economică, schimbările în ocupare și modelele demografice sunt cauzele majore ale înscrierii reduse în învățământul preșcolar. În același timp, discrepanța dintre calitatea grădinițelor publice și private - care se concentrează pe predarea limbilor străine și pe învățare individualizată și activă - restricționează accesul la calitate din cauza costurilor care trec cu mult de ce-și poate permite o familie medie.¹⁹²

Costurile diferă de la un loc la altul deoarece ele se stabilesc la nivel local și depind de o serie de factori, cum ar fi tipul grădiniței, dacă e cu program normal de la 8 la 12, sau

¹⁸⁹ Liga PRO EUROPA, "Discriminarea rasială în județele Arad, Cluj, Harghita, Sibiu și Timiș", raport elaborate în cadrul proiectului "Minority Rights - Monitoring - Advocacy - Networking". Budapesta: Open Society Institute, 2005.

¹⁹⁰ Phare 2000, "Fondul pentru Îmbunătățirea Situației Romilor", implementat de Fundația Comunității Sibiu.

¹⁹¹ Comentarii oferite EUMAP de Maria Andruszkiewicz pe baza primei versiuni a prezentului raport, februarie 2007.

¹⁹² Cronin et al., *Education Sub-Sector Review*, p. 11.

prelungit, de la 8 la 17, dacă e cu program săptămânal, la distanță sau dacă se servește masa sau nu. După cele spuse de părinții intervievați, costurile pot fi între 10 și 100 Euro pe lună pentru grădinițele publice.¹⁹³ Mai ales în orașele mai mari există și numeroase grădinițe particulare. Acestea costă lunar între 100 și 300 Euro (și chiar mai mult pentru așa-numitele grădinițe de elită), în timp ce salariul mediu în România este de aproximativ 200 Euro.¹⁹⁴ Dat fiind că un număr mare de familii rome trăiesc din venitul minim garantat și din alocația pentru copii, care înseamnă circa 23-30 Euro pe lună, copiii romi au acces extrem de limitat la învățământul preșcolar.

Un aspect deranjant legat de accesul la grădiniță este faptul că posibilitățile părinților de a sprijini grădinița financiar (prin „cadouri” sau sponsorizări) crește șansele accesului copiilor lor la anumite grădinițe publice, care au cereri mai numeroase decât le permite capacitatea. Deși politicile guvernamentale nu permit excluderea copiilor pe motive economice, această situație rezultă din lipsa de echilibru între ofertă și cerere, mai ales în grădinițe unde predarea se face într-o limbă străină.¹⁹⁵

Deși este gratuită, educația solicită cheltuieli pe care familia trebuie să le suporte. Există cheltuieli implicate de cumpărarea manualelor și a rechizitelor școlare, a îmbrăcăminte, a hranei și transportului. Aceste costuri „ascunse” se leagă de cheltuielile de școlarizare pe perioada învățământului obligatoriu - chiar și atunci când educația este aparent „gratuită”. De obicei cheltuielile cu manuale și rechizite cresc odată cu înaintarea în școală.¹⁹⁶ Programele guvernamentale cum ar fi gustările gratuite (*Cornul și laptele*), *rechizitele guvernamentale*, bursele și asigurarea transportului pentru elevii din zone izolate vizează aceste probleme, care ar trebui să scutească familiile mai sărace de aceste cheltuieli.

¹⁹³ Informații oferite de Inspectorul pentru învățământ preșcolar Viorica Preda, prin poștă electronică, Septembrie 2006.

¹⁹⁴ Informații oferite de Inspectorul pentru învățământ preșcolar Viorica Preda, prin poștă electronică, Septembrie 2006.

¹⁹⁵ Cronin et al., *Education Sub-Sector Review*, p. 12.

¹⁹⁶ În 1997 în timpul unei misiuni în România a reprezentanților ERRC, s-au colectat câteva date referitoare la cheltuielile ascunse. În acel moment, pentru a frecventa școala și a funcționa adecvat, un copil din România avea nevoie de următoarele materiale pe an școlar: 25 caiete de notițe (1500-4000 lei), 1 stilou (2000), creioane (1500), creioane colorate (22,000), cărți (10,000 ar fi minimul absolut), 20 coperte de carte (38,000), echipament de sport și încălțăminte, plus o uniformă care s-ar putea cere la școală (250,000). Această medie conduce la un cost total de 45-50 USD. Trebuie să reținem însă că salariul mediu lunar la acel moment era de 350,000 Lei sau aproximativ 41 USD pe lună. Rechizitele, materiale necesare pentru școală costă mai mult decât salariul pe o lună al unui cetățean român mediu. Această sumă ar fi fost astronomică pentru o familie de romi care trăia în sărăcie. Vezi Education Support Project (ESP), *Roma population in Central and Eastern Europe*, OSI, 2001, disponibil la http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/rep_20010428/background_20010428.pdf (accesat la 10 martie 2007), p. 37.

Potrivit *Anuarului Statistic 2005* al INS, procentul de cheltuieli direct alocate pentru educație de familiile din România variază de la 0,7 la sută la 0,9 la sută.¹⁹⁷ Din nefericire, nu există date pentru populația de romi. Însă *Barometrul de Incluziune a Romilor* prezintă diferențe semnificative între veniturile populației de romi și cele ale populației ne-rome.¹⁹⁸ Acest venit lunar în octombrie 2006 a fost, pentru respondenții romi, de 150 RON (45 Euro), iar pentru ne-romi de 370 RON (110 Euro).

Copiii înscriși la școlile speciale pot frecventa școli de zi sau școli cu internat. Pentru acei copii care merg la școlile cu program normal, statul asigură o alocație lunară pentru hrană și rechizite;¹⁹⁹ în prezent, aceste alocații sunt de 31 RON (aproximativ 9 Euro). Copiii care merg la școli cu internat primesc aceeași alocație plus cazarea, inclusiv lenjeria de pat și astfel de articole. Copiii în centrele de plasament primesc și ei o alocație în plus. În școlile speciale, o serie de servicii sunt disponibile gratuit, inclusiv asistență logopedică, terapii, consiliere și orientare, activități de socializare și alte forme de sprijin. Toate aceste servicii sunt acoperite de sistemul de îngrijire a sănătății care transformă aceste școli într-o alternativă atractivă pentru părinții săraci, inclusiv romi.

Potrivit raportului *Minoritățile României în Procese de Dezvoltare* Studiu de caz pe romi: „În 2002 populația romă a fost aproape de cinci ori mai expusă sărăciei crunte care afecta peste 50 la sută dintre etnicii romi.”²⁰⁰ Rata șomajului în rândurile romilor este estimată a fi între 24²⁰¹ și 56 la sută,²⁰² deși în unele comunități rome pot exista și rate de 90 sau 100 la sută. Familiile sărace nu pot asigura copiilor cele de bază, cum ar fi hainele și încălțăminte, pentru a merge la școală. Sărăcia limitează de asemenea accesul la educație al copiilor romi, aceștia fiind nevoiți să participe la activități generatoare de venit sau să aibă grijă de frații mai mici.²⁰³ Potrivit celor spuse de un cadru didactic

¹⁹⁷ INS, *Statistical Yearbook 2005*, Population income, expenditure and consumption, Table 4.18, available on the INS website at www.insee.ro.

¹⁹⁸ FSD România, *Barometrul de Incluziune a Romilor*, România, p. 35.

¹⁹⁹ Hotărâre de Guvern Nr. 1251/2005, Anexa H, disponibilă în limba română la <http://www.cnrop.ise.ro/resurse/capp/reg2005.pdf> (accesat la 28 februarie 2007).

²⁰⁰ UNDP, Consultation on „UNDP's Engagement with Minorities in Development Processes”, 18-19 octombrie, New York, Romania Case Study on Roma (12 Octombrie 2006), disponibil la <http://www.undp.ro/pdf/Roma%20case%20study%2012%20Oct%202006.pdf> (accesat la 28 februarie 2007).

²⁰¹ UNDP, *Avoiding the Dependency Trap*, p. 33. Procentul se bazează pe definiția largă dată de ILO pentru șomaj. Însă după aceeași sursă interpretarea subiectivă a șomajului în rândul subiecților romi din studiu arată că 52,6% din romii din România se consideră șomeri și 17,1% casnici (p.95, Anexa I). Diferențele dintre definiția șomajului dată de ILO și cea subiectivă se datorează în primul rând faptului că în timp ce definiția ILO consideră sectorul informal și activitățile sezoniere ca ocupare, romii nu au această părere.

²⁰² Sorin Căce și Cristian Vlădescu (coordonatori): *Starea sănătății populației rome și accesul lor la serviciile de îngrijire a sănătății*, București: Editura Expert, 2004.

²⁰³ Aceste aspecte sunt bine documentate de studii ale Salvați Copiii, cum ar fi: *Copiii care muncesc*

interviewat în satul Bobești (județul Ilfov), elevii din familiile sărace de romi rareori au resursele necesare pentru a-și permite să cumpere cărți, ceea ce ar contribui la succesul școlar.

Consider că ar fi necesară o sumă de aproximativ 30-40 lei pe lună pentru ca un elev să își poată construi o bibliotecă. În sala de clasă în care eu sunt dirigintă, sunt foarte puțini părinți care și-ar putea permite să plătească 30-40 lei pe lună. Din cei 20 elevi pe care îi am, mă întreb dacă patru sau cinci familii ar putea să-și permită să realizeze o bibliotecă pentru copil, să cumpere cărți pe care elevul și le-ar dori sau un ghiozdan, căci mulți copii își aduc lucrurile la școală în pungi de nylon.²⁰⁴

În același loc, deși teoretic manualele sunt oferite gratuit de Ministerul Educației, școala a primit un număr insuficient de manuale pentru clasele V-VIII, deci nu fiecare copil a primit manual. Printre manualele care sunt în număr insuficient se numără cele pentru educație religioasă, muzică, engleză, franceză, tehnologie și arte. Copiii sunt obligați să împartă manualele sau să le cumpere.²⁰⁵

4.4 Segregare rezidențială / izolare geografică

Un raport recent publicat de Banca Mondială în iunie 2005, *Roma Social Mapping* [hartă socială a romilor],²⁰⁶ indică faptul că:

Cea mai mare concentrare de populație romă săracă este în comunități mari cu peste 500 persoane și în comunități medii de 200-250 persoane. Peste 60 la sută din populația de romi trăiește în comunități mari de peste 500 persoane.²⁰⁷

Cea mai mare concentrare a romilor săraci este în comune dezvoltate sau în orașe mici. Mărimea medie a comunităților de romi mai mari de 19 gospodării este de aproximativ 300 persoane pe comunitate, mărimea mediană fiind mult mai mică, de circa 170 persoane pe comunitate. Această mărime este minimală în comunitățile marginale rurale (de circa 260 persoane) și ajunge până la 500 în comunități urbane ne-marginale.

disponibil la http://www.salvaticopiii.ro/romania/ce_facem/programe/copiii_strazii.html; *Drepturile copilului între principii și realitate* disponibil la <http://www.salvaticopiii.ro/romania/resurse/rapoarte.html>, București: Salvați Copiii, 2005, disponibil la <http://www.salvaticopiii.ro/romania/resurse/rapoarte.html> (ambele accesate la 28 februarie 2007).

²⁰⁴ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007, studiul de caz Bobești.

²⁰⁵ Interviu cu directorul școlii nr 3 din Bobești, 22 februarie 2007, studiul de caz Bobești.

²⁰⁶ World Bank, *Roma Social Mapping* [Harta socială a romilor], București: WB, iulie 2005, p. 22, disponibil la http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/Roma_Social_Mapping_187.pdf (în cele ce urmează, Harta socială a romilor)

În general, mărirea medie a unei comunități de romi este în creștere: de la localitățile rurale la cele urbane, de la localizări marginale la cele ne-marginale și de la probleme mari la tipuri de comunități fără probleme. Cercetarea referitoare la nivelul contactelor pe care aceste comunități le au cu vecinii lor majoritari nu a fost publicată.

O publicație recentă despre locuirea romilor și sărăcie prezintă o clasificare a comunităților de romi. Potrivit acesteia, comunitățile rome dezavantajate pot fi: izolate, satelit, tangențiale, periferice, neintegrate dar incluse, diseminate și enclave.²⁰⁸ O altă clasificare a comunităților rome urbane definește comunități „în centru”, comunități „în blocuri” și comunități periurbane. Pentru cele rurale, clasificarea cuprinde:

- Comunități para-rurale - care includ gospodăriile ale unor familii rome integrate diseminate într-un teritoriu central;
- Comunități peri-rurale - extensii ale unor sate, fără acces la utilități;
- Comunități autonome - cu o istorie lungă de segregare și aproape abandonate de administrația locală.²⁰⁹
- Conform aceluiași studiu, reprezentanții comunităților de romi corelează nivelul de sărăcie direct cu ocuparea redusă și veniturile mici și indirect cu educația redusă.²¹⁰ Romii numesc șomajul ca principala problemă în comunitate.²¹¹
- Sărăcia deseori contribuie la izolarea rezidențială geografică, ceea ce are un impact semnificativ asupra accesului la educație pentru mulți romi. Conform cercetărilor realizate de ERRC în 1997, pentru unii copii ajunși la școală poate fi o problemă, deoarece nu își pot permite prețul biletului de autobuz pentru a călători la școală, sau pentru că drumurile sunt de calitate proastă și trebuie să le parcurgă pe jos, prin noroi pe timp de ploaie, ca urmare ajung la școală atât de murdări încât cadrele didactice uneori nu îi lasă să intre în clădirea școlii. S-a raportat, de asemenea, că membrii comunităților rome care trăiesc la periferia orașelor, în sate mici sau chiar integrați în orașe sunt separați de societatea de masă și deseori le lipsesc informațiile generale despre școlarizare. Sărăcia este egală cu traiul marginal, ceea ce este egal cu accesul redus la educație.²¹²

Segregarea rezidențială a populației rome se leagă direct de sărăcie și de lipsa accesului la infrastructură - apă curentă, încălzire, rețea de canalizare, drumuri, mijloace de

²⁰⁷ *Harta socială a romilor*, p. 9.

²⁰⁸ Cătălin Berescu și Mariana Celac, *Locuirea și Sărăcia extremă. Cazul comunităților de romi*, Editura Universității Ion Mincu, București, 2006, pp. 30-44.

²⁰⁹ Cătălin Berescu și Mariana Celac, *Locuirea și Sărăcia extremă. Cazul comunităților de romi*, Editura Universității Ion Mincu, București, 2006, pp. 30-44.

²¹⁰ *Harta socială a romilor*, p. 21.

²¹¹ *Harta socială a romilor*, p. 9.

²¹² McDonald, „Roma in the Romanian Education System.”

transport în comun și așa mai departe. *Barometrul de Incluziune a Romilor* indică diferențe semnificative în percepția satisfacției cu propria viață:²¹³ 35 la sută dintre români se declară satisfăcuți cu viața pe care o au, în timp ce 63 la sută sunt nemulțumiți; pentru romi, procentul celor care sunt mulțumiți se reduce la 12 la sută, în timp ce persoanele nemulțumite de propria viață reprezintă 87 la sută.

4.5 Procedurile de înscriere în școli și clase

Din punct de vedere legal, părinții pot alege orice școală din sistem indiferent de domiciliu, în conformitate cu legile în vigoare.²¹⁴ Însă câteodată reglementările interne ale Inspectoratelor limitează alegerea liberă a părinților la perimetrul zonelor de captare definite de inspectorul școlar general pentru o anumită școală.²¹⁵ În practică, directorul școlii este persoana care ia deciziile referitoare la înscrierea unui copil la o școală. Dacă directorul nu acceptă cererea părinților, părinții se pot adresa Inspectoratului, sau mai departe Ministerului.

Testarea și evaluarea copiilor pentru înscrierea în școli speciale este inițiată de părintele copilului sau la cererea școlii.²¹⁶ Nu există limită de vârstă pentru evaluare, deși se recomandă ca evaluările să se efectueze cât mai devreme posibil pentru intervenții timpurii. Serviciul de evaluare complexă efectuează evaluările și stabilește diagnosticul pentru copiii cu dizabilități. Acest serviciu este parte a Direcției Județene de Asistență Socială și Protecția Copilului. Legal, înainte ca un copil să fie plasat într-o clasă sau școală specială, el trebuie să meargă în fața unei comisii de evaluare (comisie de expertiză multidisciplinară),²¹⁷ care include un psiholog, un psihopedagog, un medic și un asistent social. Ca urmare a procedurii de evaluare complexă se stabilește nivelul dizabilității și dosarul se înaintează la Comisia pentru Protecția Copilului, care emite o decizie la care se va anexa certificatul gradului de dizabilitate, certificatul de orientare școlară și profesională și un plan de recuperare.

²¹³ FSD România, *Barometrul de Incluziune a Romilor*, p. 18.

²¹⁴ Legea Învățământului nr. 84/1995, disponibil în limba română la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?act_text?id=21091 (accesat la 28 februarie 2007).

²¹⁵ Vezi de exemplu regulamentul aprobat de MEdC prin OM nr 4925/referitor la Funcționarea și organizarea Învățământului Preuniversitar 2005, disponibil pe site-ul MEdC la adresa (<http://www.edu.ro/index.php/articles/c21>).

²¹⁶ Vezi EUMAP, *Accesul la educație și la un loc de muncă al persoanelor cu dizabilități intelectuale*, raport despre România, Budapesta: OSI, 2005, disponibil la http://www.eumap.org/topics/inteldis/reports/national/romania/id_rom.pdf (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, EUMAP, *Raport despre dizabilități intelectuale* - România, pp. 35-38).

²¹⁷ Legea Învățământului, Capitolul VI, Art. 43: Tipul și gradul de dizabilitate se stabilește de comisiile interșcolare sau județene de experți subordonate Inspectoratelor Școlare.

Pentru toții copiii care sunt evaluați se folosește o metodologie națională. Aceasta constă dintr-un ordin de ministru și un ghid metodologic. Prima dată, copilul este examinat de un neurolog și pe baza observațiilor acestuia se emite un certificat medical. Această examinare de obicei se solicită de către părinți sau de centrul de plasament. Școala poate și ea să solicite o astfel de examinare. Apoi experții (psihologi) folosesc o serie de teste, inclusiv teste de personalitate, de inteligență, de comportament și altele. Decizia luată de comisia complexă compusă din șapte persoane va îndruma copilul. Membrii sunt reprezentanți ai agenției pentru protecția copilului, specialiști în educație specială, psihologi și reprezentanți ai ONG-urilor. Câteodată reprezentantul ONG-ului este rom. Această comisie emite un certificat și decide asupra plasării copilului într-o școală și asupra traiectoriei sale educaționale. Toate testările se efectuează în limba română (sau maghiară în zonele vorbitoare de maghiară) și ele nu sunt standardizate.

Comisia pentru Protecția Copilului se înființează și este coordonată de către Consiliul Județean și ia decizii despre plasarea și îndrumarea copiilor cu dizabilități. În școlile speciale și în unele școli de masă există Comisii de Evaluare Internă care evaluează progresul copilului în timpul anului școlar și pot cere reevaluarea sau recomanda servicii de sprijin.

În practică, însă, nu există destui specialiști în școli, iar lipsa resurselor afectează și ea rezultatele. Potrivit celor declarate de un inspector de învățământ special,²¹⁸ celelalte probleme includ faptul că serviciile de evaluare sunt în afara școlilor și chiar dacă evaluarea este realizată corect, serviciile școlare nu răspund nevoilor individuale ale copilului în întregime și în mod adecvat. Câteodată factori externi capacității copilului influențează plasarea acestuia, cum ar fi solicitarea de ajutor social de către părinți, închiderea unor centre de plasament sau alte probleme.²¹⁹

Criteriile de diagnosticare sunt în principal medicale și psihologice; ele se bazează mai puțin pe abilități de comunicare astfel că bariera lingvistică nu este considerată o problemă atât de importantă.²²⁰ Criteriile sociale sunt excluse dintre criteriile de diagnosticare,²²¹ deși s-au raportat cazuri când membrii comisiei de diagnosticare nu au beneficiat de formare specială în procedurile de diagnosticare²²² și există puțină viziune pentru a asigura faptul că celelalte criterii sunt aplicate corect. În prezent nu există

²¹⁸ Inspectorul pentru învățământul special activează în cadrul Inspectoratului Școlar județean (ISJ). La fel ca și colegii lor care sunt specializați pe discipline sau arii curriculare, aceștia sunt responsabili cu aspectele care țin de instituțiile de învățământ special, serviciile de sprijin și centrele de resurse. Ei sprijină și monitorizează integrarea copiilor cu nevoi educaționale speciale în învățământul de masă, incluzive activitatea cadrelor didactice de sprijin sau itinerante.

²¹⁹ Comentarii oferite de Simona Nicolae, Ministerul Educației și Cercetării, septembrie 2006, februarie 2007.

²²⁰ Comentarii oferite de Simona Nicolae, MEdC, 2006.

²²¹ Comentarii oferite de Simona Nicolae, MEdC, 2006.

²²² EUMAP, *Raportul referitor la dizabilități intelectuale* - România, p. 36.

prevederi care să necesite prezența reprezentanților romilor (sau ale altor minorități etnice) în aceste comisii.

Preocupările referitoare la suprareprezentarea romilor din România în sistemul de învățământ special au fost exprimate în trecut;²²³ stimulentele precum hrana gratuită și cazarea în internate sunt deseori citate ca puncte de atracție pentru copiii din familii dezavantajate, inclusiv de romi.²²⁴ Potrivit reprezentantului Ministerului Educației și Cercetării, până în 2000, se înscriau un număr mare de elevi romi în școlile speciale datorită serviciilor sociale disponibile în aceste școli (hrană, rechizite, cazare, terapie, îmbrăcăminte); acești elevi erau priviți ca unii cărora le „lipseau abilitățile cognitive și comportamentale necesare pentru a se adapta în școlile de masă”.²²⁵ Din anul 2000, diagnosticarea unei dizabilități este o cerință prealabilă pentru înscrierea în școala specială.²²⁶ Un raport redactat în PHARE 2003 arăta că „mulți elevi din școlile speciale par să fie acolo din motive sociale. Copiii cu nevoi speciale mai severe deseori nu merg la școală deloc”.²²⁷

Ordonanța de urgență 192/ 1999 și Legea 218/ aprilie 2004²²⁸ stipulează integrarea copiilor din școlile speciale în școlile de masă. Schimbările legislative se leagă în special de cerințele de aderare la UE. Pe baza acestor reglementări, copiii cu dizabilități intelectuale au fost integrați în școlile de masă, dar există monitorizare redusă a carierei lor școlare și a rezultatelor pe care le obțin în astfel de școli. Standardele curriculare sunt diferite pentru copiii cu nevoi speciale, conform tipului și nivelului dizabilității lor:²²⁹

- Copiii cu dificultăți senzorio-motorii merg la școli de masă și urmează diferite terapii.
- Copiii diagnosticați cu dizabilități intelectuale *moderate* urmează curriculumul standard și beneficiază de programe adaptate pentru a asigura integrarea lor (planuri de învățare individuale personalizate);
- Copiii diagnosticați cu dizabilități intelectuale *severe* urmează un program de studiu total diferit, focalizat pe dezvoltarea psihomotorie, stimularea comunicării, dezvoltarea autonomiei personale și a deprinderilor sociale.

²²³ Vezi EUMAP, Access to Education and Employment for People with Intellectual Disabilities Romania, Budapesta, 2005, pp. 37-38, disponibil la http://www.eumap.org/topics/inteldis/reports/national/romania/id_rom.pdf (în cele ce urmează, EUMAP, Raportul referitor la dizabilități intelectuale - România 2005).

²²⁴ Save the Children UK, Denied a Future? The Right to Education of Roma/Gypsy and Traveller Children in Europe, Vol. 1, London, 2001, p. 326, disponibil la http://www.savethechildren.org.uk/temp/scuk/cache/cmsattach/648_dafvol1.pdf (accesat la 28 februarie 2007).

²²⁵ Comentarii oferite de Simona Nicolae, Ministerul Educației și Cercetării.

²²⁶ Pentru ca un copil să fie înscris la o școală specială, este obligatori decizia de orientare școlară dată de Comisia de Protecția Copilului, potrivit HG nr. 1437/2004.

²²⁷ Pat Chick, *Final Tour Expert Visits* [Vizita experților, Turul Final], 2006, WYG International, p. 35 (în cele ce urmează Chick, Vizita experților. Turul final).

Există date statistice despre numărul copiilor transferați din școli speciale în școli de masă. Prezentăm aceste date în Tabelul 18:

Tabelul 18: Copiii transferați din școlile speciale în școlile de masă (1999-2006)

Anul școlar	Elevi înscriși în învățământul special	Elevi integrați în școlile de masă
1999–2000	53.446	1.076
2000–2001	48.237	5.659
2001–2002	37.919	10.779
2002–2003	27.359	11.493
2003–2004	28.043	13.749
2004–2005	27.945	14.179
2005–2006	28.873	14.193

Sursa: MEdC 2006²³⁰

Clasele speciale (remediale) în școlile de masă sunt aproape o excepție. Câteodată școlile organizează clase pe niveluri de abilități, dar acest tip de plasare nu este încurajat. În funcție de nevoile comunității, unele școli oferă educație remedială sau de alfabetizare pentru grupuri mici. Majoritatea școlilor implicate în proiectele Phare au oferit astfel de sprijin pentru copiii cu dificultăți de învățare.²³¹ Activitățile remediale au fost și sunt încă și acum organizate pentru copiii cu dificultăți de învățare sau cei care se pregătesc pentru examenele naționale. Educația remedială a fost o activitate prioritară pentru școlile implicate în proiectul CEDU/MATRA „Șanse egale pentru copiii romi prin dezvoltare școlară”.

De când a fost aprobată metodologia pentru programul „A Doua Șansă” - care asigură un program de studiu și de evaluare flexibil - nu mai e nevoie de astfel de clase remediale.

²²⁸ Ordonanța de Urgență a Guvernului Nr. 192/1999 din 8 decembrie 1999, privind Înființarea Agenției Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și Reorganizarea Activităților de Protecție a Copilului și Legea Învățământului nr. 218/2004 din aprilie 2004.

²²⁹ Pentru detalii, vezi: EUMAP, *Raportul referitor la dizabilități intelectuale* - România, pp. 35-38.

²³⁰ MEdC Biroul de Statistică, Informații oferite de Ion Ivan și Florin Anton prin email, 11 August 2006.

²³¹ Chick, *Vizita experților. Turul final*.

Există câteva școli de masă unde au fost înființate și integrate în școală clase speciale pentru romi, în județul Cluj.²³² Majoritatea copiilor au fost amestecați în clasele de masă, dar în două clase copiii urmează un curriculum special, pe care școala l-a elaborat pe baza testărilor elevilor astfel încât să se adapteze la abilitățile acestora. Acești copii beneficiază de servicii/facilități de asigurare a igienei, de programe de sprijin după școală, de rechizite și îmbrăcăminte etc. Elevii depășesc vârsta nivelului de școlarizare la care se află și sunt confrunțați cu probleme sociale și economice severe, trăind de pe groapa de gunoi a municipiului Cluj-Napoca (Pata Rât).²³³

Potrivit Regulilor de Organizare și Funcționare a Învățământului Preuniversitar (2005), transferul elevilor între școli, între profile/specializări, între forme de educație sunt permise și reglementate special. Orice transfer are loc cu aprobarea Consiliilor de Administrație ale ambelor școli. Ca o regulă generală, transferurile ar trebui făcute la începutul anului școlar și doar în cazuri excepționale pot fi efectuate pe parcursul anului școlar.²³⁴

Programul „A Doua Șansă” este cel mai clar program guvernamental care vizează reintegrarea persoanelor care au abandonat școala. Nu există o evaluare clară a numărului de copii care au fost transferați din programul de „A Doua Șansă” în învățământul de masă, dar din cele observate există foarte puțini copii care se întorc în învățământul de masă.

Fenomenul de „plecare a albilor” nu este bine documentat în România. Însă rapoartele pe baza studiilor de caz dezvoltate în PHARE „Acces la Educație pentru grupuri dezavantajate” care au reunit comentariile directorilor de școli, ale profesorilor și părinților pe marginea acestei teme,²³⁵ au semnalat că romii din familiile cu o situație

²³² Școala nr. 12 Cluj Napoca împreună cu ONG-uri rome și ne-rome locale a inițiat la mijlocul anilor 1990 diferite proiecte care vizau școlarizarea și servicii de îngrijire pentru copiii care trăiau în comunitatea Pata Rât (așa numitul cartier Dallas). Școala a fost implicată în Șanse Egale, proiect al Open Society Foundation (1997/2000), Șanse Egale pentru Copii Romi prin proiecte de dezvoltare școlară, dezvoltat de Centrul Educația 2000+ (2000-2003), Phare 2001, Dezvoltare școlară individualizată și programe de remediere. În plus, școala a asigurat servicii de îngrijire a sănătății, copiii familiilor cu venituri mici primeau gratuit hrană, îmbrăcăminte și rechizite. Vezi: *Șanse egale pentru copiii romi prin dezvoltare școlară și implicarea părinților*, dezvoltat de CEDU 2000+ (2000-2003), disponibil la <http://www.egale.ro>. Școala a fost implicată și în Proiectul Phare 2001 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare pe romi”.

²³³ Comunitatea din Pata Rât este excepțional de săracă, dar din păcate situația ei este reprezentativă pentru numeroase comunități de romi. Situată pe groapa de gunoi a municipiului Cluj-Napoca, oamenii trăiesc în locuințe improvizate și supraviețuiesc din vânzarea materialelor refolosibile pe care le adună de pe groapă. Copiii care vin din această comunitate sunt evident dezavantajați, ceea ce are o influență radical asupra procesului educațional pe care îl parcurg.

²³⁴ Curriculumul a fost aprobat prin Ordin de Ministru, în baza Hotărârii Guvernului nr. 410/23.03.2004 privind Organizarea și Funcționarea Ministerului Educației și Cercetării.

socio-economică mai bună își transferă copiii la școli cu un număr mai mic de elevi romi.

Descriptorii de performanță se reflectă în curriculumul național. Pentru fiecare disciplină există descriptori pentru nivelul de performanță minim și mediu.²³⁶ Nu există indicatori de transfer, doar descriptori de comportament și abilități demonstrate de elevi. Nu există date referitoare la rata de trecere a copiilor din clase sau școli romi segregate în școli mixte sau din școlile speciale în școli de masă.

4.6 Limba

Comunicatul de presă al Ministerului educației și Cercetării (septembrie 2006) a reliefat că în școlile din România frecventează peste 240.000 elevi autoidentificați romi (în clasele I-XIII) și zece la sută dintre aceștia studiază săptămânal trei sau patru ore de limba romani și istoria și tradițiile romilor. Există peste 460 cadre didactice romi în toate cele 42 județe. Datele din 2003 arată că dintre cei 158.124 elevi care sau autoidentificat ca romi, 15.708 elevi din clasele I-XIII beneficiau de ore de limba romani, iar în clasele VI-VII de ore de istoria și tradițiile romilor. Raportul cel mai recent (2005) al Guvernului referitor la implementarea FCNM a arătat că predarea limbii romani are loc în 135 școli pentru 15708 elevi, care lucrează cu 257 cadre didactice.²³⁷

²³⁵ Vezi Ulrich, *Raport asupra studiilor de caz*. Această cercetare care constă într-o serie de studii de caz a constituit parte a sistemului de monitorizare și evaluare care a presupus mai multe procese: rapoarte cantitative, autoevaluare realizată de școli, raportare trimestrială la nivel județean, studii de caz, un studio referitor la segregare și alte raportări. Studiile de caz au acoperit un eșantion de 10 la sută din numărul total al școlilor. Cercetătorul principal responsabil a fost expertul local pe componenta de monitorizare și evaluare, care a efectuat cercetarea de teren și a colectat date de la elevi. Părinți, inspectorii, mediatori școlari, autoritățile locale și cadrele didactice. Studiile de caz au fost efectuate în județele Alba, Bacău, Brăila, Covasna, Harghita, Ialomița, Maramureș, Mureș, Neamț, Sibiu și Vâlcea și în trei școli implicate în Phare 2001 (județele Arad, Cluj și Dâmbovița). Cercetarea de teren a constat în două runde: prima a avut loc între 15 septembrie 2005-10 ianuarie 2006, iar cea de-a doua în aprilie 2006-20 iunie 2006. Rezultatele acestei cercetări au fost coroborate cu vizitele experților în școli, cu rapoartele trimestriale și cele lunare. Raportul a fost circulat prin UIP și rețea de inspectorate implicate în proiectul Phare 2003. Majoritatea echipelor județene de proiect au discutat rezultatele studiilor de caz cu echipele din școli. Rezultatele au fost prezentate la ședințele comitetului de coordonare și la conferințe naționale.

²³⁶ Vezi MEdC, *Noul curriculum național și programele pe discipline*, București: MEdC, 2000, disponibil în limba română la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c539/> (accesat la 28 februarie 2007).

²³⁷ FCNM *Al doilea raport*.

Nu există informații clare referitoare la numărul de elevi care vorbesc limba romani ca limbă maternă, care la vârsta de trei ani vorbesc și limba majorității. Datele ultimului recensământ (2002) au înregistrat 237.570 vorbitori de romani din totalul de etnici romi de 535.140 (circa 44 la sută).²³⁸ Studiul UNDP realizat în 2001 a identificat diferențe majore: 63 la sută din romii din România vorbesc acasă romani.²³⁹ În această privință, inspectorul pentru învățământul în limba romani, profesorul Gheorghe Sarău a subliniat că în comunitățile tradiționale copiii vorbesc doar limba romani.²⁴⁰

Tabelul 19: Participarea la programele de învățare a limbii romani (2004-2005)

Disciplina	Nivelul	Număr total de copii/elevi
Studiul limbii romani	Grădiniță	20
	Clasele 1-4	40
Limba romani (3-4 ore pe săptămână)	Nivel primar și peste	19.812
Istoria și tradițiile romilor (1 oră/săpt.)	Nivel primar și peste	4.257
Total		24.129

Sursa: Buletin Informativ romi²⁴¹

Limba romani este de importanță majoră din două puncte de vedere. În primul rând, profesorii care lucrează în școli cu un număr mare de elevi romi raportează că stăpânirea imperfectă a limbii majorității (română în majoritatea cazurilor) reprezintă o potențială barieră în accesul la educație.²⁴² Participarea preșcolară este de importanță strategică din perspectiva oportunităților educaționale, la care mulți copii romi nu pot participa. Asigurarea unor oportunități suplimentare pentru îmbunătățirea limbii majorității este de aceea o precondiție a îmbunătățirii accesului la educație.

În al doilea rând, utilizarea limbii romani are un impact serios asupra consolidării identității rome, a simțului apartenenței și a stimei de sine a copilului. Există opinii

²³⁸ Recensământul din 2002.

²³⁹ După UNDP, *Avoiding the Dependency Trap*, p. 87.

²⁴⁰ Informații furnizate de profesorul Gheorghe Sarău, 24 octombrie 2006.

²⁴¹ *Buletin Informativ romi*, editat de Gheorghe Sarău, 2006, disponibil la <http://www.Saraugroups/Bulet.%20inf.%20rromi%2C%2026-2027%2C%20Seminar%20mai%202006.doc>.

²⁴² Cătălina Ulrich (2005) Studii de caz în 14 școli: prima rundă, WYG Internațional. Ulrich, *Raport asupra studiilor de caz*.

diferite pe marginea acestei teme; recurgerea la limbile romani ca instrumente educaționale poate fi inefficient și poate contribui la izolarea pe mai departe a comunităților de romi.²⁴³ Numeroși experți promovează ideea bilingvismului și a educației integrate ca cel mai eficient mijloc de a asigura șansele educaționale egale pe termen lung. Studiile arată că stăpânirea limbii materne vine în ajutorul învățării limbii majorității. Programul multianual PHARE „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate cu focalizare pe romi” (vezi secțiunea 3.2) încurajează folosirea limbii romani în predare, formarea cadrelor didactice rome, formarea mediatorilor școlari romi, formarea cadrelor didactice în domeniul educației interculturale, incluziune și diversitate culturală.

Barometrul de Incluziune a Romilor prezintă date relevante despre nevoia percepută de învățare a limbii romani în școli.²⁴⁴ Aproximativ 37 la sută atât dintre romii „românizați” cât și din restul populației rome nu consideră că este necesar să se predea limba romani în școli, iar 51 la sută din populația ne-romă consideră la fel. Cercetarea concludă că limba romani este subapreciată și stigmatizată în societatea românească, iar rezultatul acestui proces este o anumită folosire redusă a limbii în relațiile sociale.

Majoritatea copiilor provin din familii tradiționale vorbitoare de limba romani și nu frecventează grădinița, ceea ce înseamnă că la vârsta de șapte ani nu vorbesc limba de predare formală. Deși legea prevede că este obligatorie frecventarea clasei zero, acest lucru nu este respectat în practică. Însă grădinițele estivale intensive pot fi utile copiilor care intră în clasa I (vezi secțiunea 4.1).

Ministerul Educației a elaborat un număr mare de proiecte începând încă din 1992; multe din aceste activități au fost co-finanțate de UNICEF sau prin fonduri UE.²⁴⁵ Mai mult (după cum se prezintă în secțiunea 3.7), din 1998, ministerul a colaborat cu peste 80 de organizații guvernamentale, neguvernamentale și interguvernamentale, pentru elaborarea unor materiale în limba romani, a unor manuale, metodologii și ghiduri, în vederea îmbogățirii curriculumului. Politicile coerente, asigurarea de formare, dezvoltarea de curriculum și de materiale curriculare, colaborarea în rețele și descrierile fișele de post clare pentru inspectorii romi sunt o bună bază de dezvoltări pozitive ulterioare.

²⁴³ Vezi UNDP, *Avoiding the Dependency Trap*, Capitolul 5 Education.

²⁴⁴ FSD România, *Barometrul de Incluziune a Romilor*, p. 8.

²⁴⁵ Gheorghe Sarău, inspector de limba romani în cadrul Ministerului Educației și Cercetării, a oferit o trecere în revistă clară în *Buletin Informativ pentru rromi*, 26-27, Seminar rromi, mai 2006, disponibil la <http://f1.grp.yahooofs.com/v1/oG-qRXAMhoapDcoh2e88G1JyuTQaZZKxQjRN7iQ ilmJLzU3PV9uMLgwcwA-iTWZmvD8mS61a8fDNX7ziBVwTgFEka9hFnIEbL8dMj3Zi/Bulet . inf. rromi%2C 26- 27%2C Seminar rromi mai 2006.doc>.

5. OBSTACOLE ÎN CALEA EDUCAȚIEI DE CALITATE

România a făcut progrese serioase în privința calității educației pentru romi. Cu toate acestea, persistă inegalități semnificative, iar Guvernul ar trebui să se asigure că reforma educației ia în calcul nevoile specifice ale elevilor romi.

În ciuda unui număr mare de rapoarte care evidențiază condițiile sărăcicioase din școlile cu un procent mare de elevi romi, s-au făcut puține eforturi pentru a asigura condițiile de bază în astfel de școli, lipsa cărora se manifestă în încălzire neadecvată, facilități sanitare neadecvate și suprapopulare. Cum școlile primesc o mare parte a fondurilor de la bugetul local, este nevoie de acțiune specifică la nivelul Guvernului central pentru a suplimenta fondurile în zonele dezavantajate.

Rezultatele școlare ale elevilor romi sunt în creștere, deși acest aspect se măsoară încă în termeni de rate de eșec în scădere. Descentralizarea a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării curriculare, școlile fiind încurajate să elaboreze module care să reflecte cultura și tradițiile locale. Însă Ministerul Educației ar trebuie să se asigure că materialele despre cultura și contribuția romilor devin parte a educației fiecărui copil din România.

O gamă de oportunități de formare cu privire la educația romilor sunt la dispoziția cadrelor didactice, multe oferite de ONG-uri cu experiență specifică în acest domeniu. Acesta este un pas pozitiv spre tehnici active de învățare; cu toate acestea, după finalizarea formării, există puțin sprijin acordat profesorilor pentru ca aceștia să transpună abordările inovative în sala de clasă. În plus, este nevoie de eforturi mai concentrate de a atrage comunitățile rome spre școli; este nevoie de pro-activism și comunicare susținute din partea tuturor pentru a elimina clivajul dintre părinții romi și școli. Așteptările scăzute față de romi și percepțiile negative despre ei sunt foarte răspândite în sălile de clasă, de aceea Guvernul trebuie să ia măsuri să sporească toleranța în școli în completarea măsurilor care vizează eliminarea segregării fizice.

Rețeaua informală a inspectorilor pentru romi din România este un model în multe privințe; Ministerul Educației și Cercetării ar trebui să întărească acest sistem și să asigure continuitatea sa pentru a crește incluziunea romilor în toată țara și la toate treptele de învățământ.

5.1 Infrastructura școlilor și resursele umane

O cercetare la nivel național solicitată în 2001 de Ministerul Educației, „Școala la răscruce”, a evaluat impactul implementării curriculumului național în învățământul obligatoriu și a prezentat o evaluare a mediului școlar. Conform studiului, mai ales în zonele rurale cu un nivel scăzut la populației școlare, infrastructura școlilor este veche și într-o stare precară, fără facilități decente, fără resurse disponibile pentru reparații și folosind spații improvizate.²⁴⁶ De asemenea, concluziile formulate din datele studiului sunt că în doar 12 la sută din școli au fost efectuate lucrări de reparații capitale în ultimii cinci ani și că jumătate din școli nu au beneficiat de nici un fel de reparații; doar 15 la

sută din școli au avut sistem de încălzire centrală, 21 la sută au avut instalații sanitare moderne, 40 la sută apă rece curentă, 62 la sută telefonie fixă și 95 la sută aveau electricitate.²⁴⁷

Conform unui studiu realizat de Institutul pentru Științele Educației publicat de UNICEF în 2003, 20 la sută din clădirile grădinițelor erau în stare proastă și aveau nevoie de reparații urgente; peste 25 la sută din clădiri erau vechi de peste 20 de ani, iar 38,3 la sută din școlile rurale (2,1 în zone urbane) nu aveau apă curentă.²⁴⁸ Studiul *REF Raport asupra analizei de nevoi [Needs Assessment Report]* constată că aproape 40 la sută din școlile cu majoritate romă au nevoie de reparații majore, iar în general școlile cu un procent ridicat de romi sunt mai vechi.²⁴⁹ Un studiu realizat în 2002 a arătat că probabilitatea claselor supraaglomerate crește proporțional cu procentul de elevi romi din școală. Probabilitatea apariției claselor supraaglomerate în școlile primare în care predomină elevii romi (peste 70 la sută) a fost de trei ori mai mare decât cea pentru toate școlile din mediul rural. Pentru școlile gimnaziale predominant cu elevi romi această probabilitate a fost de peste nouă ori mai mare decât pentru tot sistemul.²⁵⁰

Comparativ cu alte școli, multe clădiri ale școlilor cu elevi romi predominant oferă un mediu de învățare inferior - condiții neigienice, lipsite de siguranță, reci, supraaglomerate și prost luminate.²⁵¹

Condițiile fizice din școli reprezintă o problemă care se subliniază în numeroase studii recente. Rapoartele furnizate de echipa de asistență tehnică din Phare 2004 au subliniat discrepanța uriașă dintre diferitele școli (circa 100) în ceea ce privește condiția clădirii școlii, încălzirea adecvată sau facilitățile sanitare. Acest lucru în parte are legătură cu autoritățile locale responsabile pentru clădirea școlii; însă dreptul de proprietate asupra multor școli este disputat în privința politicilor de descentralizare care sunt în plin proces de elaborare în prezent.²⁵² Unele școli sunt reci și prost echipate, în timp ce altele „au fost aranjate cât de confortabil și atractiv posibil cu exponate creative și cu un sentiment de mândrie evident față de sălile curate cu multe plante”.²⁵³

²⁴⁶ Lazăr Vlăsceanu (coordonator), *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul din învățământul obligatoriu*, MECD/ Consiliul Național pentru Curriculum. București: Polirom, CEDU, 2001 (în cele ce urmează, Vlăsceanu, *Schimbare și continuitate în curriculumul din învățământul obligatoriu*), Capitolul 5, "Mediul școlar", pagina 5. Există un rezumat disponibil în limba engleză la www.see-educoop.net/education_in/pdf/school_at_cross-rom-rmn-t06.pdf.

²⁴⁷ Vlăsceanu, *Schimbare și continuitate în curriculumul din învățământul obligatoriu*, p. 6.

²⁴⁸ Vezi Jigău și Surdu, *Participarea școlară a copiilor romi*, p.65.

²⁴⁹ REF, *Analiza de nevoi*, p. 19.

²⁵⁰ M. Surdu, *Final research paper 2002, International Policy Fellowship*, p. 87, Anexa 3, Tabelul 3, disponibil la <http://www.policy.hu/surdu/> (accesat la 8 martie 2007).

²⁵¹ Andruszkiewicz, Maria (2006) *Desegregarea școlilor*, p. 19.

²⁵² Vezi site-ul MECD, pagina "Descentralizare", disponibilă la <http://www.edu.ro>.

²⁵³ Keith Prenton, *Vizita experților în județele și școlile din proiect, Raport asupra primei runde de*

În numeroase școli lipsa spațiului a contribuit la organizarea pe sistemul de schimburi în care jumătate din elevi vin la școală dimineața, iar ceilalți după-masa. În general, copiii mai mici vin dimineața, deși nu întotdeauna se întâmplă așa. Confortul termic reprezintă o altă problemă: deși exista o formă de încălzire în clasă, aceasta era de multe ori o sobă de lemne, în consecință atât elevii cât și profesorii purtau haine groase tot timpul. În aceste școli, coridoarele și holul de la intrare erau reci și asta cauza pierderi de căldură din sălile de clasă și nu permitea folosirea unor spații de întâlnire sau de expunere pe coridor. Era evident că elevii frecventează neregulat (prezență de chiar 20 la sută din totalul elevilor). Această situație se pune pe seama lipsei de dorință a părinților de a-și trimite copiii la școală în asemenea condiții și lipsei de îmbrăcăminte în rândul grupurilor dezavantajate care a împiedicat copiii să meargă la școală.²⁵⁴

Studiul realizat pentru prezentul raport în comunitatea din Pustă Vale din județul Sălaj a constatat că datorită insuficienței spațiului, școala locală recurge la predare simultană, adunând în aceeași sală de clasă copii de diferite clase.²⁵⁵ Lipsa spațiului pentru elevii romi în „școala mică” a fost discutată și de presă. La fel ca restul comunității, școala nu are apă potabilă, sistem de canalizare sau toalete - are latrine în curtea școlii - și folosește încălzirea cu lemne, iar cantitatea de lemne este deseori insuficientă. Datorită lipsei de spațiu din școală, grădinița este într-un spațiu improvizat la parterul bisericii baptiste din comunitate.²⁵⁶

În cadrul proiectului Phare 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate”, s-a realizat un studiu prin interviuarea directorilor, pentru a afla nivelul condițiilor fizice din școli. Tabelul 20 redă rezultatele obținute din 70 școli:

vizite, ianuarie-martie 2006, WYG International, EuropeAid/118970/D/SV/RO, nepublicat, (în cele ce urmează, Prenton, Vizita experților), p. 38.

²⁵⁴ Keith Prenton, *Raport asupra celei de-a doua vizite*, WYG International 2006 și Cătălina Ulrich (2006) *Raport asupra studiilor de caz*, WYG International.

²⁵⁵ Interviu cu un profesor de limba romani, 15 octombrie 2006, Studiul de caz Șimleu Silvaniei.

²⁵⁶ Studiul de caz Șimleu Silvaniei.

Tabelul 20: Rezultatele sondajului referitor la clădirile școlilor - realizat în 70 școli (2006)

Întrebări referitoare la dotările existente în școală	Răspunsuri:			Total răspunsuri
	Da	Este planificat	Nu	
Încălzire adecvată în sălile de curs și în spațiile unde se desfășoară activități didactice	47 (67%)	11 (16%)	12 (17%)	70
Încălzire adecvată pe coridoare și în holul de la intrare	19 (27%)	21 (30%)	30 (43%)	70
Încălzire centrală	15 (22%)	21 (30%)	33 (48%)	69
Toalete adecvate în clădire	20 (32%)	16 (26%)	26 (42%)	62
Toalete adecvate în curte	25 (42%)	7 (11%)	28 (47%)	60
Facilități de spălare adecvate	33 (56%)	12 (20%)	14 (24%)	59
Mobilier modular în toate sălile de curs	36 (57%)	13 (21%)	14 (22%)	63
Mobilier modular în fiecare clasă de primar (1-4)	45 (68%)	9 (14%)	12 (18%)	66
Efectivul clasei e în mod obișnuit sub 25?	54 (82%)	1 (1%)	11 (17%)	66
În câte schimburi lucrează școala?	1	2	3 +	
	28 (42%)	39 (58%)	0	67

Sursa: WYG International²⁵⁷

²⁵⁷ Keith Prenton, *Raport asupra celei de-a doua vizite*, WYG International 2006, p. 15.

Unele școli, mai ales cele în mediul urban, au avut sistem de încălzire centrală adecvat, ceea ce a asigurat confortul termic în toate părțile școlii. În alte școli, coridoarele erau folosite pentru a expune lucrările elevilor și pentru a crea un mediu atractiv în spațiul holului. Referitor la același grup de școli, un evaluator a remarcat că existau toalete moderne, curate și bine întreținute. Însă în mediile rurale majoritatea școlilor au avut toalete în curte, fără apă curentă. Unele condiții erau deosebit de proaste: "toaletele lipsite de securitate, murdare, reci și neigienice observate în școlile acestea vor fi sigur o sursă de disconfort pentru mulți copii (precum și cadre didactice). De asemenea, ele sunt o sursă de periclitare a sănătății."²⁵⁸ Ele aveau potențialul de a descuraja elevii să vină la școală și o barieră în calea unui mediu confortabil și incluziv în școală.

Raportul final al proiectului Phare 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” a concluzionat:

În 57 la sută din școlile (din eșantionul proiectului PHARE 2003) directorii au afirmat că există mobilier modular (mese și scaune separabile) în toate clasele iar în 68 la sută din școli exista mobilier modular în clasele din ciclul primar. Datorită flexibilității, se pare că asigurarea mobilierului modular și a materialelor educaționale suplimentare au un impact pozitiv asupra dezvoltării unor abordări incluzive în predare.²⁵⁹

La nivel național există o lipsă de profesori calificați în mediul rural în general. Cel mai adesea aceste cadre didactice calificate lipsesc la discipline precum limbi moderne, TIC și matematică. *Analiza de nevoi* pentru Fondul pentru Educația Romilor a arătat că în școlile predominant cu elevi romi această proporție a cadrelor didactice necalificate este și mai mare - peste 45 la sută din cadrele didactice în clasele I-VIII.²⁶⁰ Datele au fost furnizate de activiști romi și de inspectorii pentru romi. De asemenea, nu există date centralizate despre numărul cadrelor didactice necalificate distribuite în școli cu număr mare de elevi romi. Deși numărul de cadre didactice proaspăt calificate ar fi suficient pentru a acoperi nevoile, mulți absolvenți nu aleg cariera didactică. Salariile scăzute precum și costurile implicate de naveta la sat și timpul petrecut cu naveta sunt lucruri de nedorit pentru persoanele tinere la început de carieră. Există însă relatări și despre cadre didactice tinere, dedicate.

Cum majoritatea datelor statistice nu sunt dezagregate pentru a putea identifica școli cu majoritate romă a populației școlare, este dificil de determinat dacă fluctuația cadrelor didactice la aceste școli este mai mare. Însă relatările reflectă faptul că rata de fluctuație a cadrelor este mai mare în comparație cu alte școli.²⁶¹

²⁵⁸ Prenton, *Vizita experților*, 2005, p. 39.

²⁵⁹ Keith Prenton, *Raport final conținând observațiile experților*, WYG International, 2006, nepublicat, pp. 15-16, (în cele ce urmează, Prenton, *Raport final*). Report pregătit pentru proiectul Phare 2003 Acces la educație pentru grupuri dezavantajate.

²⁶⁰ REF, *Studiul de analiză a nevoilor*, p. 20.

²⁶¹ Ulrich, *Raport studii de caz*.

Datele furnizate într-un studiu din 2002 subliniază că fluctuația cadrelor didactice este mai mare în școli cu o majoritate de elevi romi, comparativ cu tendința generală de fluctuație a cadrelor didactice în sistemul de învățământ. De exemplu, de șase ori mai multe grădinițe raportează fluctuația cadrelor în grădinițele cu copii predominant romi (peste 70 la sută romi) decât în grădinițele din ansamblul sistemului de învățământ.²⁶²

5.2 Rezultate școlare

Există teste naționale în clasa a VIII-a (*examen de capacitate / testare națională*) și în clasa a XII-a (*bacalaureat*). Rezultatele *testărilor naționale* din finele clasei a VIII-a indică dacă elevii vor continua la școală profesională sau la un liceu teoretic. Deși nu există dovezi clare din anul școlar 2005/2006 referitoare la rezultatele obținute de elevii romi la acest punct critic al sistemului de învățământ, interviurile reflectă rezultatele mai slabe obținute de elevii romi.²⁶³ Rezultatele trebuie coroborate și cu rata ridicată a abandonului școlar în cazul elevilor romi la nivel secundar. Datele mai vechi indică faptul că în școlile din mediul rural procentul elevilor romi care finalizează școala cu *testare națională* este mult mai scăzut decât media tuturor copiilor din aceste școli.

Studiile realizate pentru prezentul raport au relevat faptul că în unele localități cadrele didactice cred că motivul principal al eșecului școlar este frecvența slabă a elevilor. Copiii romi sunt absenți pe perioade variabile atunci când își însoțesc părinții care călătoresc pentru comerț sau pentru munci agricole sezoniere. Un cadru didactic a remarcat: „Vin azi [la școală], iar mâine pleacă într-un alt sat și nu pot recupera ce pierd cât lipsesc.”²⁶⁴

În cadrul proiectului PHARE 2003, s-au înregistrat date referitoare la progresul școlar înregistrat de 31.205 elevi din 111 școli din cele 12 județe participante la proiect.²⁶⁵ Două treimi din școli și circa 56 la sută din elevi au fost localizați în mediul rural. Circa 42 la sută din elevi s-au identificat ca romi. Raportul asupra progresului conține următoarele:

- Proportia elevilor romi care au obținut „I” (insuficient) a scăzut de la 12,2 la sută în semestrul I la 9,7 la sută în semestrul al doilea. În semestrul I, 12,2 la sută din elevii romi identificați cu nevoi educaționale speciale au primit calificative „I”, procent care în semestrul al doilea a scăzut la doar 5,6 la sută.
- Proportia elevilor scade semnificativ între clasa I și a VIII-a, de la circa 50 la sută în ciclul primar la 36 la sută în cel gimnazial.

²⁶² Jigău și Surdu, *Participarea școlară a copiilor romi*, p. 65.

²⁶³ Interviu cu Gheorghe Sarău, București, 24 octombrie 2006, la Ministerul Educației și Cercetării.

²⁶⁴ Studiu de caz Șimleu Silvaniei.

- La începutul clasei a VIII-a, doar 29 la sută din elevi erau romi, ceea ce indică o rată de abandon scăzută de-a lungul celor 8 ani.
- La matematică, proporția elevilor romi care nu au primit note de trecere a scăzut de la 15,2 la sută în semestrul I la 12,2 la sută în semestrul II.
- Este încă prea puțină schimbare în proporția elevilor romi care primesc note de 7 și peste.
- Proporția elevilor ne-romi care nu primesc note de trecere a scăzut la ambele discipline.
- Proporția băieților romi care nu au primit note de trecere a scăzut de la 15,4 la 12,9, în timp ce cea a fetelor romi care nu au primit note de trecere a scăzut de la 10,2 la 7,7 la sută.
- A existat o scădere semnificativă în proporția copiilor cu CES care au primit note de 5 sau mai puțin (la nivel secundar), scăzând de la 16,3 la sută în semestrul I la 11,1 la sută în semestrul II.²⁶⁶

Rezultatele școlare din anul școlar precedent nu sunt disponibile pentru comparație. Însă școlile au raportat o îmbunătățire a rezultatelor școlare. Rapoartele trimestriale și autoevaluarea școlilor indică corelații între educația remedială și programele de sprijin de după-masa și îmbunătățirea rezultatelor școlare ale. Raportul de progres la sfârșitul semestrului II a arătat următoarele lucruri:

- La limba română, rata de eșec a elevilor a scăzut de la 12,2 la sută în semestrul I la 9,8 la sută în semestrul II. Aceasta este o scădere de 20 la sută.
- La matematică, rata de eșec a elevilor romi a scăzut de la 13,3 la sută în semestrul I la 9,7 la sută în semestrul II. Aceasta este o scădere de circa 14 la sută.
- La limba română, procentul elevilor romi care au primit FB sau B a crescut de la 33,9 la sută la 34,5 la sută.
- La matematică, procentul elevilor romi care au primit FB sau B a scăzut puțin, dar procentul celor care au luat FB a crescut slab de la 10,8 la 11,1 la sută.
- La nivel secundar, la limba română, rata de eșec pentru elevii romi a scăzut de la 12,8 la sută în semestrul I la 10,2 la sută în semestrul II. Aceasta este o scădere de 20 la sută.
- La matematică, rata de eșec a elevilor romi a scăzut de la 15,2 la sută în semestrul I la 12,2 la sută în semestrul II. Aceasta este o scădere de 20 la sută.

²⁶⁵ Vezi Nigel Simister, *Raport de progres*.

²⁶⁶ Vezi Simister, *Raport de progres*, p. 23.

- La limba română, procentul elevilor care au primit FB sau B a scăzut puțin
- La matematică procentul elevilor care au primit FB sau B a crescut ușor, dar diferența este ne semnificativă.²⁶⁷

Datele despre procentul elevilor care repetă clasa nu sunt disponibile la nivel național. O nouă bază de date realizată în 2005/2006 asigura astfel de date începând din anul școlar 2006/2007.²⁶⁸

Ca și în cazul altor indicatori, nu există date referitoare la performanța școlară a elevilor romi la competițiile școlare, deoarece datele nu sunt prezentate în funcție de etnie. Sunt date disponibile despre participanții la olimpiada de limba romani doar. Datele despre literația funcțională în clasa a patra nu sunt disponibile pentru categorii de elevi romi și ne-romi. Nu există o medie cunoscută la nivel național.

Există însă informații referitoare la rata de analfabetism la toate grupurile de vârstă pentru populația romă:

Tabelul 21: Rata de analfabetism la populația romă, pe grupe de vârstă (2002)

Vârsta (ani)	Nivelul de lectură (la sută)			Total
	Bun	Dificil sau incapabil	Nu știe / nu răspunde	
10–16	57,0	37,5	4,6	100
17–45	64,5	31,4	3,6	100
Peste 45	38,4	45,3	16,3	100
Total populație (peste 10 ani)	57,6	35,8	6,5	100

Sursa: ISE, ICCV, MEC²⁶⁹

Alte surse oferă următoarele date despre rata de literație / alfabetizare, nu despre cea de analfabetism:

²⁶⁷ Informații oferite de echipa de asistență tehnică a WYG International pentru UIP-MEdC. Vezi *Raport final* asupra proiectului Phare 2003 Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, octombrie 2006, disponibil la <http://www.imconsulting.ro.>, nepublicat.

²⁶⁸ Software și baza de date au fost dezvoltate în cadrul proiectului Phare "Acces la educație".

²⁶⁹ MEdC, ISE, UNICEF, ICCV, *Participarea școlară a copiilor romi: Probleme, soluții, actori*, p. 48.

Tabelul 22: Ratele generale de literație / alfabetizare - pentru romi și ne-romi (2005)

Total (15 ani și peste)	Procentul populației alfabetizate (la sută)		
	Populația majoritară în proximitatea romilor	Romi	Media națională
		96	69
15-24	95	72	97,76
25-34	97	70	-
35-44	97	75	-
>=45	95	63	-

Sursa: UNDP, Grupuri vulnerabile

5.3 Standarde curriculare

În prezentarea Curriculumului Național se afirmă că „standardele curriculare de performanță sunt standarde naționale și ele sunt absolut necesare atunci când se realizează o diversificare a ofertei educaționale”.²⁷⁰ Standardele reprezintă pentru toți elevii un sistem de referință echivalent la sfârșitul anului școlar; ele sunt specificări ale performanței care se referă la cunoștințe, abilități și atitudini fixate de curriculum. Se presupune că standardele (care sunt centrate pe elevi) sunt relevante din punctul de vedere al motivării elevilor pentru învățare.

Standardele curriculare de performanță sunt de asemenea criterii de evaluare a calității procesului de predare. Cum mulți elevi romi nu mai frecventează școala la nivel secundar sau nu participă la testarea națională sau nu obțin rezultate bune la *testarea* de la sfârșitul clasei a opta, acest fapt se reflectă negativ asupra profesorilor și poate afecta nivelul de satisfacție a muncii.

Toate școlile de masă folosesc același curriculum național. Însă școlile sunt încurajate să elaboreze *curriculum la decizia școlii* pentru a reflecta caracteristicile comunității locale și pentru a veni în întâmpinarea nevoilor pieței forței de muncă și a oportunităților din regiune.²⁷¹ Când a fost lansat de Ministerul Educației în 1997, curriculumul la decizia școlii a fost gândit să reprezinte până la 30 la sută din curriculumul școlar. De atunci, procentul a descrescut gradual și arată că în ciuda caracterului inovator, o politică bună poate eșua din cauza dificultăților de implementare: profesorii trebuie să parcurgă

²⁷⁰ Planul Cadru pentru Învățământ, București: 2002, disponibil la <http://cnc.ise.ro/>.

²⁷¹ Ordinul Ministrului nr. 3638 din 11 aprilie referitor la Curriculumul la decizia școlii reglementat în Repere pentru Curriculumul Național, disponibil la <http://www.cnc.ro>.

materia și nu ar mai adăuga la sarcina de predare ore în plus față de cele obligatorii la disciplinele obișnuite, nu sunt fonduri disponibile pentru profesori și resursele școlilor nu permit implementarea unui număr atât de mare de cursuri opționale.²⁷²

Proiectul de descentralizare (vezi secțiunea 3.1) se concentrează pe responsabilitatea și inițiativa școlii în dezvoltarea unor curricule la decizia școlii realizate pentru a răspunde la nevoile elevilor și ale comunității locale (tendențelor pieței forțelor de muncă). Proiectul PHARE 2003 a încurajat dezvoltarea unui curriculum la decizia școlii legat de istoria și tradițiile romilor, de cultura romă. A fost elaborat un ghid intitulat „Curriculumul la decizia școlii într-un mediu incluziv”, pentru cadre didactice pe tema curriculumului la decizia școlii pentru a fi utilizat în formare și diseminat în școli.”²⁷³ S-au realizat de asemenea module adiționale pentru curriculumul programului „A Doua Șansă” la disciplina Limba și cultura romani.²⁷⁴

În școlile de masă, standardele naționale prevăd că la sfârșitul clasei a doua elevii trebuie să știe să citească și să scrie. Nu sunt standarde specifice pentru scris și citit pentru elevii care urmează curriculumul școlilor speciale. Principiul de bază este să se urmeze ritmul individual al elevului și să se ofere oportunități de învățare optime și sprijin pentru elevi cu nevoi speciale. Elevii nu pot rămâne *repetenți*, repetenția nu este permisă în cazul elevilor cu nevoi educaționale speciale. Elevii cu dizabilități integrați în clasele din învățământul de masă sunt evaluați individual, pe baza unor *planuri de intervenție personalizate*, concepute pentru a fi urmate atât de cadrul didactic de la clasă, cât și de cel de sprijin.

Proiectul PHARE 2003 a sprijinit înființarea unor centre de resurse pentru educație incluzivă, în care se asigură materialele de sprijin și îndrumare pentru cadre didactice de la clasă și pentru cele itinerante, pentru ca acestea să poată răspunde cât mai eficient nevoilor elevilor. În cadrul proiectului, s-au schițat 82 de cursuri. Au fost elaborate diferite curricule pe teme legate de educația pentru romi, limba și cultura romani, educație pentru combaterea prejudecăților, educație interculturală. Circa o treime din cursuri folosesc educația civică și alte discipline din curriculumul de bază sau materii opționale (cum ar fi geografia, istoria) pentru a introduce teme legate de diversitatea etnică și culturală, de compoziția multietnică a țării, a orașului sau satului.

Pentru a atinge standardele curriculare, școlile implicate în PHARE 2003 au inițiat programe de „școală de după școală” sau educație remedială. Un număr total de 6521 copii au beneficiat de pe urma unor astfel de programe. Însă în majoritatea cazurilor numărul total se referă la grupuri de copii incluși în diverse activități (cum ar fi

²⁷² Informații colectate în timpul cercetării de teren efectuate pentru realizarea celor 14 studii de caz elaborate în cadrul proiectului Phare 2003. Vezi Ulrich, *Raport asupra studiilor de caz*.

²⁷³ Maria Kovacs, *Curriculum la decizia școlii într-un mediu incluziv*, Centrul „Step by Step”, București, 2006.

²⁷⁴ Au fost publicate cinci ghiduri pentru elevi și pentru profesori. Acestea pot fi descărcate de pe portalul MeC la <http://www.edu.ro>.

programele de după-masă sau grădinițele estivale). 344 copii au primit sprijin suplimentar de la profesori itineranți sau de sprijin sau au participat la activitățile centrelor de resurse. Datele oferite se bazează pe surse diferite, cum ar fi catalogul educației remediale, contracte individuale de muncă (pentru profesorii de sprijin), portofoliile cadrelor didactice, portofoliile elevilor, planuri de intervenție personalizate, fișe de observare, fișe de lucru, produse ale elevilor, minute ale comisiei de evaluare, fișe de verificare și formulare de monitorizare.²⁷⁵

5.4 Practicile de la clasă și pedagogia

La începutul anilor 1990, cercetările cu privire la elevii romi în școlile din România au relevat practicile didactice marcate de părtinire, de centrarea pe profesor, de stereotipii, de lipsa motivației pentru instruirea individualizată, de curriculumul nerelevant, de lipsa predării remediale, de o imagine de sine și stimă de sine scăzute la elevii și părinții romi.²⁷⁶

Grație diferitelor proiecte și cursuri de formare oferite de ONG-uri în România în ultimii zece ani, există diferite abordări ale practicilor la clasă și ale pedagogiei. Unele abordări includ metodologii alternative de citire și scriere, focalizate pe respectul culturii individuale ca bază a învățării prin cooperare și a individualizării educației.²⁷⁷ O altă abordare subliniază rețeaua centrală de reprezentări mutuale în rândurile romilor și neromilor și se concentrează pe stima de sine a copilului rom ca factor crucial care trebuie luat în calcul de cadrele didactice.²⁷⁸

Institutul Intercultural Timișoara a dezvoltat mai multe proiecte în domeniul pedagogiei și practicii predării, cu centrare pe o abordare constructivistă și pe oportunități de învățământ la distanță pentru formarea continuă a profesorilor.²⁷⁹ Formările oferite de ONG-ul Salvați Copiii au abordat atât problematica *Romanipen-*ului (identificarea culturală romă) cât și strategiile de predare și învățare la nivelul clasei. Într-un alt proiect intitulat Șanse Egale și Dezvoltare Școlară în Comunitățile de Romi s-au realizat un număr mare de materiale și ghiduri pentru profesori.²⁸⁰

²⁷⁵ Informații furnizate în Raportul final al proiectului Phare 2003 Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, circulat în cadrul proiectului, nepublicat, 2006, WYG International.

²⁷⁶ Adela Rogojinaru, în limba engleză „School Development and Individualised Education” *Roma Education Resource Book Educational Issues, Methods and Practice, Language and Culture*, Budapesta: OSI, 1997 (în cele ce urmează, Rogojinaru, „School Development”).

²⁷⁷ Rogojinaru, „School Development”.

²⁷⁸ Cătălina Ulrich et al., „Romii: construirea strategiilor de rezistență la frustrare”, în RROMATHAN: *Studii despre romi*, Nr. 2, 1997.

²⁷⁹ Vezi website-ul la adresa <http://www.intercultural.ro>.

²⁸⁰ Ambele proiecte au fost implementate cu Institutul Olandez pentru Curriculum și Centrul Educația 2000+ și s-au centrat pe stimularea schimbării instituționale și pe sprijinul total al

O serie de ghiduri pentru profesori abordează diferite aspecte cum ar fi educația interculturală, managementul clasei, învățarea prin cooperare și implicarea familiei. Alte publicații au fost elaborate pe baza proiectului inițial, vizând aspecte precum „Citirea și Scrierea în Medii Culturale Bilingve” și „Învățarea Bazată pe Proiect”. Formările oferite în cadrul proiectului MATRA au urmat câteva principii importante: să fie practice, să inspire profesorii, să folosească materiale publicate disponibile (ghidurile cadrelor didactice), să stimuleze comunicarea între profesori, școli și să fie transdisciplinare (temele parcurse la formări să fie legate de diferitele componente, de ex. implicarea familiei, educația interculturală). Experți români au elaborat proiecte de cercetare, programe de formare și materiale pentru cadre didactice pentru a răspunde mai adecvat nevoilor educaționale, afective și sociale ale copiilor în medii multiculturale.²⁸¹

O altă contribuție importantă la formarea cadrelor didactice (cu acoperire națională) a fost oferită prin metodologia „Step by Step”, implementată de Centrul pentru Educație și Dezvoltare profesională Step by Step. Aceasta constă în centrarea pe copil, practicile democratice la clasă, învățarea prin joc, implicarea părinților și învățarea prin cooperare.

Majoritatea formărilor recurg la abordarea constructivistă (cunoștințele se construiesc de către cel care învață, nu sunt ceva din afară) și la învățare experiențială în procesul formării cadrelor didactice. Metodele interactive, gândirea critică, lucrul în grupuri și relațiile pozitive dintre formabili reprezintă aspecte cheie ale activităților de formare a cadrelor didactice. Sunt multe alte exemple de formare pentru cadre didactice care lucrează în medii multiculturale. În ciuda varietății și numărului, impactul la nivelul școlii și mai ales al clasei nu este documentat suficient.

Este dificil să se urmărească acele cadre didactice care au fost formate în diferite domenii, cercetările în acest domeniu sunt o raritate, iar dezvoltarea pedagogică este un proces de durată. Deși există inițiative notabile (precum cele menționate mai sus) care au influență la nivelul clasei, există dificultăți legate de formarea cadrelor didactice în cadrul acestor proiecte. De exemplu, în școlile cu un număr mare de elevi romi fluctuația cadrelor didactice este mai mare comparativ cu alte școli. Unii profesori nu sunt titulari și la începutul anului școlar următor vor lucra la o altă școală. Este probabil că la începutul unui nou an școlar cadrele didactice formate în anul școlar precedent să se fi mutat la o altă școală. Participarea la formare contribuie la abilități de predare mai bune, ceea ce conduce la o imagine profesională de sine mai bună. Acest lucru face posibil ca un cadru didactic format să câștige credite profesionale și să candideze pentru un loc mai bun într-o școală „mai bună”.²⁸²

acțiunilor de a adapta înfățișarea școlii pentru a răspunde nevoilor elevilor și părinților. Pentru mai multe informații, vezi <http://www.cedu.ro> și <http://www.egale.ro>, Proiectele au fost implementate cu sprijinul schemei de finanțare MATRA a Ministerului Afacerilor Externe Olandez.

²⁸¹ Gheorghe Sarău, Anca Nedelcu Butuca, Lucian Ciolan, Dakmara Georgescu, Mihaela Ionescu și Serban Iosifescu au publicat lucrări în acest domeniu.

²⁸² Date compilate din diferite cercetări de teren: Butuca Anca, Ulrich Catalina, Mardar Nicolai, Mariana Koseba și Silvia Varbanova, în limba engleză: „Roma Children in Schools: Social

Experiența acumulată în diferitele proiecte a făcut posibilă în ultima vreme formularea unor standarde instituționale și de predare.²⁸³ Începând cu 2000, s-au pilotat diferite materiale de formare și de predare, iar experiențele pozitive câștigate în diverse proiecte sunt acum diseminate la o scară mai largă. Din ce în ce mai multe inspectorate județene au exprimat dorința de a implementa asemenea standarde în toate școlile. Agenția Română pentru Asigurarea Calității în Învățământul Preuniversitar (ARACIP) a elaborat standarde cu scopul de a monitoriza respectarea standardelor de calitate în toate școlile. Există diferite categorii de standarde (care vor fi supuse dezbaterii publice în curând), referitor la structurile instituționale, administrative și manageriale, dotările / infrastructura școlilor, resursele umane, curriculumul, rezultatele obținute în învățare, activitatea științifică și financiară a instituției.²⁸⁴

Studiul foarte complex: privind impactul noului curriculum în învățământul obligatoriu, *Școala la răscruce*²⁸⁵ a arătat că majoritatea profesorilor din România văd rezultatele transferului de cunoștințe mai mult ca un produs decât un rezultat. Predarea constă în principal în prelegeri și memorare, iar construirea cunoștințelor ca proces este prea puțin folosită. Mai mult, conceptul de cunoștințe este valorizat în și pentru sine iar aplicarea cunoștințelor în lumea reală nu este încurajată. Acest lucru denotă atitudinea majorității cadrelor didactice față de schimbare și inhibă progresul în învățare al elevilor.

Mai specific, impactul formării și utilizarea materialelor care să consolideze identitatea romă reprezintă un aspect important. Fiecare proiect a avut propriul sistem de monitorizare și evaluare, precum și produsele proprii. Pe lângă asta, se efectuează evaluare externă după o perioadă de timp pentru a observa impactul intervenției. Rapoarte de evaluare care reflectă practici de predare și pedagogii au fost pregătite în mai multe cazuri:

Perceptions and Self-Esteem" (HESP contract 2000/263/2000), nepublicat; Ulrich, *Raport asupra studiilor de caz* (2006, WYG International, nepublicat); Cătălina Ulrich, Alexandru Crișan, Simona Moldovan, Nancy Green, Raport de evaluare a proiectului "Șanse egale pentru copiii romi prin dezvoltare școlară și implicarea părinților", 28 aprilie 2002, disponibil la <http://www.osi.hu/esp/rei/Documents/EvaluationRomaniaFinalDraftcolumbiareport2002.doc> (în cele ce urmează, C. Ulrich et al., Șanse egale pentru copiii romi prin dezvoltare școlară).

²⁸³ De exemplu, instrumental managerial de autoevaluare a fost dezvoltat în cadrul proiectului Șanse egale în 2001-2002. Vezi: Șerban Iosifescu, Dezvoltarea instituțională în comunitățile cu rromi, ghid de autoevaluare, caiet de autoevaluare și modele de instrumente de autoevaluare. București: Editura Humanitas CEDU, 2003 disponibil la <http://www.egale.ro> (accesat la 7 Martie 2007). Cartea are trei părți: auto-evaluare, ghid de auto-evaluare a școlii, caiet de lucru de autoevaluare și instrumente de autoevaluare. Proiectul Phare 2003 a furnizat liste de verificare care să fie folosite de către echipele managerial ale școlilor și de către cadrele didactice (disponibil la <http://www.imcconsulting.ro>). Ambele proiecte au pilotat standard și indicatori referitor la educația de calitate în școlile cu elevi romi.

²⁸⁴ Informații oferite de Șerban Iosifescu, Președintele ARACIP.

²⁸⁵ Vlăsceanu, *Școala la răscruce. Continuitate și schimbare în curriculumul obligatoriu*.

Raportul de evaluare a proiectului CEDU/MATRA „Șanse egale pentru copiii romi prin dezvoltare școlară”, implementat începând din 2001 până în 2004, furnizează date referitoare la rezultatele proiectului pe perioada respectivă:

- Capacitatea sporită a școlii de a defini, rezolva și evalua chestiuni specifice care țin de educația copiilor și tinerilor romi;
- Înlocuirea unui stil de management inert cu o abordare activă la toate nivelurile manageriale: cultura de dependență totală de resursele oferite de stat a fost expusă unei serioase provocări de abordarea proiectului și multe școli au o atitudine diferită în ce privește asistența primită și numeroasele abilități dezvoltate pentru a avea inițiative de succes;
- O abordare mai individualizată a elevilor;
- Abordarea în același timp a factorilor școlari, familiari și socio-economici a făcut posibilă obținerea rezultatelor pozitive în schimbarea etosului școlii și al clasei;
- Schimbarea etosului școlii: nivelul de participare în viața școlii a elevilor romi s-a îmbunătățit (nu implicarea simplă, formală).²⁸⁶

O altă evaluare efectuată în cadrul proiectului „Șanse egale pentru copiii romi prin dezvoltare școlară”,²⁸⁷ s-a centrat pe efectul formării asupra clasei ca mediu de învățare. Analiza a vizat mediul fizic, afectiv și social al clasei. Studiul, efectuat de o echipă de cercetare internațională în 2002 a arătat că peste trei pătrimi din profesori au găsit utile o gamă variată de activități, inclusiv lucrul în grupuri, activitățile de învățare prin cooperare, activitățile extracurriculare (cluburile de lectură, expozițiile etc.), activitățile interculturale și alte activități care promovează cultura roma. Profesorii au descris impactul activităților astfel: "o mai bună înțelegere mutuală, acceptare reciprocă", „respect pentru valorile culturale", „prejudecăți și stereotipuri reduce". În același timp, activitățile extrașcolare au îmbunătățit „relațiile dintre elevi-elevi, elevi-profesori și elevi-profesori-părinți”.²⁸⁸ Un detaliu important este că proiectul „Șanse Egale” a avut două etape: prima etapă a început în 1998 și s-a încheiat în 2000; a doua etapă, un proiect de continuare, a început în 2000 și s-a încheiat în 2003, cu unele activități care au continuat până în 2004. Ambele etape au fost implementate de aceleași organizații: MATRA și CEDU (înainte de Fundația pentru o Societate Deschisă), iar unele școli au fost implicate mai îndelung. Durata și continuarea experienței a făcut posibil ca unele școli să devină o resursă pentru alte școli la nivelul județului în cadrul unor proiecte ulterioare.

²⁸⁶ Cătălina Ulrich, Alexandru Crișan, Simona Moldovan, Nancy Green, *Raport de evaluare a proiectului „Șanse egale pentru copiii romi prin programe de dezvoltare școlară și implicarea părinților”*, 28 aprilie 2002, disponibil la <http://www.osi.hu/esp/rei/Documents/EvaluationRomaniaFinalDraftcolumbiareport2002.doc> (în cele ce urmează Ulrich et al., *Evaluarea proiectului "Șanse Egale"*).

²⁸⁷ Ulrich et al., *Evaluarea proiectului "Șanse egale"*.

²⁸⁸ Ulrich, *Studii de caz*.

Rapoartele de evaluare pe proiectul PHARE 2003 sunt un alt exemplu de evaluare în acest domeniu. Diferitele rapoarte furnizate de echipa de asistență tehnică au scos la lumină diferite aspecte ale activităților proiectului. De exemplu, Raportul asupra Studiilor de caz pentru proiectul PHARE 2003 (care se referă la un eșantion de zece la sută din școlile din pilot) documentează impactul formării cadrelor didactice asupra practicilor educaționale. Cercetarea a concluzionat că profesorii au realizat următoarele:

- Majoritatea celor care au participat la formare au conștientizat mai bine ce este incluziunea și care sunt caracteristicile individuale ale elevilor.
- În circa jumătate din cazuri, s-au dezvoltat profesional; au solicitat și alte cursuri de formare, au câștigat mai multe credite profesionale și și-au îmbunătățit poziția profesională, au devenit mai activi și mai vizibili în întâlnirile și evenimentele profesionale.
- Și-au dezvoltat abilitățile de comunicare și de construire a echipei - în majoritatea școlilor formarea a contribuit la intercunoașterea cadrelor didactice și i-a ajutat să socializeze. Sistemul de schimburi, condițiile de navetă în zonele rurale și lipsa comunicării între cadrele didactice de la nivelul primar și cele de la nivel secundar oferă prea puține ocazii de construire a echipelor în școli.
- Au reflectat mai profund asupra unor aspecte profesionale - au conștientizat scopurile altor proiecte și asemănările dintre acestea; cadrele didactice au comparat diferitele cursuri, materialele și experiența câștigată în diferitele proiecte, cum ar fi „Șanse egale” și „Proiectul Învățământului Rural”.²⁸⁹

Aceste concluzii sunt asemănătoare celor expuse în raportul proiectului „Șanse Egale”. Mai specific, rapoartele realizate de echipa de asistență tehnică a proiectului Phare 2003 a extras concluzii valoroase privind formarea cadrelor didactice. Deși formarea are un efect asupra tuturor profesorilor care iau parte la ea - mulți participanți au lăudat sesiunile despre metode active - deseori ei s-au întors la metodele tradiționale când au ajuns la clasă. În circa jumătate din cazurile studiate, rapoartele au identificat o îmbunătățire a resurselor disponibile pentru elevi în sala de clasă; într-un procent mai mic de clase, rapoartele au remarcat un impact mai profund, cum ar fi „lecții active și interactive, colaborare autentică în grupuri, sarcini diferențiate pentru a răspunde nevoilor grupului, expunerea produselor recente ale învățării, comunicare prietenoasă elev-profesor.”²⁹⁰ Formarea a avut mai puțin succes în cazul cadrelor didactice din învățământul secundar, unde rapoartele au arătat că profesorii deja erau presați de materia multă pe care o au de parcurs pentru ca elevii să facă față cerințelor evaluării.²⁹¹

Alte concluzii importante ale unor segmente diferite de studii reflectă corelarea între:

²⁸⁹ Ulrich, *Studii de caz*.

²⁹⁰ Keith Prenton, *Raport final asupra proiectului Acces la educație pentru grupuri dezavantajate*, WYG International, 2006; și Ulrich, *Studii de caz*.

²⁹¹ Ulrich, *Studii de caz*.

- Abilitățile de predare ale profesorului și „asumarea riscului” de a folosi noi metode;
- Expunerea profesorului la diferite tipuri de cursuri de formare;
- Sprijinul și îndrumarea oferite cadrelor didactice după proiect sporesc impactul formărilor la nivelul școlii și la cel al profesorului;
- Motivarea profesorului pentru a munci într-un mediu dezavantajat și dezvoltarea profesională;
- Reședința cadrului didactic: profesorii navetiști au mai puțin timp de petrecut la școală și par să fie mai puțin interesați de formare și de activități în școală și comunitate;
- Profesorii imită ca strategie preferată de inovare; vizitele reciproce la lecție și lecțiile demonstrative au un impact mai mare decât cursurile de formare.

Nu există date referitoare la procentul cadrelor didactice care folosesc abilitățile dezvoltate în aceste cursuri de formare. Unele cadre didactice pot fi numărate de mai multe ori ca participanți la formare deoarece școala lor a fost implicată în mai multe proiecte. Este posibil, de asemenea, ca acele cadre didactice care au fost formate să nu lucreze în aceleași școli sau în sistemul de învățământ. Deși este dificil de evaluat, în majoritatea proiectelor a existat puțin sprijin acordat cadrelor didactice după încheierea proiectului. Acele școli care beneficiază de diferite proiecte și în acest mod au perioade mai lungi la dispoziție pentru „a digera” schimbările par să fie cei mai de succes. Școlile din Phare 2001 și Phare 2003 au beneficiat de sprijinul CCD și de asistența unui agent local de implementare ca parte a echipei de asistență tehnică. Unele persoane au raportat că este nevoie de sprijin consistent și formare continuă.

5.5 Relații școală-comunitate

Conform Legii Învățământului, există mai multe structuri în care sunt reprezentați părinții.²⁹²

Consiliul de Administrație are un rol de factor de decizie în administrarea și în organizarea activităților școlare. Consiliul de Administrație este delegat de Consiliul local să gestioneze infrastructura școlii - clădirile, pământul, echipamentele, materialele și altele. Consiliul de Administrație este consultat în deciziile privind planificarea școlară anuală, încadrarea personalului și bugetul, raportul general asupra calității educației din școala respectivă și promovarea măsurilor de ajustare și planul general de dezvoltare școlară. Consiliul de Administrație include 9-15 membri, inclusiv reprezentantul părinților. Ceilalți membri sunt directorul școlii, directorul adjunct, reprezentantul

²⁹² Legea Învățământului, Art. 145.

consiliului local, reprezentantul primăriei, maximum cinci cadre didactice și reprezentanți ai patronatelor locale.

Reprezentanții părinților sunt membri ai *Consiliului de Administrație* precum și ai *Comisiei pentru evaluarea și asigurarea calității*. Membrii Comisiei mai includ: un coordonator, cel mult trei cadre didactice alese de Consiliul profesoral, un reprezentant al sindicatului, un reprezentant al consiliului local, un reprezentant al elevilor (în licee) și reprezentanți ai minorităților etnice. Rolul acestei structuri este să evalueze și să asigure calitatea educației și funcționarea școlii în conformitate cu standardele existente.

Părinții sunt reprezentați de asemenea, la nivelul fiecărei clase prin participarea la ședințele cu părinții, împreună cu profesorii și reprezentanții elevilor.

Părinții trebuie să constituie comitetul de părinți la nivelul fiecărei clase și să colaboreze strâns cu dirigintele. La nivelul școlii, *Consiliul Reprezentativ al părinților* include toți președinții comitetelor de părinți din fiecare clasă. Criteriile de monitorizare a calității școlii subliniază participarea părinților în luarea deciziilor precum și satisfacția părinților cu calitatea educației oferite copiilor. Nu există dovezi din care să putem deduce că părinții romi se implică activ în astfel de comitete.

Raportul de Evaluare pe proiectul „Șanse Egale” subliniază stadiile și provocările confruntate în domeniul implicării părinților.²⁹³ Numeroase proiecte constată că implicarea părinților este un lucru dificil. Mulți părinți nu au cultura asociațiilor părinților sau sentimentul de implicare în viața școlii, deoarece în trecut nu au fost implicați în astfel de activități. În plus, în comunitățile dezavantajate nivelul de încredere în educație și în școală este scăzut.²⁹⁴

În concluzia pe care o formulează, evaluarea realizată în cadrul proiectului CEDU/MATRA „Șanse Egale” (la nivelul școlii și la nivel național) constată: „Implicarea părinților este atât cheia cât și scopul strategic pe care îl urmărim în proiect”.²⁹⁵ Evaluarea a reținut că întâlnirile regionale dintre părinți și profesori au constituit oportunități reale pentru ca participanții să discute despre educația romilor și să lege școala cu comunitatea romă mai extinsă. În stadiile ulterioare ale proiectului a apărut experiența de a deveni mai activ în grupul din afara școlii, cum ar fi organizațiile politice sau asociațiile regionale.²⁹⁶

Un raport de evaluare a primei faze a proiectului Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” (2001), pregătit în 2004, a constatat că există dovezi că părinții participă la lecțiile copiilor. Au fost invitați să asiste la oră sau să ajute cadrul didactic în procesul de predare. De asemenea, părinții au fost încurajați să ajute la organizarea și

²⁹³ Ulrich et al., *Evaluarea proiectului "Șanse Egale"*.

²⁹⁴ Ulrich et al., *Evaluarea proiectului "Șanse Egale"*.

²⁹⁵ Ulrich et al., *Evaluarea proiectului "Șanse Egale"*.

²⁹⁶ Ulrich et al., *Evaluarea proiectului "Șanse Egale"*.

pregătirea unor evenimente școlare.²⁹⁷ Deși părinții romi au fost reprezentați în organele de decizie la nivelul școlii, nu au fost foarte mult implicați în luarea deciziilor privind școala: „Implicarea lor este la nivelul de informare și consultare. Ușa școlii este din ce în ce mai deschisă către ei, li se cere părerea despre activitățile școlii și li se cere să contribuie cu muncă voluntară.”²⁹⁸

În cadrul proiectului Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” (2003), au participat 7.268 de membri ai comunității în diverse activități inițiate de școală. Însă concluzia este că în ciuda activităților raportate, cu câteva excepții notabile, există puține dovezi de implicare autentică a părinților în planificare, management sau participare reală în activitățile proiectului. Raportul a identificat puține dovezi că majoritatea comitetelor de sprijin ale proiectului au fost altceva decât grupuri consultative cărora li se raportau activitățile proiectului.²⁹⁹ Observațiile de la întâlnirile cu membrii comitetului de sprijin au scos la suprafață faptul că nivelul de participare a comunității și activitatea de cooperare inter-instituțională variază foarte mult de la un județ la altul și de la o școală la alta. De exemplu, în Maramureș s-a înființat un comitet de coordonare la nivel înalt. În rapoartele trimestriale (noiembrie 2005-ianuarie 2006) unele județe au raportat că parteneriatul cu autoritățile locale a devenit mai eficient și că există un nivel sporit de implicare a autorităților locale în viața școlii. Poliția de proximitate, preoții și primarii au fost deseori implicați la nivel local. Deseori aceștia au fost figuri cheie în activitățile de desegregare.³⁰⁰

Întâlnirile cu părinții au relevat că atitudinea părinților față de proiect a fost mai degrabă influențată de condițiile materiale, deși părinții au comentat mediul educațional îmbunătățit și au remarcat faptul că elevii păreau mai fericiți la școală.³⁰¹ Intervenițiile realizate cu părinții romi ca parte a cercetării bazate pe studiile de caz (vezi și Anexa 2) au indicat că aceștia au așteptări scăzute față de perspectiva educațională a copiilor lor. Primele rapoarte trimestriale din proiectul Phare 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” au subliniat că părinții nu erau încrezători în impactul proiectului și credeau că „nimic nu se va schimba”. Atitudinile față de părinții romi și ne-romi au fost identificate ca bariere în calea schimbării”.

²⁹⁷ Evaluarea a fost realizată în 21 școli din fiecare județ, atât în școli mici (66 elevi în Dâmbovița, toți romi), cât și în școli foarte mari (1268 elevi, 20 la sută romi), școli cu clasele I-VIII sau doar grădiniță, școli din comunități tradiționale de romi (Calvini/Buzău), școli din comunități mici (rurale) și din comunități foarte mari (București). Vezi Godfrey Claff, *Raport de evaluare a componentei de dezvoltare a capacităților*, București: IMC Consulting, 2004 raport nepublicat, (în cele ce urmează, Claff, *Raport de evaluare* 2004).

²⁹⁸ Claff, *Raport de evaluare* 2004, p. 6.

²⁹⁹ Prenton, *Raport final despre observațiile experților*, p. 22.

³⁰⁰ Prenton, *Raport final despre observațiile experților*, p. 22.

³⁰¹ Prenton, *Raport final despre observațiile experților*, p. 22.

ARACIP este responsabil cu elaborarea unui sistem de evaluare și a instrumentelor necesare pentru școli.³⁰² Acestea includ numeroși indicatori referitor la relația dintre școală și comunitate. În plus, standardele ARACIP urmează *Strategia Ministerului Educației de descentralizare a învățământului preuniversitar*, care prefigurează efecte importante ale procesului de descentralizare direct legate de părinți: de la participare în viața școlii și acces la informații până la participarea la evaluarea calității serviciilor educaționale oferite de școală.³⁰³

5.6 Atitudini discriminatorii

În cadrul proiectului PHARE 2003, experții au raportat că nu au observat nici o lecție unde profesorul a discriminat cu bună știință un copil, dar au fost preocupați de unele comportamente frecvente care au fost neintenționat exclusiviste (deși paradoxal profesorul probabil intenționa exact opusul). De exemplu, unii profesori s-au arătat mândri copiii romi din clasa lor și de cei cu cerințe educaționale speciale, dorind să arate că clasa este incluzivă, dar atrăgând atenție neavenită asupra copiilor.³⁰⁴ În multe școli, copiii cu dizabilități au fost scoși în evidență prin acordarea atenției exagerat de mari în fața vizitatorilor. De exemplu, despre unii copii se spunea în fața lor și a colegilor că au „deficiențe foarte severe”. Mulți profesori folosesc etichete care reflectă cuvintele scrise pe certificatele copiilor cu cerințe educative speciale pentru a-i descrie.

Studiul de caz realizat pentru prezentul raport (vezi și Anexa 2) a arătat că așteptările cadrelor didactice față de elevii romi variază considerabil. Interesul cadrelor didactice de a beneficia de formare în problematica romilor tinde să fie mai mare la nivelul școlilor primare. Acest lucru se corelează cu observația că la nivel primar clasele pot deveni mai prietenoase și că acele cadre didactice care predau la ciclul primar par să utilizeze metode de predare mai variate și mai adecvate. În cartierul Pustă Vale din Șimleu Silvaniei, un părinte a remarcat: „[Copilul meu] este în clasa a cincea [...] și nu știe nici măcar să-și scrie numele corect. De ce a învățat? Asta e educație? Tratează copiii diferențiat, copiii din grupul nostru etnic pur și simplu nu învață, deși ar fi trebuit să învețe.”³⁰⁵

Copiii romi de la școala din Cehei de lângă Șimleu Silvaniei (vezi secțiunea 3.3) au avut parte de o serie de tratamente diferențiate, începând cu alocarea unor spații inadecvate pentru studiu, lipsa accesului la dotări școlare și terminând cu ostilitatea colegilor români și lipsa de motivație a cadrelor didactice. Unii părinți care au fost intervievați în cursul pregătirii acestui raport și-au exprimat părerea că deși școala din Pustă Vale este segregată, ar putea fi o opțiune preferabilă față de condițiile din Cehei:

³⁰² Masă rotundă OSI, București, februarie 2007.

³⁰³ Vezi: Agenția Română pentru Asigurarea Calității în Educație (ARACIP), *Strategia de Descentralizare a Învățământului Preuniversitar*, Anexa nr. 3 Efectele descentralizării, p. 31, disponibil la <http://www.aracip.edu.ro>.

³⁰⁴ Prenton, *Raport final despre observațiile experților*, p. 23.

³⁰⁵ Interviu cu părinte din Pustă Vale, 15 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

Școala asta nu am ales-o noi dar e mai bine aici cu școala [decât la Cehei] și sper că o să învețe aici. E mai bine aici că e mai aproape, copiii nu mai merg cu hainele murdare când plouă primăvara sau toamna.³⁰⁶

Școala asta acum e pornită din toamna asta. Aici n-or mai fi bătuți. Să învețe aici în comunitate pentru că aici umblă după ei să îi învețe. Nu cu românii pentru că atunci copiii romi o să fie bătuți.³⁰⁷

Sunt mulțumit că e aproape și că nu e cine să îi bată, acolo îi bătea, era drumul lung și întârzia. Băteau copiii, nu învățau copiii, erau probleme că veneau murdari, nu îi băga în seamă, nici geamuri nu aveau. Vine un frate pocăit care face cu ei ore de religie, de rugăciune face cu ei. Aici au dragoste de școală, acolo mergeau ca la fier ars.³⁰⁸

La români mergeau întruna să îi învețe, pe ăștia îi lăsa singuri fără foc în clasă. Dumnezeu să ne ajute și să se ocupe de ei cu adevărat la școala asta.³⁰⁹

CNCD a considerat că la școala din Cehei au existat tratamente discriminatorii, dar măsurile luate pentru a aborda situația au continuat să mențină segregarea și să întărească viziunea că integrarea este dăunătoare copiilor implicați. Însă potrivit cadrelor didactice, unii părinți romi sunt conștienți că segregarea completă a școlii noi ar putea să nu fie soluția preferabilă.³¹⁰

Raportul pregătit despre școlile pentru romi ca parte a proiectului Phare 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” a evidențiat că în școlile majoritar rome așteptările față de elevi erau scăzute: „dacă elevii învață să scrie și să citească și termină opt clase, asta este privit ca un rezultat bun. Intrarea la școala de arte și meserii pentru pregătire profesională este privită ca o realizare foarte bună. Universitatea a fost foarte rar menționată, dacă a fost vreodată, ca aspirație a elevilor.”³¹¹

Studiul „Educația copiilor romi din România: descriere, dificultăți, soluții” discută maniera în care sistemul de învățământ românesc se ocupă (sau nu) de integrarea copiilor romi în învățământul public.³¹² Este foarte greu de evaluat nivelul de respect sau de calitate a relațiilor sociale sau climatul școlii în întregul sistem de învățământ, cu

³⁰⁶ Interviu cu părinte din Pustă Vale, 15 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

³⁰⁷ Interviu cu părinte din Pustă Vale, 15 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

³⁰⁸ Interviu cu părinte din Pustă Vale, 15 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

³⁰⁹ Interviu cu părinte din Pustă Vale, 15 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

³¹⁰ Interviu cu părinte din Pustă Vale, 15 octombrie 2006, studio de caz Șimleu Silvaniei.

³¹¹ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, p. 6.

³¹² Teodor Cozma, Constantin Cucuș și Mariana Momanu, *Educația romilor în România: dificultăți, soluții*, Editura Polirom, 2000, (în cele ce urmează, Cozma et al., *Educația copiilor romi în România*).

privire la romi și la ne-romi. Diferitele studii de teren reflectă comentarii diferite de ambele părți: romi și ne-romi. Gama de comentarii variază de la înțelegere reciprocă la respingere și discriminare. Un studiu efectuat la o școală arată că există disponibilitate de partea copiilor romi de a frecventa școlile mixte (cu romi și ne-romi), dar de partea copiilor majoritari și a părinților acestora nu există disponibilitate de acceptare a romilor ca egali.³¹³

La nivelul Inspectoratului și al personalului didactic este ușor de observat că se folosesc concepte cheie cum ar fi respectul, diversitatea interculturalism, multiculturalism, incluziune, stimă de sine, sprijin afectiv etc. Noile reglementări referitoare la managementul calității sunt reflectate în documentele manageriale, unde misiunea școlii și planurile de dezvoltare reflectă nevoile elevilor și diversitatea culturală a comunității. Comentariile părinților sunt mai puțin corecte politic (comparativ cu ale cadrelor didactice) și exprimă atitudini negative față de romi pornind de la sărăcie și aspecte legate de sănătate. În a doua fază a proiectului Phare 2003 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate”, majoritatea comentariilor negative împotriva romilor au fost exprimate în legătură cu desegregarea.³¹⁴

Cercetarea efectuată de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) lansată în octombrie 2004 (reprezentativă pe un eșantion la nivel național) oferă niște indicatori ai atitudinilor comune față de romi.³¹⁵ De exemplu, la întrebarea „Cât de des crezi că se întâmplă această situație în viața de zi cu zi: o persoană suferă pentru că este de etnie romă”, răspunsurile deseori au arătat un nivel semnificativ de discriminare în relația cu ocuparea, autoritățile și școala.

În ce privește distanța socială între populație și romi, rezultatele aceluiași studiu indică faptul că în viața de zi cu zi contactul între romi și ne-romi este deseori limitat.

³¹³ Cozma et al., *Educația copiilor romi în România*, p. 20.

³¹⁴ Andruszkiewicz, *Desegregarea școlilor*, pp. 6-10; Ulrich, *Studiu de caz multiplu*, p. 30.

³¹⁵ Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD), *Barometru de Opinie* privind *Discriminarea în România*. București: CNCD, octombrie 2004 (în cele ce urmează, CNCD, *Barometru de Opinie Publică*).

³¹⁶ CNCD, *Barometru de Opinie Publică*.

³¹⁷ CNCD, *Barometru de Opinie Publică*.

Tabelul 23: Atitudini comune față de romi (2004)

Răspunsuri la întrebarea „Cât de des crezi că situațiile de mai jos apar în viața de zi cu zi – „O persoană suferă pentru că este rom/ă”:	Procentul respondenților care au răspuns: „deseori” sau „foarte des” (la sută)
La găsirea unui loc de muncă	50
La locul de muncă	37
La școală	35
În familie	10
În relația cu autoritățile	37
În justiție	26
La spital	28
În locuri publice	25

Sursa: CNCD³¹⁶**Tabelul 24: Distanța socială (2004)**

Enunțul	Procentul respondenților (la sută)	
	Fals	Adevărat
Evit să am de-a face cu romii	55	40
Cunosc romi	21	75
Fac cumpărături într-un magazin când vânzătorul e rom	66	26
Am vecini romi pe care îi salut	61	33
Am (avut) colegi romi	57	36
Ne vizităm cu romii	79	14
Mi se întâmplă să cer ajutor unui rom	80	14
Am rude rome	88	5
În probleme personale deseori cer sfatul unui rom	86	8

Sursa: CNCD³¹⁷

Este nevoie de astfel de studii despre distanța socială pentru a fi posibilă compararea rezultatelor de-a lungul unei perioade și pentru a evalua impactul măsurilor guvernului asupra creșterii incluziunii sociale.

Un studiu recent de Laura Surdu și Mihai Surdu, *Broadening the Agenda: The Status of Romani Women in Romania*,³¹⁸ [Lărgirea agendei: statutul femeilor rome în România] analizează situația femeilor rome. Conform studiului, aproape un sfert dintre femeile rome nu au beneficiat de educație formală, comparativ cu bărbații rome, dintre care doar 15 la sută nu au avut parte de școală. Aceste date sunt foarte relevante pentru cariera educațională a copiilor; importanța așteptărilor părinților cu privire la munca și viitorul copiilor este bine documentată. Nivelul redus de educație se va reflecta probabil în probleme legate de sarcină, educație timpurie slabă, încurajare redusă pentru motivație intrinsecă (la școală și în viața de zi cu zi), accentul pe scopuri apropiate, stimă de sine redusă, nivel scăzut de autonomie și dependența de sistemul de asistență socială.

La nivelul școlii este semnificativă „agenda ascunsă”, la fel ca și modelele de interacțiune și comportament. În majoritatea cazurilor profesorii folosesc limbaj politic corect când vorbesc despre elevi. Comentariile negative se referă la rome, mai ales reflectând distanța socială documentată în alte studii sociologice.³¹⁹

Cercetările au arătat de asemenea că sărăcia, care este deseori atributul minorității rome, poate avea un impact direct asupra atitudinilor discriminatorii și că acei copii care provin din medii foarte sărace sunt deseori excluși și hărțuiți de copiii majoritari. Un cadru didactic a afirmat: „Ceilalți copii nu acceptă copiii rome. I-ar săcăi, i-ar bate, i-ar ostraciza total.”³²⁰

5.7 Inspecția școlară

Datele referitoare la inspecțiile școlare sunt imprecise; există multe tipuri diferite de activități de inspecție, potrivit agendei și priorităților inspectoratului, criteriile RODIS; MARODIS,³²¹ noile reglementări ARACIP.³²² Frecvența inspecțiilor este în general

³¹⁸ Laura Surdu și Mihai Surdu, *Broadening the Agenda: The Status of Romani Women in Romania*, Open Society Institute, Budapesta, martie 2006, disponibil la http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/broadening_20060313 (accesat la 28 februarie 2007) (în cele ce urmează, Surdu, *Lărgirea agendei*).

³¹⁹ Vezi diferitele anchete de opinie: Barometrul de Opinie Publică, disponibil pe website-ul Fundației pentru o Societate Deschisă http://www.osf.ro/ro/detalii_program.php?id_prog=18.

³²⁰ McDonald, "Roma in the Romanian Education System."

³²¹ RODIS și MARODIS reprezintă abrevierea modelelor de inspecție pilotate în sistemul de învățământ preuniversitar. Ambele modele presupun procesul de colectare de date de profunzime calitative, subliniază importanța consultării beneficiarilor și participarea la viața școlii, în procesele de luare a deciziilor. Satisfacția beneficiarilor este un indicator important al calității educației oferite de unitățile școlare.

determinată de specificitatea problemei legate de școala respectivă sau de comunitate. Fiecare județ are un inspector pentru învățământul pentru romi.

În privința *Strategiei pentru Îmbunătățirea Situației Romilor* (vezi secțiunea 3.1.), Ministerul Educației a continuat programele care s-au dovedit eficiente mai devreme, cum ar fi înființarea postului de inspector cu învățământul pentru romi în cadrul Inspectoratelor Școlare Județene. Aceștia sunt responsabili cu problemele educației romilor la nivel județean. Inspectorii cu învățământul pentru romi sunt în structura administrativă a Inspectoratului Școlar Județean. Îndrumarea lor este de competența inspectorului cu învățământul în limba romani, profesorul Gheorghe Sarău, care le-a oferit numeroase condiții de schimburi de experiență și i-a sprijinit în dezvoltarea profesională. În prezent, în toate cele 42 de județe activează astfel de inspectorii - 20 inspectorii de etnie romă și 22 ne-romi.

În practică, majoritatea inspectorilor cu învățământul pentru romi lucrează jumătate din timpul lor pe problemele romilor, iar cealaltă jumătate pentru alte domenii, cum ar fi învățământul special. Toți inspectorii au la dispoziție resurse asemănătoare; Inspectorii pentru romi nu primesc sprijin în plus. Majoritatea formării este oferită de Minister (profesorul Gheorghe Sarău organizează întâlniri periodice la nivel național cu inspectorii și profesorii de limba romani și le asigură sprijin prin vizite de teren, de exemplu) sau prin proiectele multianuale (cum ar fi proiectul Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate”). Buletinul informativ electronic, rețeaua virtuală și forumul electronic ajută la informarea inspectorilor și fac posibilă împărtășirea experiențelor și a bunelor practici).

Profesorul Sarău afirmă că practica a demonstrat că, pe lângă sprijinul oferit de inspectorii pentru romi, cea mai eficientă modalitate de sprijin pentru cadrele didactice care lucrează cu elevi romi este implicarea unui grup mixt, care să includă un mediator școlar, un specialist în didactică pentru școlile cu un număr mare de romi, profesorul de limba romani și un cadru didactic ne-rom.³²³

Majoritatea inspectorilor pentru romi sunt copleșiți de cantitatea de muncă pe care o au. Proiectul Phare a ajutat la conștientizarea numărului și tipului de probleme cu care se confruntă școlile în situații foarte dificile. În majoritatea școlilor implicate în a doua etapă a proiectului Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate”, s-a dezvoltat un sistem de „tutorat”, prin care școlile beneficiază de monitorizare și asistență continuă asigurată de inspectorii, formatorii sau cadrele didactice din școlile resursă.³²⁴ Nu există date consecvente disponibile despre calitatea și impactul unui asemenea sistem.

³²² Activitatea ARACIP este diferită de activitatea inspectoratelor.

³²³ Interviu cu Gheorghe Sarău, București, 28 octombrie 2006.

³²⁴ Acest lucru s-a afirmat în formularul de finanțare și strategia județului, vezi MEdC, *Ghidul solicitantului*, la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c711/> (accesat la 10 martie 2007).

ANEXA 1. STRUCTURA ADMINISTRATIVĂ

A1.1 Structură și organizare

În România, politicile educaționale se bazează pe un set general de principii care includ următoarele:

- Educația se realizează pe întreaga durată a vieții, este liberă de restricții sau discriminare;
- Educația este o prioritate națională;
- Educația nu trebuie să fie subiectul unor influențe ale diverselor ideologii politice;
- Sistemul educațional românesc este democratic, deschis la toate valorile europene și universale;
- Sistemul educațional trebuie să asigure șanse egale pentru toți cetățenii;
- Instituțiile publice trebuie să asigure educație gratuită la nivel preuniversitar, precum și universitar în limita locurilor subvenționate existente;
- Minoritățile etnice au dreptul să urmeze studiile în limba lor maternă;
- Rețeaua instituțiilor de învățământ trebuie ajustată permanent la dezvoltările demografice și la nevoia de formare vocațională;
- Ministerul Educației și Cercetării este organul public central care definește și implementează politicile în domeniul educației.³²⁵

La nivel preuniversitar, unitățile de învățământ de bază sunt cele preșcolare și școlile din învățământul obligatoriu. Școlile sunt subîmpărțite în clase (una sau mai multe, în funcție de numărul de elevi înscriși). Profesorii sunt grupați, conform specializării lor, în catedre. Școlile sunt conduse de un director, un director adjunct, un consiliu de administrație și de consiliul profesoral. În zonele rurale există școli primare (doar clasele I-IV) unde predarea se poate realiza simultan dacă numărul elevilor este prea mic. În învățământul post-obligatoriu unitățile de bază sunt liceele, organizate în secții și profile, cu fiecare secție mergând de la clasele a IX-a la a XII-a. Școlile de elită cu rezultate deosebite vor primi titlul de „colegii naționale”.

Învățământul pre-primar (nivel ISCED 0) este parte a sistemului de învățământ. Acest tip de învățământ include copiii de la 3 la 6 ani și se realizează în instituții specializate numite *grădinițe*, majoritatea cărora sunt publice. Copiii pot frecventa grădinițele publice gratuit și opțional cu excepția clasei pregătitoare obligatorii, care poate fi

³²⁵ Constituția României.

efectuată în grădinițe sau în școlile primare. Copiii pot frecventa clasa pregătitoare de la vârsta de cinci ani până la șapte ani. Copiii trebuie înscriși în ciclul primar dacă împlinesc vârsta de șase ani până la începerea anului școlar, dar în anumite cazuri aprobate se poate amâna înscrierea la această vârstă.

Învățământul obligatoriu durează 10 ani și include trei stadii:

- *Școala Generală Primară* (nivel ISCED 1, cu durata de patru ani, clasele I-IV)
- *Școala Generală Gimnazială* (nivel ISCED 2, cu durata de patru ani) realizat în clasele V-VIII
- Învățământul secundar (nivel ISCED 2, cu durata de patru ani - clasele IX-XII) care poate oferi formare generală, specializată sau vocațională și poate fi realizat în licee generale sau specializate (*Școala Profesională* sau *Școala de Ucenici*) sau în școli de arte și meserii (formare vocațională clasele IX-X).
- Învățământ secundar superior (nivel ISCED 3) include ciclul avansat al liceului (doi sau trei ani), precedat de un an suplimentar pentru absolvenții învățământului de arte și meserii. Ciclul secundar avansat oferă educație generală și cursuri specializate care vor conduce la educație post-secundară (nivelul post-liceal ISCED 4) sau la învățământul superior (ISCED 5).

Pe lângă școlile de masă menționate mai sus, există școli speciale (*ajutătoare*) pentru copii cu dizabilități intelectuale. Însă aceste școli nu sunt pentru copiii cu dizabilități intelectuale severe. Pe lângă școlile speciale, există un sistem de orfelinate (*leagăn 0-6 ani; orfelinat; casă de copii*) pentru acei copii care au fost abandonați sau luați de lângă familiile lor din diverse cauze.³²⁶

În cadrul Ministerului Educației și Cercetării există o structură specializată numită Direcția Generală pentru Învățământul în Limbile Minorităților, care este responsabilă pentru elaborarea politicilor și strategiilor educaționale și pentru organizarea și conținutul educației în limbile minorităților. Direcția Generală pentru Învățământul în Limbile Minorităților are mandatul de a organiza, coordona, recomanda, aproba, elabora și analiza aspecte legate de învățământul în limbile minorităților.

În cadrul pentru Direcției Generale pentru Învățământul în Limbile Minorităților există un post de consilier responsabil cu educația pentru romi, în prezent ocupat de Gheorghe Sarău, un binecunoscut promotor și expert al limbii romani.

³²⁶ McDonald, "Roma in the Romanian Education System."

A1.2 Roluri legale și luarea deciziilor

Managementul general al educației la nivel național este asigurat de Ministerul Educației și Cercetării. Managementul educației la fiecare nivel - național, regional (județean) și local este reglementat de Legea Învățământului.³²⁷ Conform Legii Învățământului, Ministerul Educației și Cercetării coordonează și supraveghează sistemul de învățământ național, organizează rețeaua de învățământ public, aprobă curricule, programe și manuale pentru clasele primare și cele din învățământul secundar, lansează licitații pentru manuale școlare și asigură finanțarea pentru publicarea acestora, coordonează activitatea de cercetare, este responsabil cu formarea inițială și continuă a cadrelor didactice. Unele din activitățile ministerului se realizează de către agenții, servicii și birouri specializate, sub autoritatea ministerului.

La nivel județean, învățământul primar și secundar este coordonat de Inspectoratul Școlar Județean, a cărui autoritate cuprinde toate unitățile școlare de la nivel preuniversitar. Inspectorii școlari județeni cooperează cu Consiliile Locale în vederea finanțării unităților școlare din raza lor de acțiune, monitorizează modul în care funcționează rețeaua de învățământ preuniversitar și organizează inspecțiile școlare, asigură aplicarea legii, precum și organizarea, managementul și realizarea procesului instructiv-educativ. El transmite necesarul de cadre în rețeaua proprie Ministerului Educației și Cercetării spre aprobare, coordonează asigurarea personalului în școli în concordanță cu Statutul cadrului didactic, organizează și orientează cursurile de formare continuă pentru cadrele didactice, precum și activitatea de cercetare științifică și alte activități complementare, coordonează organizarea examenelor de admitere și a examenelor de absolvire în unitățile de învățământ, precum și concursurile școlare.

Inspectoratele pot înființa grădinițe, școli primare, școli profesionale și de ucenici și centre de cercetare în învățământul public, cu acordul Ministerului Educației.

În cadrul Ministerului Educației funcționează *Direcția Generală Managementul Resurselor Umane*, care cuprinde două structuri subordonate:

- *Direcția Formare și Dezvoltare Resurse Umane*, unde există un *Serviciu Formare Inițială și Perfecționare*;
- *Direcția Rețea Școlară și Politici de Personal*.

În 2004 s-au selectat opt județe pilot pentru a implementa în cadrul unui proiect pilot de descentralizare a învățământului.³²⁸ Descentralizarea este concepută ca un transfer de autoritate, responsabilitate și resurse în privința luării de decizii, management general și financiar spre unitățile școlare și comunitatea locală. Procesul a început în 2005 și va dura 5 ani, până la acoperirea întregii țări. Curriculumul, evaluarea și certificarea, rețelele școlare și fluxuri de elevi, managementul și gestionarea, resursele umane,

³²⁷ Legea Învățământului.

³²⁸ Legea Nr. 354/2004 care modifică și completează Legea Învățământului nr. 84/1995 și Legea Nr. 349/2004 privind Statutul Personalului Didactic.

politicile de finanțare reprezintă domeniile vizate de descentralizare. Efectele anticipate în județele pilot sunt următoarele: răspunderea publică, autonomia instituțională, legătura între decizie și educație, transparența luării deciziilor, mai buna valorificare a resurselor umane, subsidiaritate, diversitate culturală și etnică, abordarea etică a serviciilor educaționale.³²⁹

A1.3 Finanțarea școlilor

Conform unui raport publicat de Ministerul Educației și Cercetării în 2005, bugetul României pentru educație a fost sub patru procente din PIB (vezi Tabelul A1), comparativ cu cheltuielile publice pe educație în țările UE de aproximativ cinci-șase la sută.

Tabelul A1: Cheltuieli publice cu învățământul, ca procent din PIB (2005)

An	Cheltuieli publice cu învățământul ca procent din PIB (la sută)
2000	3,4
2001	3,6
2002	3,6
2003	3,5
2004	3,5
2005	3,9
2006	cca. 4

Sursa: MEdC³³⁰

Evaluările indică faptul că cheltuielile publice sunt insuficiente pentru a acoperi nevoile financiare, de la infrastructură la salarii.³³¹ Noile propuneri legislative legate de descentralizarea administrației publice vor delega mai multă responsabilitate către autoritățile locale în privința cheltuielilor pe educație. Aceasta va permite o participare sporită a resurselor locale la finanțarea sistemului public de învățământ și va facilita înființarea unor școli private.

³²⁹ MEdC, <http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&filed> (accesat la 27 februarie 2007).

³³⁰ MEdC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, pp. 37-45, date selectate.

³³¹ MEdC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, pp. 37-45, date selectate.

Fondurile pentru învățământ sunt colectate prima dată la nivel local, în principal din taxa pe valoarea adăugată, iar apoi aprobate anual prin Legea Bugetului de Stat; ele sunt apoi direcționate către bugetele locale și distribuite de autoritățile locale responsabile către școli.

O estimare a Ministerului Educației și Cercetării (2005) arată că cheltuielile pe elev în 2006 au fost de 340 Euro³³², ceea ce reprezintă toate costurile legate de activitățile educaționale ce revin unui elev. După cum se observă în Tabelul A2, o estimare a Ministerului Educației și Cercetării (2005) arată că aproape 97 la sută din costurile pe elev provin din bugetul administrației locale (Consiliile Locale).

Tabelul A2: Costuri pe elev - defalcare pe surse de venit (2001-2005)

Sursa de venit	Procent din cheltuielile pe un elev (la sută)				
	2001	2002	2003	2004	2005
Bugetul local	96,02	96,19	96,4	96,43	96,88
Bugetul de stat	1,44	0,96	1,37	1,35	1,19
Alte venituri	2,53	2,84	2,23	2,22	1,93

Sursa: MEdC³³³

Cheltuielile cu personalul solicită mult din buget, după cum se observă în Tabelul A3, care arată că din bugetul total, peste 75 la sută se cheltuiesc cu personalul, ceea ce este un procent ridicat. Rezultatul este nivelul scăzut al cheltuielilor cu infrastructura și materialele. Ambele indică faptul că formula de finanțare nu este urmărită corect sau că educația în general este subfinanțată.

³³² MEdC, *Proiect de raport despre starea sistemului național de învățământ 2006*, București, 2006, p. 14.

³³³ MEdC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, pp. 37-45, date selectate.

Tabelul A3: Cheltuieli estimate cu personalul din învățământ ca procent din totalul cheltuielilor școlilor, pe nivele de învățământ (2001-2005)

	Cheltuieli cu personalul din învățământ, ca procent din totalul cheltuielilor (la sută)				
	2001	2002	2003	2004	2005
Învățământ preșcolar	82,12	78,70	75,66	77,78	73,95
Învățământ primar (clasele I-IV)	83,86	84,98	80,13	78,81	75,76
Învățământ secundar (clasele V-VIII)	84,19	84,13	80,29	78,60	84,86
Învățământ liceal / post-liceal	81,08	77,45	76,17	76,51	85,73
Total (general)	82,95	81,38	78,16	77,87	78,23

Sursa: ME dC³³⁴

Tabelul A4: Cheltuieli totale pe învățământ - defalcare pe nivele de învățământ

Nivelul de învățământ	Procent din cheltuielile pe învățământ (la sută)			
	2001	2002	2003	2004
Învățământ preșcolar	13,20	13,82	14,53	14,24
Învățământ primar (clasele I-IV)	19,71	19,72	20,72	52,04*
Învățământ secundar (clasele V-VIII)	34,39	32,63	31,71	
Învățământ liceal / post-liceal	32,32	32,95	32,94	27,23
Total	99,62	99,12	99,9	93,51

Sursa: ME dC³³⁵

Pentru a finaliza procesul de descentralizare până în 2010, procesul educațional va trebui să plaseze în centru elevii în locul profesorilor și să permită o mai bună gestionare a fondurilor, o creștere a procentului din PIB la 5.0 la sută (16.4 milioane RON). Ministerul Educației și Cercetării a primit un buget suplimentar de 1,126 milioane Euro în 2006.

³³⁴ ME dC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, pp. 37-45, date selectate.

³³⁵ ME dC, *Raport asupra stării sistemului național de învățământ 2005*, pp. 37-45, date selectate.

ANEXA 2. STUDII DE CAZ

Pentru fiecare raport de țară din prezenta serie de rapoarte EUMAP „Acces egal la educație de calitate pentru romi”, s-au elaborat câte trei studii de caz pentru a suplimenta și corobora datele adunate din alte surse. Informațiile din studiile de caz sunt integrate în corpul fiecărui raport de țară. Anexa 2 include detalii suplimentare din fiecare locație unde s-au realizat studiile de caz. În România aceste trei locații sunt: satul Bobești (județul Ilfov), municipiul Roman (județul Neamț) și orașul Șimleu Silvaniei (județul Sălaj).

A2.1 Studiu de caz: satul Bobești

A2.1.1 Unitatea administrativă

Comuna Glina este situată în județul Ilfov, în periferia sudică a capitalei, la o distanță de aproximativ 3 km de București. Satele care aparțin comunei Glina sunt Glina, Cățelu și Bobești.

La recensământul din anul 2002 comuna Glina înregistra un număr de 7147 locuitori³³⁶ din care: 5921 români, 1222 romi, 2 maghiari și 2 bulgari. Conform acestor date, procentul romilor la nivelul comunei Glina era la data recensământului de 17,09 la sută.

Potrivit declarațiilor primarului, comunitatea romilor din Bobești este cea mai numeroasă având aproximativ 500 de persoane care și-au declarat oficial, la recensământ, apartenența la etnia romilor. În opinia primarului, datele de recensământ subvaluează dimensiunea populației rome, numărul real al etnicilor romi fiind de aproximativ 1000 de persoane.³³⁷ Din consiliul local fac parte și șase consilieri etnici romi, care au fost promovați pe listele partidelor parlamentare.

Potrivit primarului, alocațiile bugetare se fac în funcție de necesitățile cele mai stringente și nu în funcție de componența etnică a localităților sau străzilor care compun comuna Glina. În anul 2006, de exemplu, școala din Bobești a primit prin buget o alocație de 2,5 miliarde lei (250.000 RON sau 75.000 Euro) pentru modernizarea infrastructurii.³³⁸

A2.1.2 Comunitatea romilor din Bobești

Comunitatea romilor din Bobești este formată din romi de vatră, dintre care o parte și-au păstrat meseria tradițională de lăutari. Infrastructura comunității este subdezvoltată,

³³⁶ Recensământul din 2002.

³³⁷ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

³³⁸ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

drumurile sunt de pământ, impracticabile atunci când plouă sau pe timp de iarnă, în localitate nu există rețea de apă curentă și de canalizare sau de gaze. Comunitatea din Bobești este racordată la rețeaua de energie electrică. Condițiile de locuit sunt precare, majoritatea locuințelor fiind improvizate din resturi de materiale de construcții recuperate de la groapa de gunoi „Ochiul boului”, aflată în apropierea localității. La data vizitei în comunitate era vizibil faptul că nu exista o colectare a gunoiului în comunitatea Bobești, cantități mari de gunoi menajer fiind depozitate pe străzile din comunitate. Începând din ianuarie 2007, a demarat un proiect cu finanțare externă care vizează între altele și introducerea alimentării cu apă și rețea de canalizare pentru comuna Glina. Proiectul ar urma să se finalizeze în decembrie 2009.³³⁹

Mare majoritate a romilor din Bobești au un nivel scăzut de educație și nu au calificări care să le permită să obțină un loc de muncă stabil. Potrivit estimărilor inspectorului pentru romi, doar un procent de 10 zece la sută dintre romii din comunitate lucrează în București, restul obținându-și veniturile din ajutorul social, din alocația pentru copii și din recuperarea și valorificarea deșeurilor din groapa de gunoi din vecinătate.³⁴⁰ O situație mai bună o au romii care practică lăutăria și cei care au reușit să lucreze pentru o perioadă în străinătate. Potrivit primarului comunitatea ar fi divizată în două categorii, jumătate dintre romi trăind la limita sărăciei, iar cealaltă jumătate având venituri decente obținute din munca în străinătate.³⁴¹ Primarul localității ne-a declarat că în prezent există 130 familii de romi care au dosare de ajutor social.³⁴² Bugetul unei familii de romi beneficiare de ajutor social este de aproximativ 300 RON (85 Euro) pe lună.

Potrivit inspectorului pentru romi, aproximativ 40 la sută dintre romii din Bobești sunt vorbitori ai limbii romani.³⁴³ Pe de altă parte, opinia primarului este aceea că toți romii din comunitatea Bobești sunt cunoscători ai limbii romani.³⁴⁴ Potrivit directorului școlii, numărul romilor care nu au fost niciodată înscriși la școală ar fi de aproximativ 2 la sută din totalul acestora.³⁴⁵

Populația de vârstă școlară la nivelul comunei Glina și în satul Bobești este în scădere, potrivit celor spuse de primar.³⁴⁶

³³⁹ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007. Informații despre proiect sunt disponibile pe website-ul Primăriei Municipiului București http://www1.pmb.ro/pmb/primar/proiecte/externa_nerambursabila.htm (accesat la 3 martie 2007).

³⁴⁰ Interviu cu inspectorul pentru învățământul în romani, 22 februarie 2007.

³⁴¹ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

³⁴² Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

³⁴³ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

³⁴⁴ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

³⁴⁵ Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

³⁴⁶ Interviu cu Manole Marin, primarul din Glina, 22 februarie 2007.

A2.1.3 Educația

Școala și rețeaua de învățământ

Școala nr. 3 Bobești a fost înființată și a început activitatea în anul 1962. Inițial, școala a fost una de nivel I-X și a funcționat ca o școală de acest nivel până în anul școlar 1991-1992. Începând cu acest an școlar, școala și-a restrâns activitatea la nivelul claselor I - VIII. Școala are și două grupe de grădiniță, cu un total de circa 40 copii. În prezent, se construiește o grădiniță nouă, în cadrul unui proiect finanțat de primărie.

În prezent efectivul de elevi al școlii nr. 3 Bobești este de 170 elevi în clasele de ciclu primar și secundar inferior. Cu excepția unui elev român, transferat disciplinar la școala din Bobești, toți ceilalți elevi sunt de etnie romă.

Condiții materiale

În urmă cu câțiva ani, școala a intrat într-un proces de modernizare care a vizat introducerea apei curente, a încălzirii centrale, mutarea toaletelor în interiorul școlii, zugrăvirea interioară a spațiilor școlare, înlocuirea vechilor ferestre și uși. Această investiție în infrastructură a fost realizată de către primărie. Mobilierul școlii a fost și el înlocuit cu unul nou, primit de la Ministerul Educației și Cercetării. Însă și în prezent sunt probleme legate de condițiile din școală, „școala ar avea nevoie de canalizare, acum avem fosă septică, ceea ce nu e de ajuns” [...]”³⁴⁷

Școala are un singur computer, utilizat de către director și personalul școlii. În aceste condiții, elevii nu beneficiază de cursuri de informatică și nu au acces la calculator. Nu există telefon fix, nici fax.

Școala a primit și unele dotări pentru laboratorul de fizică, planșe și mulaje pentru biologie și cărți care au intrat în dotarea bibliotecii, înființată cu un an în urmă. Alte materiale didactice sunt depășite, iar laboratorul de chimie nu este funcțional: „nu avem substanțe, sau microscop, iar planșele sunt în majoritate vechi și ar trebui schimbate.”³⁴⁸

Școala nu dispune de o sală de sport și nici de un teren de sport, deși curtea școlii are o suprafață mare. Curtea școlii are un aspect neîngrijit, gardurile sunt rupte pe alocuri și gunoaie menajere sunt vizibile în perimetrul școlii.

Resurse umane

Școala se confruntă cu o mare fluctuație de personal, potrivit declarațiilor directorului. Din cele 13 cadre didactice care formează corpul profesoral al școlii, doar șase cadre

³⁴⁷ Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

³⁴⁸ Interviu cu cadre didactice, Bobești, 22 februarie 2007.

didactice sunt titulare,³⁴⁹ șapte cadre didactice fiind suplinitoare care predau în toate cele trei școli de pe teritoriul comunei Glina. Acest fenomen al fluctuației de personal este prezent în special în cazul învățătorilor, care "se titularizează și pe urmă se transferă".³⁵⁰ Fenomenul fluctuației de personal se manifestă deopotrivă în cazul cadrelor didactice titulare și a suplinitoilor. În unele situații, școala din Bobești reprezintă pentru cadrele didactice doar un loc de muncă temporar cu o durată de la câteva luni până la un an ("unii stau doar câteva luni, alții stau doar un an"),³⁵¹ un periplu necesar pentru a putea obține transferul la școlile din oraș sau la școli din vecinătate, mai bogate ca dotări și cu rezultate mai bune.

Cazurile în care învățătorii stau doi sau trei ani în funcție sunt considerate a fi "cazuri fericite". Fluctuația de personal este principala problemă a școlii în opinia directorului instituției. "Aș elimina această fluctuație. Nu l-aș angaja dacă aș ști dinainte că vine pentru un an și în anul următor își cere transferul". Din cele 13 cadre didactice ale școlii doar două au domiciliul în comuna Glina, restul de 11 făcând naveta în această localitate.

Fluctuația a fost și mai mare în anii anteriori. Astfel, potrivit informațiilor puse la dispoziție de inspectoratul școlar, în anul școlar 2003-2004, fluctuația la nivelul ciclului primar a fost de 27 la sută, iar la nivelul ciclului gimnazial de peste 50 la sută.³⁵² În anul școlar 2004-2005, potrivit datelor furnizate de inspectoratul școlar, din 19 cadre didactice angajate în școală, 14 erau necalificate și patru în curs de calificare.³⁵³

Școala are un profesor de limba romani și și-a propus să angajeze un al doilea. Toți elevii școlii Bobești studiază limba romani.

Școala are angajat un psihopedagog care este prezent în școală doar patru ore pe săptămână. Rolul său ar fi acela de consiliere a elevilor și a profesorilor din școală, deși până acum singurele interacțiuni pe care acesta le-a avut, datorită numărului mic de ore, au fost cu elevii școlii.

Școala nu dispune de un mediator școlar, deși cadrele didactice intervievate consideră că prezența acestuia ar fi necesară și ar putea să îmbunătățească relația cu comunitatea și frecvența școlară a copiilor.³⁵⁴

³⁴⁹ Cadrele didactice titular au trecut un examen și au un contract de muncă permanent să lucreze în școala respectivă. Cadrele didactice suplinitoare poate că au dat examenul, dar nu l-au trecut, astfel încât contractul lor e pe o perioadă limitată, pe durata unui an școlar. La începutul fiecărui an școlar, cadrele didactice suplinitoare vor ocupa posturile vacante din sistem. Cadrele didactice suplinitoare pot fi calificate sau necalificate.

³⁵⁰ Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

³⁵¹ Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

³⁵² Informații furnizate de Inspectoratul Școlar Ilfov.

³⁵³ Informații furnizate de Inspectoratul Școlar Ilfov.

³⁵⁴ Interviuri cu cadre didactice, Bobești, 22 februarie 2007.

Modele de segregare

Cadrele didactice care predau în această școală de mai mulți ani au mărturisit că atunci când s-a înființat și încă o perioadă bună, școala a fost mixtă din punct de vedere etnic, iar la început a fost preponderent cu elevi români.

Acum 15 - 20 de ani, școala aceasta avea și 80 la sută români. Deci până la revoluție. După revoluție a optat fiecare la alte școli, la București, Glina, Cățelu. Mulți au căutat școli prin oraș. După ce s-a construit școala în Glina, mai modernă, atunci s-au reasezat iarăși. Școala fiind cât mai aproape de locuință, sigur că părintele optează să fie cât mai aproape de școală.³⁵⁵

Procesul de segregare s-a petrecut gradat în perioada de tranziție de după 1990 prin retragerea copiilor români de la această școală. Una dintre învățătoare cu o vechime de 12 ani în școală ne spune că, la angajarea ei în școală, colectivul de elevi avea încă un procent de 30-40 la sută elevi români. Aceeași învățătoare a relatat că de-a lungul timpului, părinții au preferat să-și trimită copiii la școală în București:

Au început să îi ducă în Ozana [cartier al Bucureștiului] de când au început să își ia mașini: e la modă, e în oraș, e în București. În plus, copiilor le face plăcere să facă această mică călătorie zilnică în oraș, e un fel de distracție pentru ei. Nu cred că școlile din București sunt neapărat mai bune. Avem un copil care s-a transferat în clasa VI-a la noi dintr-o școală din Ozana și e foarte slab la învățătură.³⁵⁶

Procesul de segregare nu are exclusiv o dimensiune etnică, ci și una socială. Astfel retragerea elevilor de la școala Bobești și înscrierea lor în alte școli din comună sau în București are loc și în cazul unor familii de romi mai înstărite, nu doar în cazul familiilor de români. Acest fenomen de evitare a școlii din Bobești de către romi este însă mult mai puțin prezent decât în cazul românilor. Potrivit estimărilor profesorilor, aproximativ 2-3 la sută dintre romii din Bobești aleg să înscrie copiii la alte școli din comună sau în București.³⁵⁷ Una din școlile pentru care optează și părinții romi care, potrivit domiciliului ar intra în zona de arondare a școlii Bobești, este școala nr.1 Glina, școală aflată la doar un kilometru distanță de școala din Bobești. La școala nr. 1 Glina, 10-15 la sută dintre elevii înscriși au domiciliul în Bobești. Motivele părinților din Bobești de a trimite copiii la școala nr. 1 Glina sunt corpul profesoral considerat a fi unul mai bun, dotările materiale mai bune și o mai mare siguranță a copiilor în școală și în perimetrul școlii.³⁵⁸

În școala nr. 1 Glina, deși romii sunt distribuiți câte 2-3 elevi în fiecare clasă, există o clasă segregată la nivelul clasei a patra (clasa a IV-a B) în care elevii romii predomină.

³⁵⁵ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁵⁶ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁵⁷ Interviu cu cadre didactice, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁵⁸ Interviu cu părinți, Bobești, 22 februarie 2007.

Potrivit inspectorului școlar, nu se pot lua măsuri pentru sancționarea acestui caz de segregare a copiilor romi într-o clasă separată, datorită faptului că elevii acestei clase nu se identifică ca fiind romi și, mai mult, notificarea pentru interzicerea segregării nu prevede sancțiuni.³⁵⁹

Toate cadrele didactice intervievate consideră că ar fi dezirabil ca școala să aibă și elevi români:

Am vrea să atragem cât mai mulți români, acum că școala s-a modernizat [...] e o școală care dacă ar fi popularizată mai mult, ar putea atrage și elevi români [...] eu duc această propagandă verbal.³⁶⁰

Împreună cu alte școli din județ, Școala Bobești a realizat o aplicație pentru programul Phare 2005 „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate” prin care se propune ca această școală să devină una „magnet” pentru copiii români din localitate, care în prezent fac naveta în București sau în satele învecinate. Decizia de finanțare nu s-a luat încă și va depinde de calitatea propunerii de finanțare înaintată de Inspectorul Școlar Județean Ilfov.

Rezultate școlare

Rezultatele școlare la clasele I-IV sunt mai degrabă slabe deși, potrivit directorului de școală, nu ar exista cazuri de analfabetism funcțional: “[la sfârșitul clasei a IV-a] sunt unii care citesc mai greu și unii care citesc pe silabe”.³⁶¹ Însă potrivit unei alte surse, „doi-trei elevi dintr-o clasă nu știu să scrie și să citească”³⁶². Nici la nivelul gimnazial rezultatele nu sunt mai bune. În 2006-2007, nici unul dintre elevii care au terminat opt clase nu au reușit să treacă examenul național, care le-ar fi permis să își continue studiile la liceu; nici în anii precedenți rezultatele nu au fost mai bune:

Anul trecut din 15 elevi care trebuiau să promoveze clasa a VIII-a, un număr de 14 elevi au rămas corigenți, iar cel care s-a prezentat nu a luat examenul.

Explicațiile oferite pentru eșecul școlar vizează exclusiv starea de sărăcie a comunității și implicarea copiilor din ciclul gimnazial în diverse munci în gospodărie sau în exteriorul acesteia:

Comunitatea este una foarte săracă. La ciclul primar, în clasele I-IV mai vin, dar băieții crescând, unii părinți îi iau și îi pun la muncă sau dacă vin la școală, vin doar din când în când. Alții pur și simplu nu mai au chef.³⁶³

³⁵⁹ Interviu cu inspectorul școlar, 22 februarie 2007.

³⁶⁰ Interviuri cu cadre didactice, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁶¹ Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

³⁶² Interviuri cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁶³ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

Directorul a afirmat că rezultatele școlare slabe se datorează în principal absentismului, o părere susținută de un raport al Inspectoratului Școlar Județean Ilfov, care citează Școala Bobești între școlile în care se înregistrează un înalt grad de absentism.³⁶⁴ Mai mult, același raport atrage atenția asupra faptului că nu există acțiuni de îmbunătățire a frecvenței școlare și că întreaga responsabilitate pentru starea de fapt este plasată de către cadrele didactice asupra familiilor.

În școlile în care sunt probleme legate de frecvența elevilor, programele de remediere a acestora nu există sau dacă există ele nu dau rezultate concrete, obișnuindu-se a se muta responsabilitatea asupra familiei.³⁶⁵

În privința criteriului promovabilitate, școala Bobești se situează pe locul 78 din cele 80 școli evaluate de către raport.³⁶⁶ Procentul de promovabilitate în școala Bobești pentru anul școlar 2005 - 2006 a fost de 61.4 la sută față de o medie a școlilor incluse în clasament de 82.2 la sută (incluzând și școli de nivel superior cu clase IX-XII). În cazul învățământului primar (clasele I-IV), rata promovabilității la școala Bobești a fost de 82.42 la sută față de o medie de 93.5 la sută, ocupând printre ultimele poziții din județ care desfășoară școlarizare pentru acest ciclu de învățământ.³⁶⁷ Ultima poziție este ocupată de școală pe criteriul promovabilitate și în cazul învățământului gimnazial (V-VII), caz în care promovabilitatea a fost de doar 32.8 la sută în condițiile în care media pentru școlile care au ciclu gimnazial a fost de 75.2 la sută.

Școala Bobești ocupă o poziție foarte joasă și în privința procentului de elevi care la sfârșitul anului școlar au avut situația școlară neîncheiată. Astfel, 11.4 la sută dintre elevii școlii Bobești s-au aflat în această situație față de o medie de aproape 5 la sută pentru rețeaua școlară a județului Ilfov.³⁶⁸ În cazul ciclului primar, școala Bobești are cel mai slab rezultat, un procent de 8,8 la sută dintre copii având situația neîncheiată față de o medie la nivel de județ de 1,3 la sută pentru acest ciclu școlar. În cazul ciclului gimnazial școala ocupă penultima poziție în clasament cu un procent de 14,9 la sută elevi fără situația încheiată la învățatură față de o medie de 3,3 la sută. Același raport menționează în schimb că, la nivelul anului 2005-2006, în școala Bobești de fapt nu au existat cazuri de neînscrisere.³⁶⁹

Potrivit inspectorului pentru romi, dacă evaluarea ar fi una conform standardelor

³⁶⁴ Inspectoratul Școlar Județean Ilfov, *Raport privind activitatea ISJ Ilfov, a conducerilor unităților de învățământ și a întregului personal din învățământ pe semestrul I, an școlar 2005-2006, pentru susținerea unui învățământ de calitate în condițiile descentralizării activității în învățământul preuniversitar*, 2006, disponibil la <http://www.isjilfov.edu.ro/images/stories/raportsemI.doc> (accesat la 3 martie 2007) (în cele ce urmează *Raportul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov*).

³⁶⁵ *Raportul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov*, p. 14.

³⁶⁶ *Raportul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov*, p. 39.

³⁶⁷ *Raportul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov*, pp. 42-43.

³⁶⁸ *Raportul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov*, p. 39.

³⁶⁹ *Raportul Inspectoratului Școlar Județean Ilfov*, p. 42.

prevăzute de programa școlară, doar 80 la sută dintre elevii de ciclul I-IV ar trebui să promoveze, iar nivelul real al promovabilității la clasele V-VIII ar fi doar de 50 la sută.³⁷⁰ În opinia sa, indulgența cadrelor didactice în evaluare nu se manifestă doar la școlile preponderent rome, dar și în școlile preponderent românești. „La partea de standarde, nici un copil de la o școală românească, dacă o iei pe bune, nu ia 5.”³⁷¹

Cu excepția participării la olimpiada de limba romani, elevii școlii din Bobești nu au participat niciodată la concursuri școlare pentru disciplinele specifice ciclului gimnazial. La olimpiada de limba romani de anul acesta au participat 16 elevi la ciclul primar și 12 elevi la ciclul gimnazial. Doi elevi ai școlii vor participa la faza națională a olimpiadei de limba romani.

În anul școlar 2006-2007 au fost înregistrate două cazuri de repetenție la nivelul claselor I-IV, în condițiile în care prin lege elevii nu pot fi declarați repetenți în clasele I și a II-a. În același an școlar, la ciclul gimnazial, au fost înregistrate cinci cazuri de întrerupere a școlarizării, patru elevi abandonând școala, iar unul fiind declarat repetent. Din datele furnizate de inspectorul școlar, pentru anul școlar 2003-2004, școala a avut 9 elevi repetenți în clasele I-VIII. În același an școlar, un număr de 35 de elevi au abandonat școala, ratele cele mai ridicate ale abandonului fiind la clasele a VI-a și a VIII-a (câte șapte elevi).

Costuri

Unele familii nu își pot permite să achite costul manualelor școlare, al materialelor și activităților extracurriculare.

Costurile pe care o familie ar trebui să le suporte de-a lungul unui an pentru manuale școlare este de aproximativ 300 RON (circa 85 Euro) pentru un număr de 14-15 manuale, iar costul rechizitelor aferente s-ar ridica tot la valoarea de 300 RON.

Deși școala organizează activități extrașcolare, copiii din familiile sărace nu pot frecventa aceste activități. Ultima activitate extrașcolară a fost excursia la București la un spectacol de circ, eveniment la care, conform declarațiilor directorului, „doar unii au participat, unii nu și-au permis, iar pe alții nu i-au lăsat părinții”.³⁷²

Relația cu comunitatea

Colaborarea cu părinții și cu comunitatea este sporadică, ocazionată în special de serbările școlare. Cadrele didactice intervievate cred că responsabilitatea pentru această colaborare slabă cu școala este a părinților și invocă dezinteresul părinților și al elevilor, neconștientizarea rolului școlii, a modelelor sociale care nu au avut succes la școală.

Majoritatea lor cred că își iau exemple greșite

³⁷⁰ Interviu cu Inspectorul școlar pentru romi, 22 februarie 2007.

³⁷¹ Interviu cu Inspectorul școlar pentru romi, 22 februarie 2007.

³⁷² Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

- fotbalistii au bani, maneliștii au bani s.a.
- profesorul de franceză are pantofii rupți, nu înțeleg de ce trebuie ca și copiii lor să învețe."³⁷³

Părinții nu prea se implică. La clasele I - IV mai vin la școală (la ședințele cu părinții), cu cât cresc copiii mai mari, la clasele V-VIII nu vin mai deloc. Vin la serbările de sfârșit de semestru și cele de Crăciun și asta în cazul claselor mici, în rest nu prea vin. La serbarea de 1 Decembrie (ziua națională a României) de exemplu nu a venit nici un părinte. Motivele sunt aceleași pentru care nu îi trimit la școală: ce poate să înțeleagă un părinte cu două clase despre ce se predă la școală? Sunt unii care se duc și strâng fierul de pe groapă [groapa de gunoi Ochiul Boului din vecinătate].³⁷⁴

Au existat câteva plângeri verbale venite de la părinți în ceea ce privește repartizarea în clase la începutul clasei I. Aceste plângeri au reflectat dorința unora dintre părinți de a le fi repartizați copiii la una dintre învățătoare, localnică și considerată a avea rezultate pedagogice mai bune.³⁷⁵ Alte reclamații ale părinților au vizat și cereri ale acestora de a fi mutați copiii în primele bănci în condițiile în care așezarea mobilierului este una clasică, în coloană. Reclamațiile părinților au vizat de asemenea lipsa de protecție, de securitate fizică a copiilor în interiorul și perimetrul școlii datorită faptului că școala nu are paznic. Potrivit declarațiilor unor părinți, există cazuri de violență între copii în timpul pauzelor și exista și cazuri în care persoane din afara școlii intră în perimetrul școlii și perturbă procesul educativ.³⁷⁶ Unul dintre părinții cu care am discutat și-a retras copilul de la școala Bobești și l-a înscris la școala Glina tocmai datorită agresiunilor verbale și fizice cu care s-a confruntat fata sa din partea unei persoane din afara școlii.³⁷⁷

Programe de formare

Directorul a participat la două sesiuni de formare prin programul PHARE cu tematica „Educație incluzivă”, la formarea în „Educație interculturală” (a doua organizată de Salvați Copiii) și la un curs de dezvoltare comunitară organizat de Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi. Doi învățători și două profesoare au participat la cursuri de perfecționare - cursuri IT, program de lucru în rețea. Organizația Centrul Educația 2000+ a avut în urmă cu trei ani un program de dezvoltare comunitară care a vizat școala și comunitatea din Bobești.

Nu există programe de formare în educație bilingvă pentru cadrele didactice care nu

³⁷³ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁷⁴ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁷⁵ Interviuri cu părinți, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁷⁶ Interviuri cu părinți, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁷⁷ Interviuri cu părinți, Bobești, 22 februarie 2007.

cunosc limba romani, deși persoanele intervievate susțin că în ciclul primar și într-o mai mică măsură în ciclul gimnazial există dificultăți de înțelegere între cadrele didactice și elevi.³⁷⁸ Cursurile de formare în educație bilingvă sunt considerate utile în special pentru învățători.

Începând de anul acesta, școala își propune să angajeze un al doilea profesor de limba romani și să formeze anul acesta un mediator școlar, dacă aplicația județului va fi finanțată prin programul PHARE. Însă directorul școlii se așteaptă să întâmpine dificultăți în identificarea unei persoane care să îndeplinească cerințele postului de mediator: "Nu găsim personal cu 12 clase, care să fie șomer și să fie dispus să lucreze pentru 3 milioane lei (300 RON, circa 85 Euro). Și e un job nesigur de doar 18 luni pe durata proiectului."³⁷⁹

A2.2 Studiu de caz: orașul Șimleu Silvaniei

A2.2.1 Unitatea administrativă

Șimleu Silvaniei este un oraș situat în partea de nord-vest a României, în județul Sălaj. Orașul Șimleu Silvaniei include în structura sa administrativă localitățile Bic, Cehei și Pustă;³⁸⁰ cele două cartiere din urmă fac obiectul prezentului studiu de caz.

Populația totală a Șimleului Silvaniei înregistrată la recensământul din 2002 a fost de 16.066 locuitori. După datele recensământului, dezagregate pe etnie, românii sunt al treilea cel mai numeros grup etnic în zonă: români 10.553 (sau 65,68 la sută); maghiari 4.010 (sau 24,95 la sută); romi 1.425 (sau 8,86 la sută). Restul locuitorilor nu și-au declarat apartenența etnică.³⁸¹ La recensământ au fost înregistrați 1.130 vorbitori de limba romani, constituind 7,03 la sută din populația totală a orașului Șimleu Silvaniei.

A2.2.2 Romii și comunitatea

Cartierul Pustă se află la 7 kilometri de orașul Șimleu Silvaniei și este un cartier locuit în majoritate de români. La marginea cartierului Pustă se află cartierul Pustă Vale, o comunitate romă segregată rezidențial, separată de Pustă de o fâșie de pământ de circa 500 metri. Deși sunt considerate cartiere ale Șimleului Silvaniei, atât Pustă, cât și Pustă Vale au aspectul de localitate rurală.

În 2002, la momentul recensământului, comunitatea de romi din Pustă Vale înregistra

³⁷⁸ Interviu cu un cadru didactic, Bobești, 22 februarie 2007.

³⁷⁹ Interviu cu directorul școlii nr. 3 din Bobești, 22 februarie 2007.

³⁸⁰ Conform Legii 2/1968.

³⁸¹ Recensământul din 2002.

în mod oficial un număr de 800 locuitori. Potrivit datelor neoficiale ale organizației „Șanse Egale”, în anul 2005 comunitatea de romi din Pustă Vale avea aproximativ 1600 locuitori. Conform datelor furnizate de către direcția de urbanism din cadrul Primăriei Șimleu Silvaniei Asociației Șanse Egale, în comunitatea din Pustă Vale există un număr de 257 gospodării. Pe de altă parte, potrivit liderului rom din comunitate (*bulibașa*) în Pustă Vale locuiesc în prezent aproximativ 2600 persoane (din care 800 cu vârsta până la 18 ani) grupate într-un număr de 339 de gospodării. Comunitatea din Pustă Vale reprezintă în opinia *bulibașei* cel mai mare cartier al Șimleului Silvaniei ca și număr de locuitori.

Imprecizia recensării locuitorilor din Pustă Vale se datorează și faptului că cele mai multe familii nu au acte de proprietate asupra locuințelor. Directorul executiv al ONG-ului „Șanse Egale”, Robert Vaszi, estimează că doar un procent de 20 la sută dintre romi au acte de proprietate, restul fie neavând acte de proprietate asupra terenului, ceea ce îi împiedică să dobândească acte de proprietate asupra caselor, fie neavând autorizație de construcție. În plus, potrivit estimărilor *bulibașei*, aproximativ 250 persoane din comunitate nu au acte de identitate, dintre care mai mult de 50 sunt copii fără certificate de naștere. Lipsa actelor de proprietate asupra locuințelor îi împiedică pe romii fără acte de identitate să obțină aceste documente.

Comunitatea romă din Pustă Vale nu formează o unitate administrativă distinctă, ci este gestionată de consiliul orașenesc și finanțat de la bugetul local orașenesc.

Viceprimarul Șimleului Silvaniei susține că nu poate exista un buget separat alocat comunității (deși aceasta este complet separată rezidențial), dar ar putea exista (teoretic) o politică de investiții care să se adreseze exclusiv acestei comunități:

În mod separat, nu există o filă de buget. Nu avem buget, nici capitol, nici subcapitol pe zone ale orașului. În cazul în care sunt promovate investiții, atunci da, dar nu sub formă de zonă... În zona Cehei avem înlocuirea rețelelor de apă potabilă, o investiție numită SANCTIT, o investiție pentru orașele mici și mijlocii, de reabilitare a infrastructurii. Nu avem separat pentru Pustă Vale. Acum s-a făcut ceva la drum, dar nu ca filă separată de investiție.³⁸²

Potrivit declarațiilor persoanelor intervievate și a *bulibașei* din Pustă Vale investițiile în infrastructura comunității de romi din Pustă Vale sunt inexistente:

Legat de drum am fost de vreo 2 - 3 ori la primar. Mi-a spus cineva să fiu atent că au intrat niște bani și să aveți grijă să vă faceți și vouă drum. M-am dus într-o dimineață la primar și l-am întrebat dacă ne va face drumul într-un timp mai scurt. Primarul mi-a spus că se va face drumul până la școală că atâția bani au disponibili, iar când mai vin bani, se continuă (în comunitate). Anul când se va întâmpla nu știm... Cu [lipsa rețelei de] apă

³⁸² Interviu cu Geza Hanis, viceprimarul orașului Șimleu Silvaniei, 16 octombrie 2006.

n-am avut cui să ne plângem. Indiferent cui ne-am plânge, prea puțin ești băgat în seamă. Nu numai aici, ci la nivelul țării. Cu apa nimeni nu a mai spus nimic. Ar fi bine, pentru că ar umbla și copiii mai curați.³⁸³

Singurele costuri suportate de primărie se rezumă la cheltuielile curente de întreținere ale școlilor în ceea ce privește încălzirea și energia electrică. În opinia directorului executiv al organizației „Șanse Egale”, alocațiile bugetare la școala nr.2 cu clasele I-IV, în care învață exclusiv romi, sunt mult mai mici decât în cazul unor școli cu altă compoziție etnică, situate în oraș. Acest lucru este vizibil și din starea precară a școlii la momentul vizitei, precum și din absența oricărei renovări a clădirii sau a investițiilor în ultimii ani.

Romii din Pustă Vale sunt reprezentați în Consiliul Local al Șimleului Silvaniei printr-un singur deputat sătesc care nu are drept de vot, ci doar un statut consultativ în această instituție.

Comunitatea de romi din Pustă Vale este una tradițională, atât sub aspectul păstrării limbii, în sensul că toți membrii comunității sunt vorbitori ai limbii romani, cât și în sensul păstrării unei vestimentații tradiționale. Femeile și fetele au părul lung împletit în cozi, se îmbracă în fuste lungi, înflorate, viu colorate și poartă batic. În cazul bărbaților, tradiționalismul vestimentar este prezent într-o mai mică măsură. Potrivit profesorului de limba romani din școală, cea mai mare parte a locuitorilor vorbesc dialectul *căldăraș*, deși o parte a romilor vorbesc și dialectele *ursarilor* și al *spoititorilor*.³⁸⁴

Localitatea Pustă Vale este segregată rezidențial și complet izolată de restul orașului Șimleu Silvaniei. Instituțiile publice de utilitate precum primăria sau poliția se află la o distanță de peste 7 kilometri față de comunitate, iar spitalul la peste 10 km. Comunitatea nu dispune de infrastructură de bază caracteristică locuirii urbane și nu are nici măcar minimul de infrastructură prezent în mediul rural. În prezent, nu există un drum de acces spre și dinspre comunitatea de romi din Pustă Vale. Drumul existent este unul de pământ impracticabil deopotrivă pentru mașini și pentru oameni pe timp ploios.

Izolarea spațială a comunității de romi este resimțită de aceștia în special în ceea ce privește accesul la școală și la serviciile de sănătate. Potrivit declarațiilor *bulibașei*, în multe cazuri serviciile de urgență (salvarea) refuză să se deplaseze în comunitate invocând ca argument numărul mic de mașini de salvare (două mașini), drumul impracticabil și distanța mare.³⁸⁵ Distanțele pe care elevii trebuie să le parcurgă pe jos zilnic la și de la școală sunt cuprinse între 6 și 14 kilometri³⁸⁶. Nu există nici un mijloc de transport în comunitate, fie el privat sau public. Cel mai apropiat mijloc de

³⁸³ Interviu cu *bulibașa*, 14 octombrie 2006.

³⁸⁴ Interviu cu profesorul de limba romani, 15 octombrie 2006.

³⁸⁵ Interviu cu *bulibașa* în 14 octombrie 2006.

³⁸⁶ În funcție de poziționarea în comunitate care se întinde pe o distanță de 4 km și de școala

transport în comun se află la o distanță de peste 4 km față de comunitate. Din acest motiv, cei mai mulți profesori sunt nevoiți să parcurgă această distanță pe jos.

Singurele instituții prezente în comunitate cu excepția școlilor sunt două chioșcuri alimentare (unul situat la capătul comunității spre Pustă) și două biserici neoprotestante. Bisericile neoprotestante, una baptistă și cealaltă penticostală, au fost construite după 1990 și sunt frecventate de aproape 80 la sută dintre locuitori.³⁸⁷ În întreaga comunitate există un singur post telefonic public, post telefonic aflat spre capătul comunității. Accesul unor locuitori din celălalt capăt al comunității, care se întinde pe o lungime de 4 km, ar presupune parcurgerea unei distanțe mari în special în cazul unor situații de urgență.

Comunitatea din Pustă Vale nu este bransată la rețelele de apă potabilă, canalizare și nici la cea de gaze, deși această infrastructură există în comunitatea Pustă, situată la 1 km de Pustă Vale (ultimele două rețele fiind extinse în Pustă de curând). Locuitorii din Pustă Vale își asigură apa potabilă necesară din cele aproximativ 10 fântâni existente în comunitate. Potrivit directorului executiv al „Șanse Egale”, calitatea apei potabile din aceste fântâni nu a fost supusă niciodată unor analize de laborator. Lipsa unui bransament la rețeaua de apă potabilă este principala problemă a comunității în opinia persoanelor intervievate și a *bulibașei* și principalul lor motiv de nemulțumire. Accesul precar și adesea dificil la o sursă de apă potabilă duce la condiții improprii de igienă și favorizează apariția bolilor.

În comunitate există o stratificare socială dată de statutul ocupațional al locuitorilor. Majoritatea acestora, un procent de 60 la sută desfășoară activități de comerț.³⁸⁸ Potrivit datelor furnizate de *bulibașa* din localitate ar fi înregistrate în comunitate aproximativ 200 de asociații familiale și persoane fizice autorizate, care desfășoară activități de comerț. Principalele bunuri comercializate sunt puful din pene de pasăre (rațe, găini, găște) și nucile. Romii care se ocupă cu comerțul cumpără materia primă din satele și comunele din județ, pe care apoi o revând. Puful este prelucrat în ateliere din gospodărie (sortat, spălat, uscat s.a.). Restul de 40 la sută dintre membrii comunității au ca sursă de venit ajutorul social și practică activități sezoniere în agricultură. Activitatea de comerț a făcut ca aproape 20 la sută dintre gospodăriile să fie considerate de către *bulibașa* drept "gospodării înstărite".

Datorită absenței infrastructurii, locuirea romilor este una precară deși aproape 60 la sută dintre case construite sunt din cărămidă, restul de 40 la sută fiind din chirpici și pământ.³⁸⁹ Mai mult de 80 la sută din casele din comunitate nu sunt racordate la rețeaua de electricitate, deoarece absența actelor de proprietate asupra locuințelor face

frecventată. Anterior vizitei noastre, 94 de copii se deplasau pe jos la școala Cehei aflată la o distanță de 7 km.

³⁸⁷ Raportat de Robert Vaszi.

³⁸⁸ Estimat de Robert Vaszi, director executiv, „Șanse Egale”.

³⁸⁹ Estimat de Robert Vaszi, director executiv, „Șanse Egale”.

imposibilă realizarea unui contract. În absența racordării la rețeaua de electricitate, o parte dintre case preiau curent electric de la vecinii care sunt brânșiți și plătesc costurile împreună cu aceștia.³⁹⁰ Încălzirea locuințelor se face cu resturi de lemn din pădurile din apropiere și cu deșeuri.

În opinia *bulibașei* din Pustă Vale, cele mai importante probleme ale comunității în care locuiesc sunt lipsa apei potabile, starea actuală a educației școlare, absența unui dispensar medical și absența actelor de identitate în cazul unora dintre romi:

Apa, trasă în comunitate, pentru că e vorba de igienă, apoi educația și un dispensar sanitar. Oamenii merg în oraș la medic, la 7 km. Dacă se apelează salvarea oamenii sunt întrebați: "dar voi nu aveți mașini?". Sunt două salvări. Și încă ceva: oamenii nu au buletine. Există vreo 250 de persoane fără acte de identitate.³⁹¹

A2.2.3 Educația

Școala și rețeaua de învățământ

În prezent, cvasitotalitatea copiilor din Pustă Vale învață în medii școlare segregate. În comunitatea din Pustă Vale există două școli și o grădiniță. Una dintre școli, cea mai veche, școala nr. 2 Pustă Vale, este la capătul comunității care se întinde pe o distanță de aproximativ 4 kilometri. Suprafața clădirii școlii nu depășește 100 mp și după aparențele exterioare se află într-o avansată stare de degradare.

Tabelul A5 arată distribuirea elevilor pe clase:

Table A5: Studiul de caz Șimleu Silvaniei: elevii din școala primară Pustă Vale

Sursa: ISJ Sălaj³⁹²

Clasa	Nr. elevi
I	53
II	52
III	71
IV	65

Școala nouă din Pustă Vale pentru copiii din clasele I-VIII a fost construită în

³⁹⁰ Interviu cu Robert Vaszi, director executiv, „Șanse Egale”.

³⁹¹ Interviu cu *bulibașa*, 14 octombrie 2006.

³⁹² Răspunsul ISJ Sălaj la notificarea MEEdC nr. 29323, trimis în 17 august 2005. Datele citate sunt din documentul anexă la acest răspuns.

comunitate cu fonduri de la Guvern (6 miliarde ROL, 600.000 RON, 200.000 Euro). Școala are două clădiri, una pentru clasele primare și alta pentru nivelul secundar inferior. Deși este o construcție nouă și aparent bine realizată, de fapt suprafața pe care s-a construit este neadecvată pentru construcție, deoarece există infiltrații de apă freatică. Baza unuia dintre corpurile de clădire este în mod vizibil afectată de infiltrații de apă.

Legat de infrastructura, ca problemă, avem un izvor care nu a fost deviat. Ar fi trebuit deviat sau construit, cel puțin, un dig de sprijin, ca să nu se infiltreze în construcție.³⁹³

La data vizitei efectuate de cercetători, școala nu beneficia de apă curentă datorită faptului că sistemul de alimentare este bazat pe o pompă cu hidrofor care se defectează în mod frecvent. Deși standardele recente în ceea ce privește autorizarea de funcționare a școlilor prevăd clar că „vechile latrine” trebuie desființate și realizate toalete în interiorul școlii, încă din faza de proiectare și execuție a construcției în școala nouă din Pustă Vale „toaletele” au rămas totuși în afara școlii. Cele două corpuri de clădire care formează școala din Pustă Vale dispun de un sistem de încălzire cu radiatoare electrice. La momentul vizitei în școală, directoarea școlii, nouă în această funcție, ne-a declarat că la recepționarea clădirii nu a fost efectuată de către constructor proba funcționării sistemului de încălzire. De altfel, directoarea școlii ne-a declarat că a refuzat să semneze procesul verbal de recepție a clădirii deoarece, în opinia dumneaei, există riscul accidentării sau îmbolnăvirii copiilor. Școala nu dispune de o sală de sport și nici măcar de un teren de sport sau locuri de joacă pentru copii. În privința dotărilor, la data vizitei nu exista nici un fel de material didactic, bibliotecă sau dotări pentru laboratoarele specifice disciplinelor din ciclul gimnazial (fizică, chimie, biologie ș.a.) și nu avea în dotare nici un calculator.

Potrivit informațiilor din ziarul local *Sălăjanul*, ca urmare a sesizării Asociației „Șanse Egale” Zalău, alături de Asociația „Șanse Egale pentru Femei și Copii” Zalău și ADOSER/S, problemele legate de infrastructură și parțial cele legate de dotarea școlii ar urma să se rezolve în scurt timp.

În ceea ce privește dotarea noii școli și asigurarea materialelor didactice, prefectul Andrei Todea a primit asigurări de la inspectorul școlar general Ioan Abrudan că până la finele anului în curs, unitatea de învățământ va avea dotările necesare pentru laboratorul de fizică, cât și un fond de carte în valoare de 3.200 de lei noi. Cu această ocazie, Todea a donat personal un calculator, iar Școala nr.1 din Șimleu Silvaniei a donat un calculator și o imprimantă. Conform aceluiași comunicat, Andrei Todea a dorit să fie stabilite și câteva din măsurile care trebuie luate în vederea stabilizării terenului pe care este construită școala, realizarea unor canale de scurgere pentru apa provenită din precipitații și amenajarea unui spațiu de joacă.

În urma discuțiilor, s-a stabilit că Primăria Șimleu Silvaniei va asigura

³⁹³ Interviu cu directorul școlii, 15 octombrie 2006.

materiale necesare pentru realizarea unor canale de scurgere, precum și pietrișul necesar pentru curtea școli. De asemenea, Grupul de inițiativă al comunității de romi, împreună cu Biroul Județean pentru Rromi din cadrul Instituției Prefectului și Asociația „Șanse Egale” se vor ocupa de efectuarea lucrărilor de nivelare și tasare a terenului din curtea școlii, în vederea realizării unui spațiu de joacă pentru copii. În ceea ce privește asigurarea apei potabile în incinta școlii au fost obținute promisiuni din partea Inspectoratului Școlar Sălaj pentru dotarea unității cu un hidrofor.³⁹⁴

În prezent, sunt înscriși la școala gimnazială cu clasele I-VIII Pustă Vale un număr de 371 de elevi romi. Școala dispune de doar două săli de clasă, iar în această clădire învață, potrivit unei adrese³⁹⁵ a Inspectoratului Școlar Județean Sălaj, un număr de 241 elevi de ciclul primar distribuiți în 10 clase.

Înscrierea și finalizarea învățământului

Nu este clar care este numărul copiilor care frecventează această grădiniță. Conform unei adrese³⁹⁶ trimise de către Inspectoratul Școlar Județean Sălaj, grădinița din Pustă Vale ar avea înscriși un număr de 30 copii, dar pe site-ul³⁹⁷ ISJ Sălaj figurează ca înscriși la grădinița din Pustă Vale un număr de 40 copii. Pe de altă parte, un raport al organizației „Șanse Egale” menționează că numărul copiilor care frecventează grădinița este de aproximativ 100 copii.³⁹⁸ Este foarte probabil ca în fapt un număr foarte mare de copii de vârstă preșcolară să nu frecventeze deloc grădinița deoarece spațiul de la parterul bisericii nu este suficient pentru școlarizarea a 100 copii. Potrivit informațiilor oferite de *bulibașa*, până în prezent nu s-a realizat un recensământ școlar care să identifice copiii romi care nu frecventează învățământul obligatoriu (inclusiv grădinița și anul pregătitor sau anul 0), datorită absenței certificatului de naștere sau din alte motive.³⁹⁹

³⁹⁴ Articolul "Potrivit instituției Prefectului, romii de la școala din Pustă Vale nu sunt segregati", publicat în *Sălăjanul*, ediția 675 din 10.11.2006. Articolul este disponibil la adresa http://www.salajejanul.ro/arhiva_b.php?act=view&numero=1088.

³⁹⁵ Răspunsul Inspectoratului Școlar Județean Sălaj la Notificarea Ministerul Educației și Cercetării nr. 29323 emisă în 20 aprilie 2004 privind interzicerea segregării. Datele statistice sunt incluse în anexele la adresă.

³⁹⁶ Adresă trimisă de ISJ Sălaj la MEEdC în 17 august 2005. Adresa include răspunsul ISJ Sălaj la solicitarea ministerului de a furniza date despre segregarea școlară a copiilor romi.

³⁹⁷ Rețeaua școlară a Inspectorului Școlar Județean Sălaj, Anul școlar 2005-2006, disponibil la http://www.isjsalaj.go.ro/index_files/inv_stat_urban.html (accesat la 1 martie 2007).

³⁹⁸ Cercetare privind situația locuințelor în comunitățile de romi din localitățile: Pustă Vale, Derșida, Ileanda - județul Sălaj, România 2005, raport nepublicat elaborat de Asociația „Șanse Egale”.

³⁹⁹ În momentul redactării acestui studiu, ISJ Sălaj nu furnizase datele solicitate.

Rezultate școlare

Referitor la rezultatele școlare ale elevilor romi din școala nr.2 Pustă Vale, deopotrivă părinții și cadrele didactice sunt de acord că acestea sunt dintre cele mai slabe. Potrivit datelor oferite de învățătoarele din Pustă Vale doar în anul școlar 2005-2006, numărul elevilor repetenți în clasele II-IV a fost de 24. Dincolo de înregistrarea formală a eșecului școlar (prin repetenție), cadrele didactice au recunoscut că o parte dintre elevi nu știu să scrie și să citească în mod fluent la sfârșitul clasei a IV-a. Nici unul dintre copiii din școala nr. 2 Pustă Vale nu a participat vreodată la vreun concurs școlar. De altfel, lipsa abilităților de scris-citit la finalul clasei a IV-a reprezintă principala sursă de insatisfacție a părinților intervievați:

Nu sunt mulțumit de ce a învățat până acum, până nu a fost mutat aici. Acum învață. Începe să priceapă, să își scrie numele. E elev în clasa a V-a.

Până în clasa a V-a ar fi trebuit să învețe să scrie și să citească. Acum e mai greu de el [în gimnaziu].⁴⁰⁰

Motivul rezultatelor școlare sub standardele prevăzute de programa școlară sunt privite în mod diferit de către învățători și de către părinți. Cadrele didactice consideră că principalul motiv al eșecului școlar este frecvența scăzută a copiilor, care lipsesc în timpul anului pentru a-i însoți pe părinți în călătorii. În plus, potrivit unui cadru didactic, programa școlară ar fi prea încărcată pentru copiii romi din comunitate. Un alt cadru didactic consideră că responsabilitatea eșecului școlar al elevilor romi „vine din mentalitatea părinților, că de acolo pleacă tot”.

Pe de altă parte părinții romi intervievați consideră că principalul motiv al rezultatelor școlare slabe ale copiilor sunt dezinteresul cadrelor didactice, atitudinile discriminatorii, lipsa dotărilor școlare și a unor condiții adecvate procesului educativ.

Modele de segregare

La începutul lunii septembrie, cu doar o lună înaintea vizitei, a fost dată în folosință în comunitatea din Pustă Vale o nouă școală de nivel I-VIII. Înainte de a analiza situația existentă în nou construita școală din comunitatea de romi, vom face o scurtă trecere în revistă a modului în care se desfășura școlarizarea romilor din ciclul secundar inferior anterior construcției școlii noi.

Până în anul școlar 2006-2007 școlarizarea elevilor romi de gimnaziu (clasele V-VIII) se desfășura în școala Cehei, școală situată la o distanță de 7 km de comunitate. Un număr de 94 de elevi romi de clasele V-VIII învățau în cadrul școlii Cehei, dar într-o clădire anexă separată de clădirea principală în care învățau copiii români. Potrivit unui raport al organizației Romani Criss, deși numărul elevilor români și romi din școala Cehei era egal (188 elevi în total, dintre care 94 romi), clădirea anexă în care învățau românii avea doar două săli de clasă, în timp ce corpul principal de clădire în care învățau copiii

⁴⁰⁰ Interviu cu părinții romi din Pustă Vale, 15 octombrie 2006.

români dispune de patru săli de clasă.⁴⁰¹ Potrivit raportului menționat, clădirea anexă în care învățau românii la școala din Cehei era improprie învățării. Dincolo de spațiul insuficient, clădirea era într-un stadiu avansat de degradare, cu geamuri sparte și uși rupte, condiții neigienice, mobilier ieșit din uz, acoperișul spart ș.a. În plus, în timpul iernii nu era alocată o cantitate de lemne suficientă pentru încălzirea clădirii. Elevii romi nu aveau acces la dotările școlii Cehei (calculatoare și dotarea laboratoarelor), iar două dintre cadrele didactice care predau la clasele cu elevi romi nu aveau calificarea necesară.

Raportul Romani Criss a fost obiectul unei plângeri adresate în martie 2003 de către organizație Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării. Ulterior, în decizia 218 din 06.23.2003, CNCD a hotărât⁴⁰² că faptele prezentate în mod detaliat în raportul Romani Criss constituie un act de discriminare și în consecință școala Cehei a fost sancționată printr-un avertisment. Ministerul Educației și Cercetării a făcut eforturi pentru a integra școala, dar decizia finală de a construi o nouă școală și de a transfera elevii romi acolo încălcă în totalitate principiul desegregării.

Bulibașa consideră că școlarizarea elevilor romi laolaltă cu cei români ar fi fost de dorit. În opinia sa, prezența elevilor români ar fi putut duce la creșterea standardelor de predare ale cadrelor didactice și ar putea duce și la creșterea implicării acestora:

Era bine și dacă erau copii de români, pentru că mă gândesc că altfel se ocupau cadrele de ei. Era un lucru mai bun. O materie care o predă unui rom, aceeași materie o predă și la români.

Cu toate acestea, situația nou creată prin construcția noii școli pare să fie privită de către *bulibașa* cu optimism prin comparație cu aranjamentul educațional anterior din școala Cehei și în condițiile în care accesul la școala din Pustă Vale le-a fost refuzat. Liderul comunității consideră chiar că ar fi de preferat ca în școala cea nouă să învețe de acum doar copiii romi deoarece în felul acesta s-ar evita situațiile de discriminare frecvent întâlnite la Cehei:

Dar, deoarece e situația așa, că nu avem români în școală, mă gândesc că profesorii nu fac separatism. Dacă nu se va frecventa școala asta, au spus că vor aduce copii de români din Cehei, cu autobuzul, ca să nu se ajungă la închiderea școlii. Eu mă gândesc că n-ar fi necesar să îi aducă. În momentul când va fi necesar nu ne vom putea noi opune. Până atunci, părinții trebuie să își trimită copiii la școală.⁴⁰³

În privința rezultatelor școlare obținute de elevii romi din ciclul gimnazial, este de menționat că în anul școlar 2005-2006 nici unul dintre ei nu a susținut examenul de

⁴⁰¹ Romani CRISS, *Romani CRISS vs. Inspectoratul Școlar Județean Sălaj și Școala Cehei - Șimleu Silvaniei. Separarea copiilor romi în școala românească*, raport, Romani Criss, nepublicat.

⁴⁰² Decizia CNCD Nr. 218 din 23 iunie 2003.

⁴⁰³ Interviu cu *bulibașa*, 14 octombrie 2006.

capacitate care le-ar fi permis continuarea studiilor la un liceu sau o școală profesională. Potrivit informațiilor oferite de profesorul de limba romani nici un elev rom absolvent al ciclului gimnazial nu s-a înscris la liceu în anul școlar trecut și nici în istoria recentă a școlii. Nu ne-au fost furnizate date despre situația repetenței sau a abandonului școlar în cazul elevilor romi din școala Cehei.

A2.3 Studiu de caz: Municipiul Roman

A2.3.1 Unitatea administrativă

Municipiul Roman este situat în nord - estul României, în județul Neamț, pe drumul european E 85, care leagă Ucraina, prin România, de Bulgaria. Numărul total al populației din municipiu este, potrivit recensământului oficial realizat în anul 2002, de 69.268 persoane, dintre care 1.594 (2,30 la sută) aparțin minorității romilor, minoritate care este situată pe locul al doilea în cadrul structurii etnice a populației, după români (67.210 persoane - 97,02 la sută).⁴⁰⁴

Numărul de romi din municipiu, estimat neoficial, este de aproximativ 14.000 persoane,⁴⁰⁵ comunitatea de romi cea mai numeroasă fiind cea care locuiește în Strada Nouă. Romii din Municipiul Roman sunt reprezentați în Consiliul local al Primăriei printr-un singur consilier rom, ales la alegerile locale din anul 2004.

Un studiu realizat de Primăria municipiului Roman evidențiază „prezența romilor” ca fiind o a treia problemă a localității, alături de apă, drumuri și câini. Principala problemă a comunității de romi, evidențiată de primarul municipiului, o constituie educația, care are ca efect atât sărăcia, cât și comportamentul în societate.

A2.3.2 Romii și comunitatea

Istoric

Potrivit primarului localității, comunitatea de romi, situată în cartierul Olimpic, face parte din intravilanul municipiului Roman și a apărut „ca o necesitate”. Astfel, până în anul 2001, în cartierul Mihai Eminescu, situat în centrul municipiului, exista un bloc construit în perioada regimului comunist format dintr-un număr de 104 garsoniere. Un procent de 90 la sută dintre locatarii blocului aparțineau etniei romilor, ceilalți 10 la sută fiind români. În anul 2001 blocul respectiv devenise un gheto în plin centrul

⁴⁰⁴ Vezi datele Recensământului din 2002 disponibile pe website-ul Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală la http://www.edrc.ro/recensamant.jsp?regiune_id=1&judet_id=253&localitate_id=255 (accesat la 7 martie 2007).

⁴⁰⁵ Estimările numărului populației totale din Roman, precum și a numărului locuitorilor romi (identificați oficial sau nu), au fost oferite de primar, dl. Dan Ioan Carpusor.

oraşului, din acesta lipsind utilităţile: căldura, curent, canalizare. Mutarea romilor din centrul municipiului în cartierul Satul Olimpic a avut loc în anul 2001, pentru a dezamorsa tensiunile dintre romi şi români, având în vedere intenţia acestora din urmă de a incendia romii.⁴⁰⁶

În acel bloc era centru de întâlnire al hoţilor din Moldova, se făceau schimburi de ponturi. Marea majoritate a celor de acolo aveau 1, 2, 3, 4, 5 dosare penale. Terorizau cartierul şi ca atare din 1989 încoace diverşi primari au încercat să rezolve problema cu poliţia.... În 2000, pentru că presiunea populaţiei era aşa de mare încât riscam un conflict major între romi şi români, pe care eu l-am dezamorsat împreună cu poliţia, am hotărât să facem un proiect foarte mare de 12 miliarde din banii cetăţenilor.... Ce am făcut ?! Am cumpărat nişte grajduri de la o întreprindere, care erau în intravilan⁴⁰⁷ [...] şi am întocmit un proiect tehnic de execuţie la o firmă specializată de la vremea aceea; s-au obţinut toate autorizările şi le-am creat nişte condiţii oricum mai bune decât dincolo (în centru) ...o cameră la dispoziţie, o sobă funcţională, energie electrică, apă şi WC afară....

...acţiunea de mutare a fost înregistrată şi am fost laudat pentru modul cum am tratat problema romilor. I-am mutat de acolo, unde trăiau ca în epoca primitivă .. într-un loc văruiat, asfaltat, cu WC, cu apă, cu sobă şi lemne, pe care le dăm tot noi (primăria).... Atât a putut autoritatea locală. Am luat 12 miliarde tocmai să dezamorsăm tensiunile, că vrea să le dea foc. În două rânduri a trebuit intervenţia DIAS de la Piatra pentru a dezamorsa conflictul.⁴⁰⁸

Situaţia în prezent

Potrivit liderului comunităţii locale de romi, dl. Dărăban Mircea, în cartierul Olimpic din municipiul Roman, trăiesc aproximativ 2.000 de persoane dintre care un procent estimat la 40 la sută sunt de sex masculin. Romii trăiesc în 204 încăperi, amenajate din foste grajduri.

Primarul localităţii precizează că familiilor de romi, mutate din centrul municipiului în cartierul Olimpic (strada Fabricii), li s-au întocmit contracte de închiriere:

Ce se întâmplă - pentru că asta este obiceiul - ei şi-au mai adus cu timpul şi alţi clienţi, rude de pe la ţară. Fenomenul acesta nu poate fi controlat, este problema poliţiei. Poliţia face acolo razii periodice şi verifică cine este cu contract şi cine nu, îi mai amendează. Dar de fapt nici nu îi mai amendează pentru că toţi sunt asistaţi social.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Interviu cu primarul Romanului, 2 noiembrie 2006.

⁴⁰⁷ Potrivit primarului, mai există un cartier unde trăiesc circa 2000 persoane.

⁴⁰⁸ Interviu cu primarul Romanului, 2 noiembrie 2006.

⁴⁰⁹ Interviu cu primarul Romanului, 2 noiembrie 2006.

Ulterior, în cartierul Olimpic, a fost construit și un dispensar medical, de către primărie, cu ajutorul Fundației Pacea.

Primăria a pus la dispoziția locatarilor din cartierul Olimpic, în vederea cultivării, terenul disponibil în spatele grajdurilor. De asemenea, în comunitate a fost instalat un post telefonic, care funcționa pe bază de fise, însă «azi l-au pus și peste două zile au tăiat stâlpul de la bază și l-au băgat pe foc». ⁴¹⁰

În prezent, primăria Municipiului Roman elaborează un proiect în vederea alimentării cu gaz metan a comunității de romi din cartierul Olimpic.

Am acum un proiect la care lucrez să le trag gaz. Dar le trag degeaba că nu au bani cu ce să plătească. ⁴¹¹

Liderul asociației locale "Romii Romascani", dl. Liviu Dărăban, precizează că accesul la serviciile publice al romilor din cartierul Olimpic este îngreunat, având în vedere distanța mare existentă între comunitate și municipiu. De exemplu, spitalul municipal este situat la o distanță de aproximativ 4 - 5 km de comunitate, secția de poliție se află la o distanță de 5-6 km, policlinica de stat la o distanță de aproximativ 4-5 km, piața de legume la 3 - 4 km de comunitate, iar primăria la o distanță de 4 - 5 km. Accesul romilor în oraș se face de regulă traversând calea ferată, scurtându-se astfel distanța ce trebuie parcursă. ⁴¹²

Legat de veniturile membrilor comunității de romi, primarul localității precizează că marea majoritate a acestora sunt beneficiari ai ajutorului social. De asemenea, au mai fost angajate, în cadrul serviciului de salubritate al localității, un număr de aproximativ 30 - 40 de persoane.

Cartierul reprezentativ al romilor din municipiul Roman este cel situat în strada Nouă, aceștia beneficiind de canalizare, apă curentă, energie electrică, iluminat public și asfalt. Extrema o constituie, potrivit primarului, cartierul Olimpic.

Sursele principale de venit ale romilor sunt, potrivit primarului Dan Ioan Carpusor: „furatul, asistența socială și ajutorul de urgență”, ⁴¹³ iar ca ocupație, majoritatea romilor sunt muncitori necalificați.

Cât privește bugetul lunar al unei familii de romi, atât primarul localității cât și liderul local al romilor ⁴¹⁴ estimează că acesta se situează între 100 - 200 lei pe lună (constituit

⁴¹⁰ Interviu cu primarul Romanului, 2 noiembrie 2006.

⁴¹¹ Interviu cu primarul Romanului, 2 noiembrie 2006.

⁴¹² Există și o altă cale de acces, care însă ocolește comunitatea, aceasta traversând mai întâi localitatea Cordun, învecinată cu Municipiul Roman (distanța de parcurs pe această cale fiind de aproximativ 7 km).

⁴¹³ Potrivit interviului realizat cu primarul Municipiului Roman, dl. Dan Ioan Carpusor, în data de 2 noiembrie 2006.

⁴¹⁴ Dl. Daraban Mircea.

din ajutorul social), excepție făcând persoanele angajate în cadrul serviciului de salubritate, care au salarii mai mari (aproximativ 400 lei).

Potrivit liderului local, aproximativ 90 la sută dintre romii care locuiesc în cartierul Olimpic trăiesc sub pragul sărăciei. De asemenea, aceștia nu au nici un fel de relație cu membrii comunităților de ne-romi din municipiu.

A2.3.3 Educația

Școala și rețeaua de învățământ

După mutarea romilor din centrul municipiului Roman în cartierul Olimpic, într-unul dintre grajduri, au fost amenajate două clase pentru învățământul elevilor romi. Problema care a intervenit a fost din partea Inspectoratului Școlar Județean Neamț, legat de transferul copiilor de la acea școală la o altă unitate de învățământ, având în vedere procesul de aderare al României la Uniunea Europeană.

În ceea ce privește finanțarea de la bugetul local, a școlilor din municipiu, primarul precizează că mai mult de jumătate este alocat școlilor.⁴¹⁵ În sarcina primăriei cad doar cheltuielile legate de întreținere. De exemplu, sunt alocate anual, pentru funcționarea școlilor (încălzire, telefon, internet, curent electric), fonduri de 3,5 milioane RON (peste 1 milion Euro). De asemenea, pentru reparațiile curente ale școlilor (acoperișuri, grupuri sociale, terenuri de sport etc.) primăria alocă 1,2 milioane RON. În cadrul fiecărei școli, primăria a instalat centrale termice pentru încălzire, astfel că, în prezent, nu există problema încălzirii.

În prezent, aproximativ 100 elevi romi frecventează cursurile școlare în cadrul secției cu clasele I - VIII, nr. 3, Roman (fosta Școală Generală nr. 3 Roman)⁴¹⁶ și, de asemenea, 20 persoane sunt înscrise la programul de recuperare școlară „Șansa a Doua” (vezi secțiunea 3.2).⁴¹⁷

Școala Generală nr. 3 a fuzionat în luna septembrie 2006 cu Liceul cu Program Sportiv Roman, în prezent aflându-se în administrarea acestuia din urmă. Bugetul repartizat școlii pentru perioada anterioară (aprilie - septembrie 2006) a fost, potrivit contabilului șef al acestei instituții, de 433.000 RON (130.000 Euro), bani pentru personal, utilități, burse etc.

În anul școlar 2006 - 2007 în cadrul școlii funcționează un număr de 19 clase, dintre care: 2 clase de învățământ preșcolar, 10 clase I - IV și 7 clase V - VIII. Numărul total de elevi ai școlii este de 320, dintre care 231 români (72,2 la sută) și 89 romi (27,8 la sută). Din cartierul Olimpic, doar elevii înscriși în clasele I - IV frecventează cursurile Liceului cu Program Sportiv Roman, ceilalți (clasele V - VIII) studiind în cadrul Colegiului Tehnic Danubiana - Roman. Au existat un număr de 8 elevi cu cerințe educaționale speciale (CES) dar care au fost cuprinși în învățământul de masă.

⁴¹⁵ Bugetul anual total al municipiului Roman este de 8 milioane RON (2,4 milioane Euro).

⁴¹⁶ În prezent, aceasta este sub administrația Liceului cu Program Sportiv din Roman.

⁴¹⁷ Potrivit liderului rom al comunității, dl. Dăraban Mircea.

Inspectoratul Școlar Județean Neamț a refuzat să ne ofere informații despre situația copiilor romi de la Liceul cu Program Sportiv. Distribuția pe ani, conform răspunsului oficial trimis de Liceul cu Program Sportiv Roman către Romani CRISS, este prezentată mai jos:

Tabloul A6: Studiu de caz Municipiul Roman: numărul elevilor la Liceul cu program sportiv Roman (anul școlar 2006-2007)

Clasa	Nr. grupelor / claselor	Numărul copiilor		
		Total	Români	Romi
Grădiniță	2 grupe	48	28	20
1	2 clase	34	17	17
2	2 clase	36	20	16
3	3 clase	40	20	14
4	3 clase	46	29	17
5	2 clase	32	30	2
6	1 clasă	22	22	0
7	2 clase	33	31	3
8	2 clase	34	34	0
Total		320	231	89

Sursa: Romani CRISS⁴¹⁸

Resurse umane

În cadrul școlii nu există cadru didactic care predă limba romani, existând în schimb, mediator școlar, angajat de către Fundația Pacea. Există 11 cadre didactice (șapte învățători și patru profesori) care în proiectul Phare au învățat cum să predea folosind strategii interactive de învățare.

Înscrierea și finalizarea studiilor

În privința abandonul școlar, potrivit mediatorului școlar, au existat situații de acest gen datorită faptului că „elevii sunt puși la muncă și trimiși la cerșit”.⁴¹⁹ Primarul consideră că, treptat, vor exista copii care vor frecventa tot mai puțin școala, datorită situației

⁴¹⁸ Răspuns oficial trimis de Liceul cu Program Sportiv către Romani Criss, datat în 17 ianuarie 2007.

⁴¹⁹ Interviu cu mediatorul școlar, 1 noiembrie 2006.

sociale a acestora, precum și faptului că sunt urmașii unor persoane neștiutoare de carte, învățate „să fure” sau condamnate la închisoare.⁴²⁰

Modele de segregare

Clasele de romi care au venit din cartierul Olimpic studiază, potrivit liderului asociației „Romii Romascani” separat de români, la etajul I al clădirii principale. În schimb, directorul adjunct al școlii, d-na profesor Ana Borcan, precizează faptul că la clasele întâi s-a realizat mixarea, astfel încât elevii romi studiază alături de elevii majoritari.

Relația școală-comunitate

Părinții elevilor romi precizează că sunt mulțumiți de modul în care decurge, în prezent, procesul educațional, având în vedere faptul că elevilor li se dau teme pentru acasă, li se asigură o masă și există un program educațional după terminarea cursurilor școlare, care începe la ora 12.00 și se termină la ora 16.00.

Politici și programe educaționale

În ceea ce privește programele derulate pentru comunitatea de romi din municipiul Roman, în domeniul educației, cu referire la programul Phare „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate, cu focalizare specială pe romi” (vezi secțiunea 3.2.2), primarul precizează că acesta nu-i ajută cu nimic pe romi.

Cu excepția unui program derulat la Școala Generală nr. 7 - Roman, primarul nu are cunoștință despre existența vreunui program educațional pentru romi sau despre vreo organizație neguvernamentală care să fi implementat un astfel de program. Acesta precizează, însă, că au fost depuse spre finanțare diferite proiecte care nu au fost acceptate spre finanțare.

Referitor la implementarea capitolului ce vizează educația din *Strategia Guvernului pentru îmbunătățirea situației romilor*, primarul precizează că un prim pas în ceea ce privește integrarea romilor a fost realizat de guvernarea anterioară. De asemenea, potrivit acestuia, etnia romilor este una abandonată, datorită faptului că există comunități locale de romi care au probleme financiare foarte grave:

Dacă nu vor exista programe de integrare a romilor, treaba se va complica. Atunci vor apare tensiuni cum au fost în alte orașe. Dacă omul ajunge să nu aibă ce mânca ...dai să trăiești, ce să faci! Educația este cheia.⁴²¹

⁴²⁰ Interviu cu primarul municipiului Roman, 2 noiembrie 2006.

⁴²¹ Interviu cu primarul municipiului Roman, 2 noiembrie 2006.

ANEXA 3. Legislație citată în raport

Constituția

Constituția României, disponibilă la

<http://www.constitutia.ro> (accesată în 1 martie 2007).

Legi

Legea nr. 61 din 22 septembrie 1993 privind alocația de stat pentru copii. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 233 din 28 septembrie 1993. Disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=13808 (accesată în 9 martie 2007).

Legea nr. 128 din 12 iulie 1997 privind Statutul personalului didactic. Disponibilă la <http://www.cs.ubbcluj.ro/files/legislatie/national/statutul.html> (accesată la 8 martie 2007).

Legea învățământului nr. 84/1995 din 24 iulie 1995, disponibilă la http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_invatamantului.php (accesată la 1 martie 2007) și

Legea nr. 354 din 15 iulie 2004 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=51100 (accesată la 1 martie 2007).

Legea nr. 677/2001 pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date

Lege-cadru nr. 339 din 12 iulie 2004 privind descentralizarea, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=50949 (accesată la 1 martie 2007).

Legea nr. 128 din 12 iulie 1997 privind Statutul personalului didactic, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=11432&pag=1 (accesată la 1 martie 2007).

Legea nr. 102/2005 privind înființarea, organizarea și funcționarea Autorității Naționale de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal

Legea-cadru nr. 195 din 22 mai 2006 a descentralizării, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?nr=195&an=2006 (accesată la 1 martie 2007).

Decizii

Hotărârea de Guvern nr. 218/2002 privind aprobarea Metodologiei pentru utilizarea setului de instrumente de expertizare și evaluare a copiilor/levelilor în vederea orientării școlare, disponibilă la <http://dgaspc.cchr.ro/UserFiles/File/rof%20DGASPC%202005.pdf> (accesată la 1 martie 2007).

Hotărârea de Guvern nr. 410/20.03.2004 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației și Cercetării

Hotărârea de Guvern nr. 1942-2004 privind desemnarea celor 8 județe pilot în care se aplica noul sistem de finanțare și administrare a unităților de învățământ preuniversitar de stat

Hotărârea Guvernului nr. 1251/2005 privind unele măsuri de îmbunătățire a activității de învățare, instruire, compensare, recuperare și protecție specială a copiilor/levelilor/tinerilor cu cerințe educative speciale din cadrul sistemului de învățământ special și special integrat). Disponibilă în limba română la <http://www.cnrop.ise.ro/resurse/capp/reg2005.pdf> (accesată la 28 februarie 2007).

Hotărârea de Guvern nr. 522/2006 pentru modificarea și completarea Hotărârii de Guvern nr. 430/2001 pentru aprobarea Strategiei Guvernului României de Îmbunătățire a Situației Romilor

Altele

Codul Ocupațiilor în România, Cod 334010, aprobat prin HG 721/14.05.2004), disponibil la http://www.rubinian.com/cor_alfabetic.php?litera=M (accesat la 1 martie 2007).

ORDONANȚA DE URGENȚĂ nr. 96 din 16 august 2002 privind acordarea de produse lactate și de panificație pentru elevii din clasele I-IV din învățământul de stat, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act?ida=39069 (accesată în 1 martie 2007).

ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 70 din 14 august 2003 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 96/2002 privind acordarea de produse lactate și de panificație pentru elevii din clasele I-IV din învățământul de stat

ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 192 din 8 decembrie 1999 privind înființarea Agenției Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și reorganizarea activităților de protecție a copilului, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act?ida=23094 (accesată la 1 martie 2007).

Notificarea MEdC nr. 29323 din 20 aprilie 2004 privind segregarea școlară

Ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 3533 din 31.03.1999 privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli cu predare în limba română, disponibilă la

<http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=2133>
(accesată la 1 martie 2007).

Regulamentul de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar 2005.
Disponibil pe site-ul MEdC la

<http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=575>
(accesat în 8 martie 2007).

Ordinul de Ministru nr. 3638 din 11 aprilie 2001 referitor la curriculumul la decizia școlii. Disponibilă la <http://www.cnc.ro>.

ANEXA 4. BIBLIOGRAFIE

Documente oficiale

Ministerul Educației și Cercetării, Programul PHARE 2003 005-551.01.02 - *Acces la educație pentru grupurile dezavantajate - Raport intermediar 4* (Fourth Interim report, EuropeAid/118970/D/SV/RO, Access to Education for Disadvantaged Groups: Lot 1, covering the period 1 December 2005 to 28 February 2006). București: WYG International, 2006, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c497/> (accesat în 1 martie 2007).

Ministerul Educației și Cercetării, *Strategia de descentralizare a învățământului preuniversitar*, București: MEdC, 2006, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/pressrel/5302> (accesat la 1 martie 2007).

Ministerul Educației și Cercetării (MEdC). *Strategie privind educația timpurie, ca parte a Strategiei convergente privind dezvoltarea timpurie a copilului*. București: MEdC, 2006, disponibilă la <http://www.edu.ro/index.php/articles/c512> (accesată la 28 februarie 2007).

Alte documente

În limba engleză

Cace, S. and C. Vladescu (eds.), *Health Status of the Roma Population and Its Access to Health Services*, Centre for Health Policies and Services. București: Editura Expert, 2004.

Claff, Godfrey. *Evaluation Report on Community Capacity Building*. București: IMC Consulting, 2004.

Council of Europe. *Second Report Submitted by Romania Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, received on 6 June 2005, Strasbourg, disponibil la http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/2._framework_convention_%28monitoring%29/2._monitoring_mechanism/3._state_reports_and_unmik_kosovo_report/2._second_cycle/2nd_sr_romania.asp#P475_38732 (accesat la 28 februarie 2007)

Council of Europe. *The Situation of Roma School Mediators and Assistants in Europe* DGIV/EDU/ROM(2006)3, report established by Calin Rus, CoE, Strasbourg, 2006, disponibil la http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/Documentation/Education/RomaMediators06_en.asp (accesat la 28 februarie 2007).

- Council of Europe. *Third Report on Romania*, commissioned by the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), CRI(2006)3, Strasbourg, 21 February 2006, disponibil la http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/romania (accesat la 28 februarie 2007).
- Education Support Project (ESP), *Roma population in Central and Eastern Europe*, OSI, 2001, disponibil la http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/rep_20010428/background_20010428.pdf (accesat la 10 martie 2007).
- EUMAP. *Access to Education and Employment for People with Intellectual Disabilities, report on Romania*, Budapest: OSI, 2005, disponibil la http://www.eumap.org/topics/inteldis/reports/national/romania/id_rom.pdf (accesat la 28 februarie 2007).
- EUMAP. *Monitoring the Local Implementation of the Government Strategy for the Improvement of the Condition of Roma in Romania*. Budapest: OSI, 2004, disponibil la <http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma> (accesat la 28 februarie 2007).
- Focus Consulting. *Assessment of the Roma Strategy Implementation Mechanism, Report, July 2005. A Project Supported and Funded by the European Commission Delegation in Romania*, RO/PHARE 2003 SSTA 05. București: July 2005, disponibil la http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Focus_Final_Evaluation_Report_181.pdf (accesat la 28 februarie 2007)
- Jigau, Mihaela, and M. Surdu (eds.). *Participarea la educatie a copiilor romi - probleme, solutii, actori (School Participation of Roma Children: Problems, Solutions, Actors)*, in English and Romanian, MEdC, ISE, UNICEF, ICCV. București: Marlink, 2002.
- McDonald, Christina. "Roma in the Romanian Education System: Barriers and Leaps of Faith." *European Journal for Intercultural Studies*, Vol. 10, No. 2, 1999.
- Open Society Foundation, Romania (OSF-Romania), *Roma Inclusion Barometer*, București: OSF-Romania, 2007, disponibil la <http://www.osf.ro/en/publicatii.php> (accesat la 28 februarie 2007).
- Prenton, Keith. *Expert Visits to Project Counties and Schools, Report on Tour 1, January-March 2006*, WYG International, EuropeAid/118970/D/SV/RO, nepublicat, 2006.
- Roma Education Fund (REF), *Needs Assessment for Romania*, Budapesta, august 2004, disponibil la <http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/NAReportFinalRomania.pdf> (accesat la 28 februarie 2007)
- Save the Children UK. *Denied a Future? The Right to Education of Roma/Gypsy and Traveller Children in Europe*, Vol. 1, London, 2001, disponibil la http://www.savethechildren.org.uk/temp/scuk/cache/cmsattach/648_dafvol1.pdf (accesat la 28 februarie 2007).

- Simister, Nigel. *Baseline Report Prepared for the Phare Project RO 2003/005-551.01.02 on Access to Education for Disadvantaged Groups*, WYG International, report pregătit pentru Ministerul Educației și Cercetării (Project Implementation Unit), în engleza și română. București, nepublicat, 2006.
- Simona, Velea, and Petre Botnariuc. *Education Reform in Romania during the Last 12 Years*, working paper for the Summer University, Budapesta: CEU, Hungary, Education Policy course, iulie 1-12, 2002.
- Surdu, Laura, and Mihai Surdu. *Broadening the Agenda: The Status of Romani Women in Romania*. Open Society Institute, Budapesta, martie 2006, disponibil la http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/broadening_20060313 (accesat la 28 februarie 2007).
- UNDP. *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the Dependency Trap*, Andrey Ivanov (coord.), Bratislava: UNDP, 2002.
- UNDP. *Vulnerable Groups in Central and Southeastern Europe*. Bratislava: UNDP, 2005, disponibil la <http://vulnerability.undp.sk/> (accesat la 28 februarie 2007).
- UNESCO and CEPES (European Centre for Higher Education), *Institutional Approaches to Teacher Education within Higher Education in Europe: Current Models and New Developments*, disponibil la <http://www.cepes.ro/hed/policy/teachers.htm> (accesat la 3 martie 2007).
- Vlasceanu, Lazar (coordinator), Chapter 5, "School environment", în *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul din învățământul obligatoriu*, (Curriculum Reform and Continuity within the Compulsory Education), MEDC/National Council for Curriculum. București: Polirom, CEDU, 2001 English summary version disponibil la http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/school_at_cross-rom-rmn-t06.pdf (accesat la 7 martie 2007).

În lima română

- Andruszkiewicz, Maria. *Desegregarea școlilor - progrese și provocări. Experiențele Programului PHARE 2003: "Acces la educație pentru grupurile dezavantajate"*, prezentat la masa rotundă din mai 2006, disponibil la <http://www.edu.ro/index.php/articles/6758> (accesat la 28 februarie 2007).
- Anti-Poverty and Social Inclusion Commission (APSIC), *Suportul social pentru populația de romi*, București: APSIC, 2002
- Berescu, Catalin și Mariana Celac. *Locuirea și Sărăcia Extremă. Cazul Comunității Romilor*. București: Ion Mincu University Press, 2006

- Centrul de Politici și Servicii de Sănătate. *Starea de Sănătate a Populației Roma și Accesul la Serviciile de Sănătate*. București: Editura Expert, 2004.
- Departamentul pentru Relații Interetnice și MEdC. *Panorama învățământului pentru minoritățile naționale din România în perioada 2003-2006*. București: Editura Coresi, 2006.
- Jigău, Mihaela și M. Surdu (editori). *Participarea la educație a copiilor romi - probleme, soluții, actori*, în engleză și română, MEdC, ISE, UNICEF, ICCV. București: Marlink, 2002.
- Liga PRO EUROPA. "Discriminarea rasială în județele Arad, Cluj, Harghita, Sibiu și Timiș", raport elaborat în cadrul proiectului "Minority Rights - Monitoring - Advocacy - Networking". Budapesta: Open Society Institute, 2005.
- Ministerul Educației și Cercetării (MEdC). *Participarea la educație a copiilor romi - probleme, soluții, actori*, MEdC, ISE, UNICEF, ICCV. București: Editura Marlink, 2002.
- Ministerul Educației și Cercetării (MEdC). *Raport asupra stării sistemului național de învățământ*. București: MEdC, 2005, disponibil la 193.231.1.3/file.php/39/raport_micula_starea_sistemului_2005.pdf (accesat la 1 decembrie 2006).
- Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. *Barometrul de Opinie privind Discriminarea în România*. București: octombrie 2004.
- Institutul Național de Statistică, INS. *Anuarul Statistic al României 2000*. București: INS, 2000.
- Institutul Național de Statistică, INS. *Anuarul Statistic al României 2004*. București: INS, 2004.
- Institutul Național de Statistică, INS. *Anuarul Statistic al României 2005*. București: INS, 2005.
- Fundația pentru o Societate Deschisă - România (FSD - România). *Barometrul Incluziunii Romilor*. București: FSD România, 2007, disponibil la <http://www.osf.ro/en/publicatii.php> (accesat la 1 martie 2007).
- Phare. *Programul Multiannual Phare 2004-2006, Accelerarea Implementării Strategiei Guvernului de Îmbunătățire a Situației Romilor*. București: Phare, 2006.
- Phare. Phare 2000, *Fondul pentru Îmbunătățirea Situației Romilor. O monografie a proiectelor implementate în cadrul schemei de granturi*. București: Phare 2000.
- Phare. Phare 2004, *Consolidarea Capacității Instituționale și Dezvoltarea de Parteneriate pentru Îmbunătățirea Percepției și Condițiilor Romilor*. București: Phare, 2004.

- Salvați Copiii România. *Copiii care muncesc*, website al Salvați Copiii, disponibil la http://www.salvaticopiii.ro/romania/ce_facem/programe/copiii_strazii.html (accesat la 28 februarie 2007).
- Salvați Copiii România. *Drepturile copilului între principii și realitate*. București: Salvați Copiii, 2005, disponibil la <http://www.salvaticopiii.ro/romania/resurse/rapoarte.html> (accesat la 28 februarie 2007).
- Salvați Copiii România. *Istorie și Tradiții rrome*. București: SCR, 2006.
- Surdu, Mihai. Condiționarea alocației pentru copii de prezenta școlară și efectele sale asupra educației copiilor rromi. *Revista Calitatea Vieții*, Nr. 1, februarie 1998.
- Surdu, Mihai. Segregare școlară și reproducerea socială a inegalităților, în *O nouă provocare: Dezvoltarea Socială*. Iași: Polirom, 2006.
- Ulrich, Catalina, *Raport privind Studiile de caz - Acces la educație pentru grupuri dezavantajate Phare 2003*. București: WYG International, 2006, disponibil la <http://www.edu.ro>
- Ulrich, Catalina et al. Romii: construirea strategiilor de rezistență la frustrare. RROMATHAN: *Studii despre romi*, Nr. 2, 1997.
- UNICEF și Romani CRIS. *Romii din România - Repere prin istorie*. București: Vandemonde, 2005.
- Vlăsceanu, Lazăr (coordonator), *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul din învățământul obligatoriu*, MEdC / Consiliul Național pentru Curriculum. București: Polirom, CĒDU, 2001 Rezumat în engleză disponibil la http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/school_at_cross-rom-rmn-t06.pdf (accesat la 7 martie 2007).
- Zamfir, Cătălin și Marian Preda (editori). *Romii în România*, București: Editura Expert, 2002.

